

Voruta

Nr. 10 (816) 2015 m. spalio 31 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

4 *Dainora Kaniavienė, Palanga*
Jurgis Šaulys – nuo „Tėvynės sargo“ iki „Lietuvos aid“

8–9

Tėviškės aušra

11–12 *Prof. dr. Juozas Skirius*

Smūgis Lietuvos diplomatijai 1940 m. vasarą

14 *Vytautas Valentinas*
ČESNULIS, Vilnius

Vilniaus lietuvių laikraščiai lenkų kalba

Lietuvos piliečių pavardės rašyti lenkiškomis raidėmis – nesąmonė

Gerbiamas ministre Juozai Bernatoni, kreipiuosi į Jus matydamas nesiliaujančias socialdemokratų partijos ir konkrečiai Jūsų pastangas Lietuvoje įteisinti asmenvardžių rašymą pasuose nevalstybine kalba. Nuodėdžiai stebiuosi, kad turite Jums šiuo viešu laišku priminti mokslo patvirtintus faktus, kuriuos jau turėjau garbės Jums akis į akį išsamiai išdėstyti per mūsų pokalbį praėjusių metų pavasarį.

Tą sykį aptarėme Lietuvos piliečių asmenvardžių rašymo valstybine kalba svarbą, pagrįstumą ir galimas eksperimentų šioje srityje pasekmes. Žinome, kad jokia išsivysčiusi Vakarų valstybė neleidžia rašyti atitinkamų asmenvardžių ne valstybine kalba. Suprantama, kad išleidus porą svetimų raidžių jokios tautybės atstovai nebūtų patenkinti, be to, tai reikštų kitų tautybių diskriminaciją. O masinis daugiau nei 150 užsienio kalbų ženklų išsileidimas sukurtų chaosą valstybės duomenų sistemose.

Kad taip yra, supranta ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, išaiškinęs, kad rašyti vardus ir pavardes tik valstybine kalba yra šalių vidaus reikalas, o piliečių teisės turėti ir rašyti nevalstybine kalba nėra ir būti negali. Pasų įrašai turi būti suprantami daugumai šalies piliečių, taigi ir rašomi valstybine kalba, kurią visi kiekvienos šalies piliečiai privalo mokėti.

Jūsų partijos kolegų Gedimino Kirkilo ir Irenos Šiaulienės siūlymas įteisinti rašybą pasuose užsienio kalbomis numato, kad to norintis pilietis turėtų pateikti „originalią“ pavardės formą įrodantį dokumentą. Iki šiol neaišku, kaip jie galės tą padaryti. Nelietuviška piliečio vardo ir pavardės forma

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS

galima tik okupacinių SSRS, Trečiojo reicho ar pilsudskinės Lenkijos režimų išduotuose dokumentuose. Mūsų krašto lenkakalbiai asmenys (rusakalbiams įrašų kirilica ir žydams įrašų hebrajiškai kažkodėl niekas nežada) savo pavardžių tariamą lenkiškumą ir jų „originalias formas“ galės įrodyti tik okupacinių režimų išduotais dokumentais arba ištikimybės Lenkijai reikalaujančia Lenko korta. Ar Vyriausybė pasirėngusi pripažinti galiojančiais okupacinių režimų dokumentus, o kartu ir okupacijų padarinius?

Kaip tik okupacijų padarinius pačios valstybės rankomis galutinai įtvirtintų lenkiški asmenvardžių įrašai pasuose. Nėra abejonų, kad daugumos Pietryčių Lietuvos lenkakalbių tariamai lenkiškos pavardės iš tiesų yra lietuviškos kilmės. Sulenktos jos

buvo Lenkijos ir SSRS okupacijų laikotarpiu. Dabartinis Lenkijos noras, kad Lietuvos piliečių, vadinamųjų Lietuvos lenkų, pavardės būtų rašomos lenkiškomis raidėmis, yra nepriimtinas, nes tuo siekiama nešvarių tikslų – lietuvių polonizacijos.

Tai, jog lenkų kalba Lietuvoje yra atneštinė, o ją vartojantys žmonės yra ne kas kita, kaip lenkiškai kalbantys lietuviai – kalbos istorijos faktas. Rašyti jų pavardes lenkiškomis raidėmis yra nesąmonė. Beje, ne mažesnė nesąmonė būtų vadinti juos etniniais lenkais (etniniai lenkai etninėse lietuvių žemėse!), nebent jie iš tikrųjų būtų atsikėlę iš etninės Lenkijos (Mažoji Lenkija, dab. Krokuvos sritis).

Patys lietuviai senų senovėje gyveno kitų baltų genčių apsuptyje ir su lenkais nesisiekė. Juos skyrė vakarų baltai jotvingiai. Tiesioginiai kontaktai atsirado tik po to, kai kryžiuočiai pavergė jotvingius ir juos išnaikino, ypač nuo XV a., kuomet lietuvių ir lenkų gyvenami plotai ėmė siektis. Tačiau dabartinė Pietryčių Lietuva yra lietuvių etninių žemių šerdis ir joje tariamai lenkiškų plotų (išskyrus Vilniuje) nebuvo iki pat XIX a.

Pirmiausia prie lenkų kalbos (bet ne savimonės, kuri dar ilgą laiką išliko lietuviška) perėjo diduomenė, vėliau ja pasekė platieji bajorijos sluoksniai, o nuo XVIII a. vidurio imta lenkinti ir prastuomenė. Tai daryta per lenkiškus dvarus, mokyklą ir Bažnyčią.

Lietuvių asmenvardžiai dar anksčiau buvo apslavinți slavakalbės raštinės. Ypač didelę reikšmę turėjo toje raštinėje vartoti tė-

Nukelta į 16 p.

Lietuvos istorija

Grafai Komorovskiai Rokiškio krašte

Giedrius KUJELIS,

Rokiškio krašto muziejaus Istorijos skyriaus vedėjas

Buvęs Lenkijos Respublikos prezidentas Bronislovas Marija Komorovskis su delegacija ir Kavoliškio bendruomene prie prosenelio kapo. G. Kujelio nuotr.

Komorovskių giminės (herbas *Korczak*) pradininku laikomas XIV a. gyvenęs riteris Dmitrijus Komorovskis iš Komorovo. Nuo XV a. Komorovskiai jau tituluojami grafais. Valdant Vladislavui III Komorovskiai įsiliejo į Vengrijos, Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinį gyvenimą, turėjo valdų Lenkijoje ir Lietuvoje. Lietuviškos

Komorovskių šakos pradininku laikomas Vilkmėrgės (dab. Ukmergė) taurininkas Baltramiejus Komorovskis (mirė apie 1758 m.). Teigiama, kad jo sūnus Pranciškus Antonijus Komorovskis (1723–1800) įsigijo Kavoliškio dvarą iš baronų Liudinghausenų. Nuo XVIII a. lietuviškoji grafų Komorovskių šaka valdė

Nukelta į 10 p.

Lietuva–Latvija

Latvijoje atidengtas paminklas karaliui Mindaugui

Aldona RAMANAUSKIENĖ, Kupiškis

Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas, jau XIII a. priėmęs Krikšto sakramentą, padėjo Lietuvos valstybingumo pagrindus. 1253 m. liepos 6 d. popiežiaus Inocento IV bule Mindaugas su žmona Morta vainikuotas Lietuvos karaliumi. Istorinė legenda byloja, kad Mindaugo žmona Morta buvusi kilmingo Latvijos

Medelonų pilies valdytojo duktė. Mindauga, vykstantį į uošvį guosti Mortos tėvų dėl dukters mirties, užklupo samokslininkai. Jis buvęs nužudytas 1263 m. kartu su abiem sūnumis ir palaidotas Agluonoje (Latvijos miestelyje tarp Daugpilio ir Rēzeknės).

Nukelta į 10 p.

Paminklą šventino apaštališkasis nuncijus Baltijos šalyse arkivyskupas Pedro Lopez Quintana

Paminėtos Evos Mildos Jankutės-Gerolos mirties metinės

Rugsėjo 13 d. buvo paminėtos Evos Mildos Jankutės-Gerolos (1924 06 24–2014 09 14) mirties metinės. Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos kun. Reinholdas Moras giedojo giesmę ir meldėsi už velionės atminimą. Po to dalyviai vyko į Bitėnų-Šilėnų kapines, kur palaidota Eva Milda Jankutė-Gerola. Čia jų laukė bitėniškiai, Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, Martyno Jankaus muziejaus darbuotojai, velionės bičiuliai. Kun. Reinholdas Moras giedojo giesmę ir meldėsi už velionės sielą. Prisiminimo valandą apie Pagėgių krašto garbės pilietę, ilgametę Mažosios Lietuvos veikėją, Valstybės tarybos nario Martyno Jankaus vaikaitę kalbėjo Virginijus Komskis, Martyno Jankaus muziejaus direktorė Liudvika Burzdžiuvienė, „Vorutos“ laikraščio

leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, Klaipėdos universiteto bibliotekos direktorė dr. Janina Pupelienė. Prie kapo padėtos gėlės, uždegtos žvakutės.

Klaipėdos universiteto biblioteka parengė virtualią parodą (žr. <http://www.ku.lt/biblioteka/parodos/ievai-jankutei-atminti/>), skirtą Evai Mildai Jankutei-Gerolai atminti.

„Vorutos“ informacija

Evos Mildos Jankutės-Gerolos mirties metinių minėjimo dalyviai. Centre Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos kun. Reinholdas Moras, antras jam iš dešinės Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Strazdelis archyvinuose dokumentuose

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Kupiškio vikaras kun. *Antoniusz Drozdowski* (1756 (?) 03 12–1789 03 28–1833 04 11, pagal naująjį kalendorių mirė balandžio 23 d.) – visiems žinomų giesmių „Pulkim ant kelių“, „Linksmą dieną mums nušvito“ autorius (abi giesmės harmonizavo Juozas Naujalis). Tai vertingiausi poeto kūriniai, pirmoji – tarsi himnas prieš šv. Mišias, o be antrosios – Velykų giesmės – neįsivaizduojamos Prisikėlimo šv. Mišios.

Šis kunigas tai visiems gerai žinomas **Antanas Strazdas**, vadinamas malonybiniu Strazdelio vardu.

Prof. Juozas Girdzijauskas yra rašęs: „Antanas Strazdas eilėraščių rinkinį „Giesmės šviesios ir šventos“ išleido 1814 m. Tai buvo pirmas originaliosios lietuvių poezijos rinkinys. Strazdui tada buvo 54-eri metai (turėtų būti įrašyta 58-eri – A. V.). Antrąjį rinkinį jis įteikė cenzūrai dar po dešimtmečio, turėdamas 64-erius metus (turėtų būti 68-eri – A. V.). Taigi Strazdo poezija yra jau nebejauno žmogaus kūryba. O tokioje kūryboje paprastai būna daugiau išminties. Strazdo poezijos išmintį brandino jo ilgas, vingiuotas, konfliktiškas gyvenimas“ (Juozas Girdzijauskas, *Lietuvių literatūros vaagoje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 409–416).

Deja, besidominciu ir rašančiu apie kun. A. Strazdelio darbą Kupiškyje veikaluose yra netikslumų: įvairuoja darbo laikas (vienur nurodyti 1799–1801 metai; kitur – 1800–1801; parašyta, kad 1790–1814 m. Strazdas vikaravo Kupiškyje, Subačiuje, dirbo Karsakiškyje ir Jurgiškyje; paminėta, kad nuo 1801 m. atsisakė Kupiškio vikaro pareigų). Išsamiausiai Strazdelio biografiją pateiktą Anykštėnų biografijų žinyne. Čia pažymėta, kad A. Strazdas Kupiškyje vikaravo 1790–1791 m., 1791–1792 m. buvo Subačiaus vikaras, o 1798–1801 m. ir 1813–1814 m. (kelis mėnesius) vėl vikaravo Kupiškyje. Be to, įvairuoja gimimo metai (1760, 1763).

Remdamiesi dar nepublikuota archyvine medžiaga, susikonkretinsime ir patikslinsime šio, mums visiems svarbaus kunigo, darbo laiką Kupiškyje, iškelsime prielaidą dėl kunigo Strazdelio gimimo metų.

Kupiškio Romos katalikų bažnyčios metrikų knygos

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau LMA VB RS) saugoma daug Lietuvos istorijai svarbių ir vertingų dokumentų. 268 fonde (Bažnytinių archyvinų dokumentų kolekcija) saugomos bylos sietinos su bažnyčių istorija. Tarp jų ir 76 Kupiškio Romos katalikų bažnyčios (RKB) metrikų (krikšto, santuokų ir mirimo) knygos. Metrikų knygos labai svarbios bandantiems surasti giminaičius ir nustatyti savo geneologinį medį, jos padeda nustatyti parapijoje dirbusius kunigus.

Išnagrinėjus šešias LMA VB RS F 268 bylas: **132** (1785–1794 m. Kupiškio bažnyčios krikšto metrikų knyga); **134** (1794–1804 m. Kupiškio bažnyčios krikšto metrikų knyga); **136** (1807–1813 m. Kupiškio bažnyčios krikšto metrikų knyga); **137** (1813–1821 m. Kupiškio bažnyčios gimimo metrikų knyga, Antašavos bažnyčios ir Salamiesčio filijos, Palėvenės

koplyčios gimimo metrikų knyga); **182** (1786–1806 m. Kupiškio bažnyčios mirimo metrikų knyga); **183** (1806–1817 m. Kupiškio bažnyčios mirimo metrikų knyga) ir kito fondo, **F 150–62** (kunigo Antano Strazdelio mirimo metrikos nuorašo kopija), bylą, patikslintas kunigo Antonijaus Drazdovskio (Antano Strazdo-Strazdelio) darbo laikas Kupiškyje, iškeltos prielaidos dėl jo gimimo datos.

Būtina pažymėti, kad Kupiškio bažnyčioje krikštijo ir šiai bažnyčiai priklausiusių filijų ar parapijų kunigai, Palėvenės vienuolyno bei kitiems vienuolynams priklausę vienuoliai ir kunigai, taip pat Kupiškyje besilankantys svečiai (yra įrašų, nurodančių, kad krikštijo svečiai (gost) ar iš toliau atvykę giminaičiai pakrikštyti savo artimųjų naujagimių...

LMA VB RS F 268–132 byla

Remiantis **1785–1794 metų Kupiškio bažnyčios krikšto metrikų knyga** nustatyta, kad 1785–1794 m. Kupiškyje klebonavo kan. Ignas Ksaveras Kontrimas (1785–1786?), vikaravo (kai kur rašoma – *viceprepozitus Cuspisk*) Motiejus Dryževičius (1782–1797), Juozapas Butkevičius (1783 06–1792), Juozapas Dryževičius (kitur įrašyta Juozapo Dryženiko pavardė (1788–1791), Antonius Drozdowski (Antanas Strazdelis 1790–1791), Juozapas Daukša (1791–1798).

Pirmasis kun. A. Strazdelio krikštas 1790 rugpjūčio 5 d. – Tamošiaus Laužiko ir Elzbietos Baltrūnaitės dukra, kurią pakrikštijo Dominykos vardu. Krikšto tėvais buvo Juozapas ir Agnietė Laužikai (įrašas knygoje Nr. 1052, l. 48 a. p.).

Kun. A. Strazdelis krikštijo 1790 ir 1791 metais. 1790 m. iš viso buvo pakrikštyti 169 vaikai, iš jų Strazdelis pakrikštijo 23, o 1791 m. – 194 vaikai, iš jų Strazdelis pakrikštijo 141. Tų metų krikšto įrašų numeracija 949–1311, lapų numeracija Metrikos knygoje 46–55 (l. a. p.).

LMA VB RS F 268–134 byla

Išnagrinėjus **1794–1804 m. Kupiškio RKB gimimo metrikų knyga**, nustatėme, kad tuo metu Kupiškyje dirbo Motiejus Dryževičius, pradžioje vikaras, vėliau klebonas (1794–1803), vikarais buvo kun. Juozapas Daukša (paskutinis jo krikštas 1798 m. spalio 7 d.), kun. Česlovas Janovičius, vikaras kun. Domininkas Venskovičius, kun. *Antonius Drazdowski* (Strazdelis), Ignatas Širmulevičius (Šermulevičius), 1803 m. tapęs Kupiškio klebonu, Antazavės kapelionas kun. Antonius Borna, Motiejus Grickevičius (Šimonys), Mykolas Kopalynskis (Salamiestis), Jurgis Pečelevičius (Palėvenė).

Krikšto įrašus su Strazdelio vardu minėtoje metrikų knygoje randame 1798–1801 m. Pirmas Strazdelio krikštas registruotas 907 numeriu 1798 m. gruodžio 30 d. Tad 1798 m. Strazdelis pakrikštijo vieną vaikėlį, 1799 m. – 123 (iš viso Kupiškio bažnyčioje pakrikštyti 296), 1800 m. – 76 vaikus (iš viso pakrikštytas 281 vaikas) ir 1801 m. – 11 (iš viso pakrikštyti 332 vaikai). Paskutinis vikaro kun. Strazdelio krikštas 1801 m. sausio 27 d. (1513 įrašas, L. 81 a. p.).

LMA VB RS F 268–137 byla

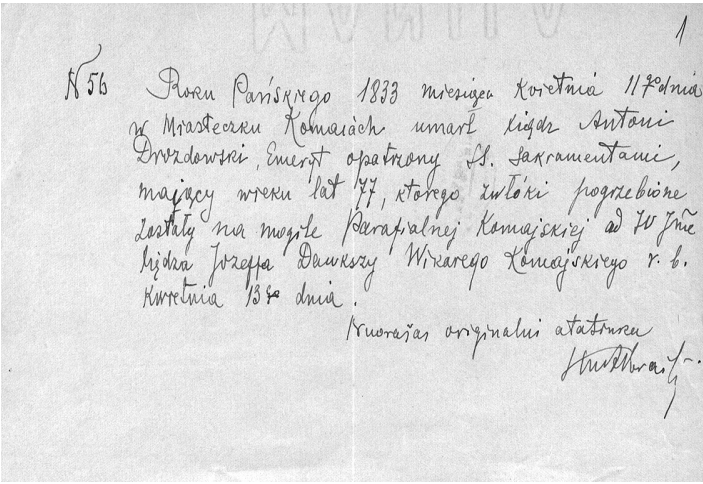
1813–1821 m. Kupiškio bažnyčios gimimo, Antašavos ir Salamiesčio filijų metrikų knygoje randami įrašyti tuo metu krikštiję naujagimius kunigai. Tai vikaras, o nuo 1816 m. klebonas kun. Petras Valevskis, klebonas Ignatijus Kunčys, klebonas kan. Antanas Sebastijanskis, vikarai kun. Nikodemus Kasperavičius, kun. Povilas Ruginovičius, Dominykas Blaževičius, Dominykas Gintylevskis, Mykolas Viževičius (Palėvenė), kun. Bruno Labyškis, kun. *Antonius Drazdowski* (Strazdelis), Motiejus Klimovičius (Šimonys), Mykolas Dirvanskis (Salamiestis – per 1816 m. jis 19 vaikų pakrikštijo Salamiesčio koplyčioje).

Kun. A. Strazdelis 1816 m. sausio 5 d. pakrikštijo dvi mergaites, sausio 6 d. – vieną (įrašas Nr. 633, 634, 635. l. 23 a. p.). Daugiau krikštų neužregistruota. Be abejo, Strazdelis galėjo ir anksčiau (1815), ir vėliau laidoti, tačiau laikmečio laidotuvių metrikų knygoje reta mirusįjį laidojusio kunigo pavardė. Teigtina, kad kun. A. Strazdelis 1816 m. Kupiškyje dirbo labai trumpai – vos mėnesį, o gal ir tą nepilną...

Kun. Strazdelio pakrikštytų vaikų vardai

Kun. A. Strazdelis mergaites krikštijo Agotos, Anastazijos, Annos (Onos), Angelės, *Angelės-Pranciškos*, Apolonijos, Barboros, *Bogumilos*, Cecilijos, Celestinos, Domicelės, Domininkos, Dorotėjos (Daratos), Helenos (Elenos), Honoratos, Elizabetos (Elžbietos), Gabrielės, *Gindvilės*, Ievos (Eva), Izabelės, *Jadvygos (Hedvygos)*, Julijonos, Justino, *Juozapotos*, Kazimieros, Katerinos (Katrės), Kristinos, *Leonoros (Lehonoram)*, Magdalenos, *Marcelės*, Marijonos, *Mortos, Petronėlės*, Rozalijos, *Rožės*, Salomėjos (Salomijos), *Serafimos*, Skolastikos, Teresės, Uršulės, Viktorijos vardais.

Berniukus: Adalberto, Adomo, *Aleksandro, Aloyzo, Ambraziejaus*, Andriejaus, Antonijaus (Antano), Augustino, Bartolomiejaus, *Bazilijaus-Silvestro, Bonaventūro*, Dominyko, *Eliziejaus, Gabrielio, Gasparo (Kasparo)*, Georgijaus (Jurgio), Igorio, Ignoto, *Ipolito (Hypolito)*, *Joachimo*, Jokūbo, Jono (Joano), Juozapato, Juozapo, Justino, *Karolio*, Kazimiero, *Kristoforo, Kristupo (Chrystophom)*, Ksaverino, *Ladislavo* (Vladislavo), Lauryno, Marcijono-Leono, *Michaelio (Mykolo)*, Motiejaus, Petro, Pranciškaus, *Sigizmundas-Juozapo*, Silvestro, *Simono, Simono-Jurgio*, Stanislovo, Stepono, *Tercijono, Teodoro, Teofiliaus, Tomo, Venantijaus, Vincentino (Vincento)* vardais.

A. Strazdelio mirties išrašo kopija. Dokumentas iš LMAVB RS F 150-62

Juodžiau pažymėti vardai – liudijimas, kad kun. Strazdelis tik kartą krikštijo tokiu vardu. Įdomu, kad keletas vaikų pakrikštyti dviem vardais, pastebėtina, kad dvigubi vardai – reti atvejai.

Strazdelio darbo Kupiškyje laikotarpiai

Išnagrinėti krikštai leidžia išskirti tris kun. A. Strazdelio darbo Kupiškyje laikotarpius ir sukonkretinti vikaravimo laiką.

I-asis laikotarpis prasideda ne vėliau 1790 m. rugpjūčio 5 d. ir baigiasi ne anksčiau 1791 m. spalio 25 d.

II-asis laikotarpis prasideda ne vėliau 1798 m. gruodžio pabaiga (30 d. krikštas) ir baigiasi ne anksčiau 1801 m. sausio (sausio 27 d. krikštas).

III-asis laikotarpis – 1816 m. sausis (galėtų būti ir 1815 m. pabaiga bei kiti 1816 m. mėnesiai).

Mirimo metrikų knygos

Kupiškio RKB Mirimo metrikų knygoje įrašytos mirusiųjų gyventos vietovės – kaimai ir laidojimo vieta (dažniausia Kupiškio kapinės). Mažai įrašų, kuriuose būtų nurodytas mirusiojo amžius ir, ko itin trūksta, nei prie vieno laidojamojo neįrašyta kunigo pavardė.

Tačiau teigtina, kad 1790–1791 bei 1798–1801 m. Kupiškyje vikaravęs kun. A. Strazdelis, ne tik krikštijo vaikus, bet ir laidėjo mirusiuosius. Iš 1790 m. palaidotų 70 mirusiųjų, 1791 m. – 58, 1798 m. – 117, 1799 m. – 154, 1800 m. – 113 ir 1801 m. – 132, ne vieną į Amžinybę palydėjo ir kun. Antanas Strazdelis.

Dėl Strazdelio gimimo...

Jau kitame LMA VBRF fonde (F 150) – 62 – yra svarbi byla kunigo Antano Strazdelio gimimo datai nustatyti. Šioje byloje tik vienas lapas – kunigo Antonius Drozdowski mirimo metrikos nuorašas.

Rašoma, kad mirė 1833 m. balandžio 11 d. Kamajuose sulaukęs 77 metų. Palaidojo Kamajų bažnyčios vikaras Juozapas Daukša balandžio 13 d. Kamajų kapinėse.

„N 56. Roku Pańskiego 1833 miesiąca Kwietnia 11go dnia w Miasteczku Kamaiach umarł Xsiądz Antoni Drozdowski, Emeryt opatrzonej SS. Sakramentami, mający wieku lat 77, którego zwłoki pogrzebione zostały na mogile Parafialnej Kamajskiej ad 10 Jmę kłosa Jozefa Dawkszy Wikarego Kamajskiego r. b. kwietnia 13go dnia. Nuorašas originalui atitinka [parašas].“

Pastebėtina, kad kun. J. Daukša vikaravo Kupiškyje (1791 10 29–1797), pakeisdamas į Subačiaus parapiją iškeltą vikarauti kun. A. Strazdelį, kur pastarasis dirbo 1791–1792 m.

Atsižvelgiant į mirimo metrikos nuorašo tekstą, kuriame akcentuojamas mirusiojo amžius yra 77-eri metai, kyla klausimas dėl kun. A. Strazdelio gimimo metų. Atsižvelgiant į minėtą faktą, gimimo metais reikėtų laikyti ne 1763 ar 1760 m., kaip priimta literatūroje, bet 1756-uosius – tai kadaise ir Vaclovo Biržiškos nurodyta Strazdelio gimimo data.

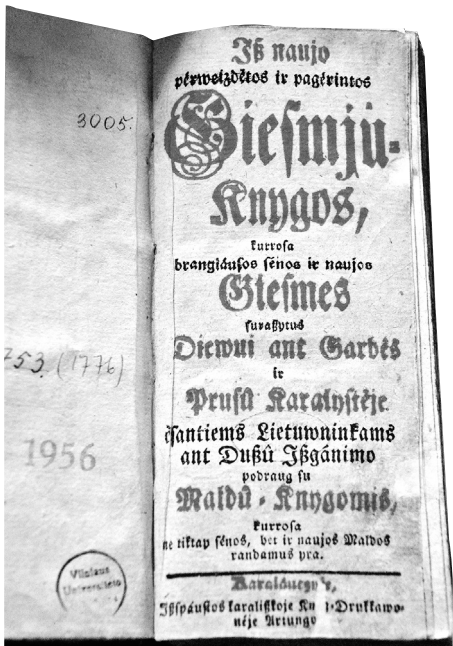
Tad klausimas, kada gimė Strazdelis, yra labai aktualus, diskutuotinas ir skatinantis ieškoti naujos archyvinės medžiagos, naujų šaltinių.

Ką rašė Mažosios Lietuvos lietuvininkų laikraštis

Naujasis Tilžės keleivis

(1924 05–1940 09) prieš 80 metų?

Jonas ČESNAVIČIUS, kraštotyrininkas, Vilnius

Papelkių (dabar Vysokoje, Rusija) kunigo Adomo Fridricho Šimelpenigio (Adam Friedrich Shimmelpfennig, 1699–1763) giesmynas. Atspausdinta keliolika laidų

Pradžia Nr. 8 (814), tęsinys Nr. 9 (815)

95-as Nr. Lapkričio 27 d. straipsnyje „Pagaliau ir Sudermanui teko“ apgailestaujama, kad Tilsiter Allgemeine Zeitung (Tilžės visuotinis laikraštis) redaktorius garsaus rašytojo veikale „Joninių naktis“ žodžius *Preußisch – Litauen* (Prūsų Lietuva – J. Č.) siūlo pakęisti į *Ostpreußen*. Jam nepageidaujamas ir žodis *litauisch*. Straipsnyje argumentuotai tvirtinama: „*Ponai lietuviškojo wardo naikintojai, – žodžiai Preußische Litauen ir „litauisch“ yra ir šito Krašto Istorijos (Praeities) Paminklas per Šimtmečius taip giliai įkeltas, kad jų išdildyti jau niekas daugiau nebegalės.*“

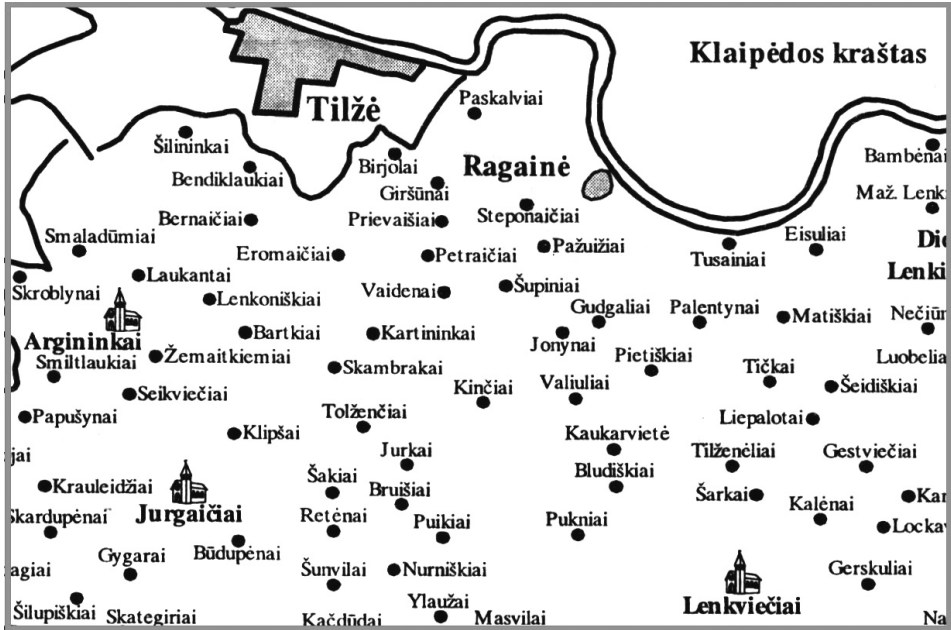
Tai tik nedidelė dalis išvardintų lietuvininkams nacių padarytų nusikaltimų ir skriaudų. Galima tik pagirti Lietuvos Respublikos Vyriausybę, kuri baltų vienybės vardan, kiek tai buvo įmanoma, priešinosi nacių Vokietijos grubiam politiniam ir ekonominiam spaudimui, kišimosi į valstybės vidaus reikalus; vardan teisingumo ir teisybės nenuolaidžiavo suįžūlėjusiems hitlerininkams. Ta Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuvių vienybės idėja buvo puoselėjama per valstybės politiką, švietimą, istorijos mokslą, religiją, literatūrą, kultūrinę veiklą, laikantis šventinių tradicijų. Kadangi mažlietuviams Prūsijos valdžia taikė visokeriopus suvaržymus, jų atrama buvo Bažnyčia. Iš tautinių švenčių tradicijų viena tokių buvo Joninių arba Rasos šventė Rambyno kalne. Rambynas šimtmečiais buvo šventas kalnas, kuriame Mažosios Lietuvos lietuvininkai atlikdavo religines apeigas. Per šventes čia suvažiuodavo tūkstančiai lietuvininkų. 1923 m. Klaipėdos kraštui prisijungus prie Lietuvos valstybės, tradicinės Rambyno šventės buvo dar didesnės – mažlietuvių šventė kartu su didlietuvių. 1928 m. Martyno Jankaus

ir Juozo Adomaičio dėka kalne pastatytas aukuras. J. Adomaičio lėšomis iš Nemuno pusės pastatyti laiptai į Rambyno kalną.

Šventes organizuodavo lietuvininkų jaunimo susivienijimas *Santara* ir Didžiosios Lietuvos šauliai. 1935-aisiais sklandžiai iškilmių eigai Pagėgiuose buvo įkurtas Juodkazio vadovaujamas šventės organizacinis komitetas. Pasirūpinta elektros apšvietimu, maitinimu ir tvarkos palaikymu. Renginio dalyviams pastatyti žali vartai su sveikinimo plakatais, vėliavomis. Joninės prasidėjo birželio 22-ą dieną, šeštadienį. Rambyno link žmonės traukė pėsčiomis, vežimais, važiavo automobiliais, plaukė laivais. Buvo palankus oras: švietė saulutė, pievose marguliavo laukų gėlės ir dvelkė šieno kvapas. Joninių išvakarėse, 20-ą valandą buvo užkurtas laužas. Patriotinę kalbą pasakė Mažosios Lietuvos politikos, visuomenės veikėjas ir žymus spaustuvininkas aušrininkas Martynas Jankus, ragindamas lietuvių jaunimą būti ištikimą lietuvių tautos ir Tėvynės idealams. Po to kalbėjo taip pat žinomas Mažosios Lietuvos politikas ir visuomenės veikėjas Jonas Vanagaitis, *Santaros* vadovybės narys mokytojas Kstenis, skautininkas Rudys. Pasisakiusių kalbose išreikštas pasitenkinimas tautinės veiklos pagyvėjimu, jaunimo aktyvumu. Linkėta puoselėti šias gražias tradicijas. Skambant klaipėdiškių kanklėms, pagėgiškių orkestro muzikai ir dainoms, vyravo pakili, džiaugsminga nuotaika. Kitoje vietoje vyko vaidinimas-misterija „Vakarinė daina“, teatralizuotas vaidinimas „Vytauto žemė“. Visa tai buvo transliuojama per radiją.

23-os dienos sekmadienio ryte jau visas Rambynas buvo pilnas dalyvių, jų buvo tūkstančiai. Vienoje kalno papėdėje prasidėjo sportinės varžybos, kitoje – bažnytinės apeigos, giedojimai. Po kunigo Gotlybo Ketlerio (Gottlieb Kettler) šv. Mišių sugiedota „Taigi mielam Dievui širdingai dėkavojame“. Kalno šventvietėje, prie Rambyno aukuro, Klaipėdos šaulių sąjungos Klaipėdos komiteto sekretorius Jonas Vanagaitis iškilmingai pasveikino visus susirinkusiuosius ir svečius. Skambėjo *Santaros* ir *Giedorių draugijos* (Tilžės giedotojų draugija, vadovaujama Vydūno) chorų dainos „Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka“, „Anoj pusėj Nemunėlio“, o kai buvo sugiedotas Mažosios Lietuvos himnas „Lietuvininkais mes esam gimę“, visi atsistojo.

Tarp gausiai susirinkusiųjų buvo ypač garbingų svečių: Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Stasys Šilingas, Klaipėdos krašto gubernatoriaus Vladas Kurkauskas (1935–1936), krašto karo komendantas plk. Raimundas Liormanas (1927–1938), Klaipėdos krašto Direktoriaus pirmininkas Jurgis Brūvelaitis (1934–1935) ir narys Grigaitis (Grigat), skautų vadas plk. Juozas Šarauskas, daug Lietuvos valstybės tarnautojų. Tarp svečių buvo ir Sovietų Sąjungos generalinis konsulas Klaipėdoje Rosmanas, Latvijos Respublikos generalinis konsulas J. Sėskis. Po koncerto aikštėje prasidėjo santarvininkų ir šaulių prisaidkinimas. Kalbėtojais Raimundas Liormanas ir teisingumo ministras Stasys Šilingas pabrėžė, kad lietuvių tauta nėra gausi, tačiau jos, kaip ir didžiųjų tautų, valia nepalaužiama, jog Lietuva kaimy-

Vasario 16-osios akto signatarai

Jurgis Šaulys – nuo „Tėvynės sargo“ iki „Lietuvos aido“

Dainora Kaniavienė, Palanga

Nepriklausomybės Akto signataras, diplomatas, politikas, publicistas, literatūros kritikas, bibliofilas ir dar daug kitų veiklų būtų galima prirašyti norint apibrėžti šią spalvingą XX a. I pusės asmenybę, kuri gimė 1879 m. gegužę Balsėnų kaime (dab. Klaipėdos raj.).

Būsimasis filosofijos daktaras mokytis pradėjo 1887 m. Kaltinėnų parapijos daraktorių mokykloje, tęsė – Palangos gimnazijoje, kur įsitraukė į slaptą moksleivių būrėlį, užsiimančių draudžiamų laikraščių „Vienybė lietuvininkų“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“, „Aušra“ platinimu. Pasak L. Truskos, daugelio žymių kultūros, politikos veikėjų biografijose Palanga nurodoma kaip vieta, kurioje susipažinta su draudžiamos spaudos leidiniais, lietuviška literatūra¹. Tiesa, toji pati veikla Vilniaus kunigų seminarijoje Šauliui pakišo koją. Tačiau 1899 m., nutrūkus mokslams, ir toliau liko gyventi multikultūriniam Vilniuje. Tais pačiais metais susipažino su J. Tumui-Vaižgantu, kuris jam pasiūlė prisijungti prie „Tėvynės sargo“ autorių kolektyvo. 1900 m. – su P. Vileišiu, o per jį, ir su visa Vilniaus lietuvių inteligentija. Syki kunigo Juozapo Ambraziejaus iniciatyva, M. Romero namuose, Bokšto gatvėje, buvo surengtas pirmasis didesnis Vilniaus lietuvių susibūrimas, pakrikštytas arbatvakariu. Tuomet ir paragino Šaulį organizuoti lietuvių kalbos pamokas.

Nors Šaulys ilgainiui tapo labai įtakingu publicistu, įvairių leidinių redaktoriumi ir galop trečias po Smetonos asmuo pagal svarbą tik ką atkurtoje Lietuvos Respublikoje, tačiau kalbėti apie jo publicistikos tendencijas, žurnalisto kelią ganėtinai sunku. Susiduriama su slapyvardžių problema. Jam priskiriami net 64. Pamėginus sudaryti bibliografiją, išsyk aišku, kažkas čia ne taip, rodos, skaitau mažiausiai keturių asmenybių publikacijas. Galop paaiškėjo, kad spaudos dalyviai mėgo dalytis, pavyzdžiui, vienu slapyvardžiu, nes šitaip tikėjo turintys mažesnę galimybę būti susekti. Laimė, Bekampis ir visi kriptonimai, susiję su šiuo žodžiu, yra nenugicijamai rašyti Šaulio ranka, tad susiaurinti apimtis, nors ir truko ilgai, nebuvo neįmanoma misija. Sudaryta bibliografija apima 231 punktą. Didžioji dalis jų – skirta šalies ūkio, tarptautinės politikos temoms, savyje talpinančios ekonomikos, teisės modelių teorijos pagrindus, pritaikytus praktiškai. Kuo toliau, tuo labiau aktualu pritaikyti mokslines žinias plačiai visuomenei, įgytas 1903 – 1912 m. Šveicarijoje esančiame universitete Berne. Būtent šis gyvenimo etapas straipsnyje ir apžvelgiamas, nes, mano galva, jis kryptingai susijęs su žurnalistine brenimu, formavimusi, moderniosios tapatybės paieškomis.

Po mokslų, dirbdamas Vilniaus žemės banke, jis apstojo rašyti. Vėliau dažnai užimdavo redaktoriaus pareigas, straipsnių retorika ir tipas kito: daugėjo analitikos, mažėjo reportažų, nebeliko menotyrinių, meninių, polemikų provokuojančių straipsnių, tačiau juo jau pasitikėjo įvairūs kultūros, literatūros, visuomenės veikėjai, kurie rašė laiškus, klausdami patarimų dėl kalbos ir kitų klausimų. Like, pavyzdžiui, Lazdynų Pelėdos, Vydūno, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir daugelio kitų laišškai, liudija pasitikėjimą erudicija bei įtaką formuojant lietuvių literatūros rašytojų savimonę.

Tiko ir varpininkams, ir sargiečiams

Šaulio publikacijos pradžioje tiko tiek „Tėvynės sargui“, tiek „Ūkininkui“. 1900 m. parengė 8 straipsnius: 3 – leidiniui „Tėvynės sargas“, 4 – „Ūkininkas“, 1 – „Vienybė“ lietuvininkų savaitraščiui. Bandė gudrauti: apie tą patį įvykį pranešdavo dvyk, taikydamas skirtingą retoriką, akcentus tekstui. Akivaizdžiausias pavyzdys – skirtingais mėnesiais pasirodžiusi publikacija apie Švėkšnos bažnyčios statybą. Leidinyje „Tėvynės sargas“, Nr. 6/7, aprašinėjama bažnyčios išorė, jos istorinė, architektūrinė vertė, paskirties svarba, pabrėžiama kunigo ir kėrmės parapijiečių tautiniam susipratimui. Leidinyje „Ūkininkas“ piktinamasi socialine nelygybe: pykstama, kad dėl bendros veiklos, šiuo atveju viešojo intereso, nepakylama virš luominių skirtumų, pašiepiamas kunigas. Akcentu, priešingai negu leidinyje „Tėvynės sargas“, tampa istorinė atmintis,

Dr. Jurgis Šaulys

kurią saugoti privalu visiems tautiečiams. Rašė lyg ir apie tą patį – bažnyčios statybą, tačiau retorika, atspindinti pasaulėžiūrą, skirtinga. Ir vieno straipsnio išvada dažnai tapdavo dėstymo pagrindu kitam. Remiantis šiuo konkrečiu atveju, tai, kas girdėti leidinio „Tėvynės sargas“ pabaigoje, tampa dėstymo pagrindu leidiniui „Ūkininkas“. Tai būdinga visai jo publicistikai.

Posūkis iš katalikiškosios į pasaulietinę spaudą

Kuo toliau, tuo dažniau rašė vien pasaulietinei spaudai. 1901 m. rastos 6 publikacijos. „Tėvynės sargas“ Šaulio atsiųstą išspausdino tik gruodį. Likusios – leidinių „Varpas“ ir „Ūkininkas“ skaitytojams.

Šiais metais galima atsekti ne tik posūkį iš katalikiškos spaudos į pasaulietinę, bet ir iš valstiečiams skirto leidinio į skirtą inteligentijai. Pradeda rengti straipsnius beveik vien leidiniui „Varpas“. Tiesa, kaip nuo pat pradžios Šaulys aiškiai skyrė leidinių retoriką, taip šiuosyk justi ir tai, kad skiria skaitytojų auditoriją. Besvarstydamas lietuviškosios tapatybės klausimą per lietuvių kalbos prizmę ir taip identifikuoamas kritišką tautinio sąmoningumo būklę, sprendimą siūlė pagal tikslinę laikraščio auditoriją: inteligentams tenkanti vienokia atsakomybė, valstiečiams – kitokia, nors ir abi grupės jungia tautiškumo saugojimas.

Aktualios temos 1901 m. išlieka tokios pat: lenkų-lietuvių santykiai, polonizacijos pasekmės, kunigų atsakomybė dėl neišsismokslinusių parapijiečių tautinio sąmoningumo bei nuo pat pirmųjų publikacijų itin svarbi lietuvių kalbos norminimo, vartojimo viešajame gyvenime problema. Konstatuojama – nutautėjimas, kuris iškyla gimtosios kalbos nemokėjimo forma, ypač ryškus tose parapijose, kur kunigas yra lenkiškos savimonės. Akcentuodamas problemas, jis ne tik moralizuoja, bet ir ieško problemų sprendimo. Jo nuomone, atsakomybę už esamus padarinius ir tautos būklę privalo prisiimti išsilavinę žmonės ir, jo žodžiais tariant, garbės vainiko jis nepinsias tiems, kurie to darbais nenusipelno (J. Mažagetas, 1900, p. 171). Šis nusiteikimas aiškiai justi visoje jo publicistikoje: giria teisingą ir dorą darbą, bet ne luomą ar kilmę.

1902 m. parengė bemaž 20 straipsnių leidiniams „Varpas“, „Ūkininkas“, „Naujienuos“. Šaulio parašytieji atsiduria pirmuose leidinių puslapiuose, išlipa iš žinučių skilties vis aštriau kritikuoamas valdžią ir kunigų veiklą. Parodė, kad kunigas išsilavinęs, tačiau toks pats paprastas žmogus, kuris savo darbais kuria gerą arba blogą visuomenės nuomonę. Atsigręžta į žmogų nepriklausomai nuo turtinės, luominės padėties, profesijos. Rašyta daug ir įvairių straipsnių, kuriuose detalizuojami ir geri, ir netinkami kunigų darbai. (J. Š. Pakeleivis, 1902, p. 19–20) Straipsniuose ryški krikščioniškųjų vertybių dominantė: Šaulys viena didžiausių nuodėmių laiko puikybę. Iš puikybės eša kyla visa grandinė kitų smerktinų poelgių.

Stengėsi atskleisti numanomą kelią į tautos būties šviesą: kvietė jungtis į draugijas, kurios

būtų orientuotos į aktyvų pilietinį, tautinį gyvenimą, teigė švietimo svarbą, nes per švietimą, kuriuo turėtų rūpintis parapijos aktyvesnieji, labiau mokytį žmonės, atsirastų ne tik raštingumas, bet ir tautinis sąmoningumas (J. Ž-kštis, 1902, p. 193–195). Viltis dėjo į bendruomeniškumo galią. Galutinai suvokiama, kad tautinę tapatybę kuria minia. Atsiranda gana dažnas jos įvaizdis, iškeliamas svarba. Šaulys tiki, kad tinkamai išsilavinusi kritinė masė gali daryti poveikį šalies ekonomikai, bendrajam geriumi, todėl rašydamas įvairius straipsnius nuolat pateikia kitų šalių istorines, ekonomines, politines patirtis ieškodamas tinkamų sprendimų esamai situacijai keisti.

Pirmąsyk už redaktoriaus stalo

1903 m. buvo dukart mažiau produktvūs, tačiau Šauliui patikėtos leidinių „Varpas“, „Ūkininkas“, „Naujienuos“ redaktoriaus pareigos. Rašydamas apie emigraciją Šaulys apsvarsto lietuvių greito nutautėjimo priežastis ir taip apsisprendžia dėl ekonomistų reikšmės tautos gyvenime. Tuomet galutinai griūva iliuzija, kad įmanomas vien kultūrinis tautinis atgimimas be politinio ir ekonominio. Tik stipri ekonomikai, politiškai savarankiška šalis gali sudaryti sąlygas tautinei kultūrai tarpti, todėl atkakliai teigė ir švietimo reikšmę (J. Mž., 1903, p. 223). Išryškėja neabejotina pozityvistinė pasaulėžiūra. Tų pačių metų rudenį pradeda ekonomikos studijas Berne, Šveicarijoje, o spaudoje vis gausėja straipsnių, skirtų ekonomikai, politikai.

1904 m. iš parengtųjų daugiausiai dėmesio susilaukė liepą pasirodęs „Caro valdžios teikiamos reformos“ (J. Vrp., 1904, p. 97–99). Šaulys teigė, kad be reikalo džiūgaujama spaudos atgavimu. Tai tik esa reikš atidesnę cenzūrą, spaudos turinys eša būsiąs suvaldytas, kontroliuojami vyksmai. Žinoma, toks požiūris birželio leidinyje „Varpas“ buvo išjuoktas. Pasitraukdamas iš redaktoriaus pareigų ir atsikirtęs pašaipiam feljetonistui priėmė pamoką: atrado naują žurnalistikos žanrą, beje, labai intensyviai praktikuotą ir V. Kudirkos, vieno iš didžiųjų Šaulio autoritetų, kaip labai palankią erdvę socialinių reiškinių kritikai.

Tad juose kaskart ir gvildeno doros sampratą, kuri XX a. pr. spaudoje buvo tiek aktuali ir dviprasmiška, kad Šauliui negalėjo praslysti dažnas publicistų susimaišymas faktuose, patosu ir patetika neretai dangstomas diletantiškumas. Gana tiesmukose pastabose atskleidžiama, kad ir jam itin svarbi krikščioniškoji etika, tačiau religija negali nustelbti žmogaus, pateisinti nedorų kėslių, nes tai iš esmės prieštarauja jos prigimčiai. Savanaudiškumas, Šaulio nuomone, prieštarauja tiek individo prieš visuomenę būčiai, tiek krikščioniškajai moralei. Feljetonuose dažnai primenama, kad krikščionybėje artimo meilė yra ne emocija, o valios nuostata (J. Bekampis, 1907, p. 2–3). Dėl feljetonų, doros klausimo, pavyzdžiui, literatūroje, dažnai kildavo aštrios polemikos.

Rūpestis dėl švietimo, knygų kultūros

1904-ų gruodį pakviestas į Vilniaus žinias, Šaulys ir ten laikėsi varpininkų pasaulėžiūros diskurso. Deja, savojo laikėsi ir rašantys katalikiškai spaudai, tad po vienu stogu suburtose gana spalvingoje kompanijoje, kilo kivirčų tiek dėl leidinio krypties, tiek dėl politinio užsiangažavimo ir kalbos norminimo dalykų. Skaitytojai irgi reagavo: katalikiškos spaudos neskaitė pasauliečiai ir atvirčiai. Nieko keisto, įsisenėjęs konfliktas negalėjo imti ir nurimti be pastangų. Konkrečiai Šaulys bendradarbiavo tik tuomet, kai redaktoriais dirbo pasauliečiai, kuruoiant J. Tumui-Vaižgantui, jis, nors ir negausiai, tačiau rašė kitiems laikraščiams, pavyzdžiui, „Lietuvos ūkininkui“, „Skardui“, „Žarijai“, išlaikydamas savitas temines linijas: apie valstiečių, darbininkų padėtį, kovą, streikus, įvairius judėjimus kitose šalyse, caro valdžios reakcingą politiką.

1905 m. tai, kas buvo girdėti tik užsiminimais leidinyje „Varpas“, laikraštyje „Vilniaus žinios“ suskamba drąsiai: būtina nedelsiant rūpintis tautos švietimo reikalais. Būtent per knygų turinį išvėlgė realią gali-

mybę perduoti valstybingumo, pilietiškumo pagrindus tautai (J. Bekampis, 1905, p. 1–2). Publikaciją Mūsų apšvietimo reikalai galima įvardinti kaip vieną svarbesnių iš skirtų XX a. pradžios lietuvių literatūros realijoms aptarti, švietimo problemoms įvardyti. Gausiai rašė ir apie knygos kultūrą, literatūros būklę.

Pakinta retorika. Straipsniai iš emocijų, įtaigių, tačiau dažnai ganėtinai radikalių tampa analitiški, kur ryškiai galima atsekti įvykio ir pasekmės priežastingumą, aiškų filosofinį pagrindą, perskaitytas knygas. Nuomonei pagrįsti pavyzdžių jau nebeieškojo kaimyno kieme, rėmėsi kitų šalių istorine, politine, ekonomine patirtimi, todėl didelis dėmesys tenka Prūsijos lietuvių patirtims. Leidinyje „Vilniaus žinios“ išmėgino ir feljetono žanrą, kur ugdė piktai pašaipų skaitytojo požiūrį į visuomenei žalingus reiškinius. Apskritai, „Vilniaus žiniuose“ galima atrasti tokio tipo publicistikos, kurios nebuvo niekur kitur. Būtent ten užsimnia literatūrine publicistika, provokuotos polemikos, kalbėta apie meno estetiką, literatūros vaizdavimo ribas, knygos paskirtį. Daug dėmesio skirta ir šalies istorijai, kultūros reiškiniams.

Kalbant skaičiais, Šaulio publicistika aukštyn šoktelėjo būtent 1905 m. Tuomet parengta Vilniaus žinioms – 21, keli – leidiniui „Lietuva“, savaitraščiui „Vienybė lietuvininkų“. Daugiausia dėmesio skirta literatūrinei publicistikai, švietimui, Prūsijos temai. 1906 m. aptinkamas vos vienas išrašas. Ir tas pats laiškas redakcijai, kuriame atskleidžiama, kad verčiamas kūrinys. 1907 m. vėl – 15. Keli iš jų skirti „Lietuvos ūkininkui“, o nuo spalio pradeda rašyti pasaulietinės krypties „Vilniaus žinioms“. Būtent tada gana dažnai naudojasi feljetono žanru kalbėdamas apie aktualias visuomenės problemas, piktžaiždes. Kitais metais parengdavo apytiksliai po 11 publikacijų. Palaipsniui vis mažiau. 1912 m. grįžo iš Berno į Lietuvą ir iki 1915 m. dirbo finansininku Vilniaus žemės banke. Galima sakyti, kad 1911–1913 m. jo energija nukreipiama kitur ir straipsnių pasirodo itin mažai. Per minėtą laikotarpį išspausdino vos kelias publikacijas „Lietuvos žiniuose“.

Paprastai jei Šaulys trumpam stoja publicistikoje, netrukus pristato verstinę knygą. 1903 m. taip nutiko su Eschilo drama, 1904 m. „Antigone“, 1905 m. „Kas tie Socialdemokratai“, 1906 m. „Naująja Zelandija“, o 1913 m. – „Nihilistais“, tiesa, šis leidinys jo redaguotas, išverstas kito autoriaus.

Lietuvos valstybingumo vizija pagal LDK tradiciją

Apytiksliai nuo 1913 m., matyti, vis dažniau ieškojo bendro gerovės vardiklio, smerkė susiskaldymą, skatino visuomeniškumą, pilietiškumą. Nusistovi nuomonė dėl tautiškumo ir valstybingumo. Tai susijusios, bet atskiros sąvokos. Jų netapatina. Nebekvestionuojama, kurie lenkai, gyvenantys Lietuvoje, yra tikri lenkai, kurie tik nutautėję lietuviai, tačiau primenama, kad pilietinės pareigos priklauso tai valstybei, kurios pilietybė turima. Iškelia įdomią temą – tautybė gali būti pasirinktina kaip ir pilietybė. Svetimos kultūros įtaka yra svarbi individui ir jo pasirinkimams, tačiau tik jo paties apsisprendimu, o ne dėl genetinių ar kitokių priežasčių. Lietuviai jaučiasi labiau priklausą Lenkijos tautai negu Lietuvos, tačiau tai jų neatleidžia nuo pilietinės pareigos šaliai, kurios pilietybę jie turi. Pilietybė įpareigoja būti ištikimu kraštui lygiai taip pat, kaip tautybė – tautai. Tačiau pilietybė nėra suprantama vien etnine prasme: Lietuvos piliečių sėkmingai gali būti ir lojalūs krašto politikai, ekonomikai ir Lietuvos realijoms apskritai, lenkai nepriklausomai nuo to, ar jie nutautėję lietuviai, ar grynys lenkų kilmės. Šauliui būdingas nacionalizmas, tačiau jis nėra radikalus. Nacionalizmas nėra iškeliamas aukščiau valstybingumo kaip ir valstybingumas aukščiau nacionalizmo. Valstybę gali sudaryti ir piliečiai, nesusiję tautiniais ryšiais (J. Bekampis, 1914, p. 1).

¹ Pavyzdžiui, lietuviškoji spauda A. Smetonai buvo matyta dar Ukmergėje, tačiau sistemingai ją skaityti pradėjo tik Palangoje. Tuo metu Palanga buvo lietuviškų spaudinių gabenimo centras. L. Truska teigia, kad A. Smetona kartu su keliais mokiniais sudarė slaptą būrėlį, kuris turėjo savąjį kontrabandininką, gabenusį jiems „Apžvalga“, „Varpa“ bei kitus spaudinius. Palangos draugų būrelis siuntė lietuviškus spaudinius ir į Liepoją kai kuriems ten besimokantiems gimnazistams.

Karališkosios insignijos Vilniaus katedroje: nuo atradimo 1931 m. iki slėpimo 1939 m.*

Saulius PODERIS, Vilnius

Pradžia Nr. 9 (815)

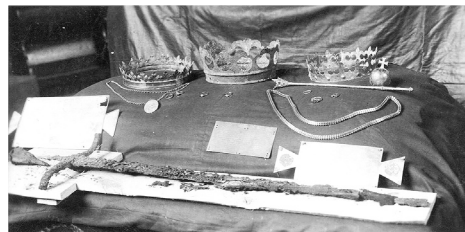
Po palaikų preparavimo, visos karališkosios insignijos bei kiti papuošalai, rasti kriptoje, buvo pernešti į katedros zakristiją, ir laikyti lobyno patalpoje¹. 1931 m. pabaigoje KGK norėjo surengti parodą, skirtą karalių palaikų atradimui, kurioje turėjo būti eksponuoti būsimo karališko mauzoliejaus brėžiniai, J. Bulhako fotografijos, karališkosios insignijos, dailės kūriniai, kuriuose užfiksuoti karalių palaikai bei Barboros Radvilaitės palaikų preparavimo momentai². Parodos tais metais, kaip ir 1932 m., taip ir nepavyko surengti³. 1932 m. sausio 12 d.⁴ karališkosios insignijos buvo nufotografuotos ir sausio 24 d. jų detalias fotografijas pirmą kartą išvydo visuomenė⁵. Pav. 5, 6, 7.

5 pav. Aleksandro Jogailaičio kalavijas ir karūna, 1932 m. sausio 12 d. Nuotr. iš LVIA f. 1135-3-308(66)

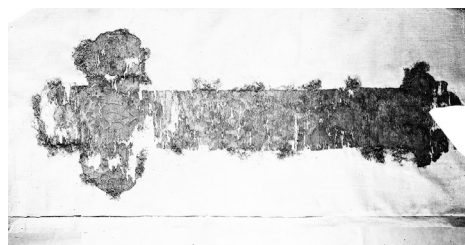

6 pav. Elžbietos Habsburgaitės insignijos, 1932 m. sausio 12 d. Nuotr. iš LVIA f. 1135-3-308(15)

7 pav. Karališkosios insignijos Vilniaus katedroje, 1932 m. Nuotr. iš autoriaus asmeninio archyvo

1933 m. sausio 18 d. iš Varšuvos į Vilnių atvyko restauratorė Marija Bulhakuvna (*Bulhakówna*), kuri kartu su kanauninku Cichonskiu ir vaivadijos konservatoriumi dr. S. Lorentzu apsiėmė konservuoti tekstilinį, aukso gijomis siuvinėtą kryžių, dengusį Barboros Radvilaitės karstą. Restauratorė pažadėjo darbą pradėti ir atlikti balandžio mėnesį⁶. Pav. 8.

8 pav. Tekstilinis auksu siuvinėtas kryžius, dengęs B. Radvilaitės karstą. Nuotr. LVIA f. 1135-3-308(104)

1933 m. rugpjūčio 31 d. Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių palaikai, perkelti į provizorinius karstus, buvo dar kartą pagerbti senojoje Karalių (dab. Valavičių) koplyčioje įrengtame provizoriniame mauzoliejuje. Ant valdovų karstų gulėjo pagamintos kriptoje atrastų insignijų – karūnų ir kalavijų – kopijos (pav. 9). Šios sovietmečiu paauksuotos karūnų kopijos ir dabar puošia valdovų karstus

9 pav. Karališkieji palaikai provizoriniame mauzoliejuje po 1933 m. rugsėjo 21 d. Nuotr. iš LVIA f. 1135-3-308(28)

karališkajame mauzoliejuje, o po 1933 m. rugpjūčio 31 d. konservuotos ir restauruotos Karalių kriptoje atrastos karalių insignijos ir kitos valdovų palaikus puošusios vertybės eksponuotos katedros zakristijos pirmame aukšte specialiai tam sukurtose vitrinose. Zakristijos antrame aukšte iki 1939 m. rudens laikytas Vilniaus katedros lobynas.

Žinios apie katedros lobyno slėpimą

„1939 m. rugsėjo 1 d. nacistinei Vokietijai užpuolus Lenkiją, ir prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Vilniaus katedros kapitula, žinodama skaudžių ankstesnių amžių patirtį, tuoju pat pasirūpino didžiausių ir rečiau naudojamų lobyno vertybių saugumu. Apie rugsėjo 9 d. Vilniaus katedros lobyno saugyklos ir kai kurios didžiosios zakristijos vertybės buvo labai paskubomis sukrautos laiptinės sienos nišoje, tarp Goštautų ir Šv. Jono Nepomuko koplyčios. Vertybių sumetimas tiesiog į krūvą, kartais perdengiant jas laikraščiais, liudijo ypatingą kapitulos narių skubėjimą [pav. 10].

10 pav. Katedros lobynas slėptuvėje. Nuotr. iš N. Kitkausko asmeninio archyvo

Dėl karo grėsmės ir jo pradžios aplinkybių nuo 1939 m. gegužės iki gruodžio Vilniaus katedros kapitula į posėdžius nesirinko. Kaip liudija 1940 m. pradžios posėdžių protokolai, visi svarbiausi su katedra susiję klausimai tuo metu buvo sprendžiami tarantis gana siaurame rate, per pokalbius zakristijoje. Sprendimai dėl kai kurių dalykų priimti net neinformuojant visų kapitulos narių. Tokiu būdu greičiausiai buvo nuspręsta ir dėl nedidelio lobyno paslėpimo. Slaptą vietą galėjo žinoti, matyt, vos trys asmenys. Neabejotina, kad vienas tokių asmenų buvo tuometinis prelatas kustodas Pranciškus Volodžka (*Franciszek Wolodzko*). Kažin ar apie slėptuvės vietą buvo informuoti netgi ganytojai – arkivyskupas R. Jalbzykovskis ir M. Reinys. Nors katedros lobynas buvo slėpia-

mas pirmiausia nuo vokiečių, tačiau greičiausiai buvo įtariama, jog ir Sovietų Sąjunga, o gal ir Lietuva neliks konflikto nuošalėje. Būgštavimai netruko pasitvirtinti, nes jau rugsėjo 18 d. Vilnius buvo užimtas Raudonosios armijos dalinių.⁷ – teigė V. Dolinskas ir R. Budrys. O kaip buvo su karalių insignijomis? Ar jos taip pat buvo slėptos? „J. Maceikos duomenimis visos 1931 m. atrastos didžiųjų kunigaikščių bei karalių insignijos dar Antrojo pasaulinio karo metais buvo saugomos Vilniaus katedros zakristijoje. Tačiau karui baigiantis arba tuoju pat po karo, kylant Vilniaus katedros uždarymo grėsmei, dauguma brangiausių valdovų insignijų buvo saugiai paslėpta ir iki šiol nežinoma jų saugojimo vieta. Manoma, jog jos nėra išvežtos iš Lietuvos. Insignijomis galėjo pasirūpinti tuometinis Vilniaus arkivyskupijos administratorius ir kapitulos prelatas prepozitas, arkivyskupas Mečislovas Reinys (jis netrukus buvo areštuotas ir nužudytas Vladimiro lageryje)“⁸.

Taigi, anot J. Maceikos, visos karališkosios insignijos neišgrobstytos Antrojo pasaulinio karo metu, išskyrus Aleksandro Jogailaičio kalaviją, buvo paslėptos. Bet ar tikrai buvo taip?

Naujausios žinios apie karališkąsias insignijas

2013 m. vasarą ieškodamas internete informacijos apie Karalių kriptą ir tarpukario Vilniaus katedros tyrimus, aptikau žurnalistės Kristinos Adamovič (*Krystyna Adamowicz*) straipsnį⁹, kuriame žurnalistė kalbino Olštynę gyvenanti, tarpukario Vilniuje gimusi visuomenininką, kultūrininką p. Andžejų Malyško (*Andrzej Małyшко*). Sentimentais prieškariniam Vilniui perpintame rašinyje p. Andžejus pasakojo:

„1989 nuvažiavau aplankyti savogimainaičių Vilniuje. Kažkurią dieną užsukau į Šv. Jonų bažnyčią, kur buvau krikštytas ir prisijungiau prie lenkų turistų grupės, susidomėjęs klausydamasis gidės. Po akimirksmo grupė išsiskirstė, likome vieni ir tada iš gidės sužinojau apie katedroje rastus lobius. Grįžęs viską perpasakojau tėvui, kuris aiškiai susijaudinęs papasakojo, kaip, kur ir ką kunigo Volodžko nurodymu slėpė bažnyčios sienose. Tėvas kunigui Volodžko prisiekė išsaugoti paslaptį. Tik dabar tėvas pasijuto išlaisvintas iš tos priesaikos ir galėjo man papasakoti viską, ką prisiminė. Sakė, kad sienoje užmūrijo liturginius indus, paslėpė 1,5 m žvakidę, naudojamą paschalui, taip pat paslėpė Barboros Radvilaitės grandinėlę ir žiedą.“ Pav. 11.

11 pav. Katedros lobyno slėpėjai: Kajetanas Gratulevičius (kairėje) ir Janas Malyško, 1939 m. rudenį Vokietijai užpuolus Lenkiją, kaip gedulo ženklą užsiaugino ūsus. Nuotr. iš A. Malyško asmeninio archyvo

Žinodamas istoriją apie neva visų karališkųjų insignijų slėpimą Antrajam pasauliniam karui baigiantis ir matydamas, jog J. Maceikos ir A. Malyško tėvo informacija akivaizdžiai nesutampa, iškart nutariau užmegzti kontaktus su A. Malyško. Iš straipsnio autorės gavęs A. Malyško elektroninio pašto adresą, parašiau jam elektroninį laišką. Netrukus gavau atsakymą. Iš gautos informacijos paaiškėjo, jog A. Malyško tėvas Janas Malyško (*Jan Małyшко*) buvo Vilniaus katedros zakristijos darbuotojas tais lemtingaisiais 1939 m. Būtent jis ir zakristijonas Kajetanas Gratulevičius (*Kajetan Gratulewicz*) buvo tie žmonės, kurie slėpė katedros lobyno dalį, atrastą 1985 m. kovo 23 d. naktį. A. Malyško 1989 m.

lankantis Vilniuje, Vilniaus universiteto Šv. Jonų bažnyčioje atsitiktinai prisijungus prie lenkiškai kalbančios ekskursijos, gidė prasitarė, jog „Katedroje sovietai rado didelį lobį“. Daugiau apie šį lobį gidė nieko negalėjo pasakyti.

Grįžęs A. Malyško šią naujieną papasakojo tėvui, o šis susijaudinęs papasakojo, ką, kur ir kaip slėpė:

„1939 m. rudenį sovietams veržiantis į Vilnių bažnyčios valdžia nutarė slėpti dalį katedros lobyno nuo okupantų. Slėpiama buvo tik dalis, o ne visas lobynas dėl to, kad buvo bijota sukelti įtarimą. Sandėlio patalpoje, anot p. Andžėjaus tėvo, buvo slėptos monstrancijos, kryžiai, relikvorijai. (Ši slėptuvė ir buvo atrasta 1985 m. Tuo tarpu auksinę grandinę, sidabrinę įkapinę lentelę ir žiedą, rastus Barboros Radvilaitės karste, J. Malyško kartu su kun. Volodžka slėpė katedros požemiuose, vienoje iš kriptų sienų. Katedros palėpėje buvo slėpta švininė 1,5 m žvakidė, kurią vėliau katedros slėpėjai užpylė statybinio laužu. Taip pat zakristijos antrajame aukšte, po grindimis¹⁰, kun. Gratulevičius paslėpė krepšelį su auksiniais rubliais...“

Vertybių paieškos 2009 metais

2008 m. p. Andžėjaus pažįstamas archeologas Jaroslavas Sobierajus (*Jaroslav Sobieraj*), dirbantis Varmijos ir Mozūrų muziejuje, susitiko su Kultūros paveldo departamento (toliau KPD) direktoriumi Jaceku Mileriu (*Jackiem Milerem*) ir davė p. Andžėjaus telefoną. Po daugybės pokalbių telefonu p. Andžėjus su Jaceku Mileriu susitiko Kultūros ministerijoje Varšuvoje, ministras, išklauses p. Andžejų ir peržiūrėjęs nuotraukas, pasiūlė nuvykti į Vilnių.

Anot p. Andžėjaus, pasirošimas kelionei užtruko. Reikėjo gauti atitinkamų Lietuvos valdžios institucijų leidimus paieškomis katedroje. Pasiruošimu ekspedicijai Varšuvoje užsiėmė KPD direktorius Jacekas Mileris, o Vilniuje Lenkijos ambasadorius p. Janušas Skolimovskis (*Janusz Skolimowski*).

Gavus signalą, jog visi leidimai yra, ekipa sukomplektuota, 2009 m. gegužės 15 d. rytą ekspedicija pajudėjo Vilniaus link. Ją sudarė Jacekas Mileris, Lenkijos KPD direktorius, profesorė Maria Kalamaj-ska-Saeed, meno istorikė, Vilniaus istorijos žinovė, Kristina Marčik (*Krystyna Marczyk*), KPD darbuotoja, vertėja, Olafas Popkevičius (*Olaf Popkiewicz*), archeologas, ir A. Malyško.

Tęsinys kitame numeryje

1 Ibid., p. 602.

2 „Komitet ratowania bazyliki“, in: *Slowo*, 1933 m. gegužės 20 d., Nr. 135 (3274).

3 KGK 1932 01 13 Vykdomojo komiteto posėdžio protokolai. LMAVB RS F318 vnt. 22109 lap. 12.

4 Bulhak J., *Vilnius*, III knyga, Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011, p. 217–218.

5 „Insygnja królewskie“, in: *Slowo*, 1932 m. sausio 24 d., Nr. 19 (2826).

6 „Naprawa zlotoglowiu Królowej Barbary“, in: *Slowo*, 1933 m. sausio 20 d., Nr. 19 (3157).

7 *Vilniaus katedros lobynas* [albumas], sud. Romualdas Budrys, Vydas Dolinskas, Vilnius: LDM, 2002, p. 336–337.

8 Ibid., p. 336.

9 Krystyna Adamowicz, „Tajemnica szafy“. Prieiga per internetą: <<http://www.tygodnik.lt/201108/bliska2.html>>.

10 Remiantis straipsnio autoriaus turimais liudinių pasakojimais, veikiausiai ši po grindimis buvusi slėptuvė (ne visai tiksliai nurodyta J. Malyško atsiminimuose) buvo atrasta katedros rekonstrukcijos metu 1985–1987 m. Remiantis turimais duomenimis, slėptuvėje buvo rasta bronzinė (?) kanauninko (?) skulptūra; šviestuvų dalys; žvakidės; sidabrinės masyvios sagos vaizduojančios Šv. Kristoforą, turinčios lotynišką užrašą – *Cathedralis Vilnensis*; XVII a. kapitulos aktų (?) knygos viršelis, keletas šios knygos puslapių; akvarelė, vaizduojanti renesansinio pastato, esančio Pilies g. 4 planus ir t. t. Slėptuvėje rasta chaotiškai išmėtytos vertybės, storu dulkių sluoksniu padengtas cigarečių „Prima“ pakelis, taip pat 1971 m. laikraščio „Komjaunimo tiesa“ fragmentai liudijo, jog slėptuvė buvo jau anksčiau atrasta, ir, galbūt, išplėsta diegiant šildymo sistemą katedroje po 1971 m. Slėptuvė dar kartą atrastas 1985–1987 m., ar joje buvo rasti auksiniai rubliai, straipsnio autorius duomenų neturi.

* Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direktyjos organizuotoje konferencijoje „Naujausi archeologiniai tyrimai Vilniaus pilių teritorijoje ir greta jos“ (2015 m. gegužės 21 d.) skaitytas pranešimas.

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje 1939–1944 metais

Antanas PANAVALAS, buvęs Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleivis

Pradžia Nr. 9 (815)

Operetė visiems labai patiko. Kiek kartų ji buvo parodyta – nežinia, nes 1940-ųjų birželio 15-toji buvo labai arti.

Artėjant 1940 m. birželio 15 d.

Gegužės mėnesio antroje pusėje gimnazijoje prasidėjo brandos egzaminai. Tais mokslo metais visos gimnazijos klasės pasipildė moksleiviais, atvykusiais iš laisvosios Lietuvos. Pasipildė ir abiturientų klasė. Matydavome juos rimtus, susikaupusius, žengiančius į naują gyvenimo tarpinį ir jautėme jiems pagarbą. Tai buvo pirmoji Vytauto Didžiojo gimnazijos laida lietuviškame Vilniuje, kuriai buvo atviri keliai į visas aukštąsias mokyklas.

Brandos atestatų įteikimas vyko gimnazijos aktų salėje, iškilmingoje aplinkoje, dalyvaujant žymiausiems Vilniaus krašto visuomenės atstovams. Abiturientams buvo išsakyta daug gražiausių palinkėjimų. Vilniaus krašto visuomenės vardu kalbėjo kun. K. Čibiras. Jis, kaip ir visi, džiaugėsi šiuo istoriniu įvykiu.

Deja, linkėjimams nebuvo lemta pilnai išsipildyti, nes 1940-ųjų m. birželio 15-oji buvo labai arti.

Mokslo metų pabaigoje mums, pirmokams, netikėtai buvo pateikta dar viena maloni staigmena – ekskursija į Trakus. Vežė mus ištaigingais autobusais, iki tol nematytais. Kartu važiavo berniukai ir mergaitės, nors tuo metu vyko gimnazijų atskyrimas. Trakų pilį, anksčiau matytą paveikslėliuose, galėjome stebėti vaikščiodami prie jos apgriuvusių, tačiau stebinusių praeities didybe sienų. Mokytojų pasakojimai apie Trakų praeitį, apie Galvės ežerą su daugeliu salų ir kitame krante boluojančius Užutrakio dvaro rūmus darė mums nepaprastą išpūdį. Prie salos kranto buvo keletas valčių, kuriomis, mokytojams leidus, galėjome pasiirstyti ir pasimaudyti. Tą dieną saloje skambėjo mūsų dainos ir juokai.

Kitą dieną klasės auklėtojas Vladas Drėma paskelbė mums mokslo metų rezultatus. Dauguma buvo perkelti į aukštesnę klasę be pastabų. Pataisinių tik keletas. Klasės auklėtojas buvo geros nuotaikos, netgi linksmas. Pagyrė geriausią klasės mokinį Kostą Gaidelį ir padovanavo jam dvi gražias, naujai išleistas knygas: P. Cvirkos ir A. Venclovos novelių rinkinius. Laimingai ir linksmi užbaigė mokslo metus skirstėmės atostogų. 1940-ųjų m. birželio 15-oji jau buvo visai arti.

Pokyčiai gimnazijoje per pirmąją sovietinę okupaciją

1940-tų metų rudenį rinkomės į tą pačią gimnaziją / A. Jakšto gatvėje /. Čia išbuvo visus mokslo metus.

Pirmąją mokslo metų dieną sužinojome, kad mūsų gimnazija tapo dešimtmete vidurine mokykla (*desiatiletka*). Pagal tai buvo suskirstytos klasės. Mes, antrokai, tapome šeštokais. Mūsų buvo keturios paralelinės klasės. Mokinių buvo daug, todėl mokėmės pamainomis. Žemesniųjų klasių moksleiviai rytinėje pamainoje, o aukštesniųjų – vakarinėje. Visose klasėse kabėjo Stalino portretai. Kiek vėliau buvo iškabinti moksleivių sąrašai su pažangumo rodikliais ir sienlaikraščiai. Vietoje anksčiau buvusio klasės seniūno buvo sudarytas klasės komitetas iš keturių moksleivių. Sienlaikraščio redakcijai sudarė literatūros mėgėjai ir geriausi piešėjai.

Direktorių Bronių Untulį matėme tik per mokslo metų atidarymą. Kadangi jis dėstė aukštesnėse klasėse, tai mokiniai jį matydavo vakarinėje pamainoje.

Mes, mažesnieji, jautėme inspektoriaus Karolio Dineikos globą. Dėstė jis kūno kultūrą. Jo išmokytus taisyklingo žingsniavimo ir kvėpavimo pratimus taikėme kasdien eidami į pamokas ir grįždami iš jų.

Mokslo metų pradžioje buvo paskelbta, kad moksleiviai turi būti pasirošę darbui ir gynybai. Dėl to visi buvo įpareigoti rūpintis savo fiziniu aktyvumu – treniruotis, ruošti būsimiems patikrinimams. Pratimai buvo suskirstyti pagal amžių.

Tuo tikslu aktų salėje prie balkono puošniųjų turėklų metalinių statramsčių buvo prižiūrta ilga, stora virvė, nuleista beveik iki salės grindų. Ta virvė, įsikibus rankomis reikėdavo pakilti iki nurodytų žymų, jaunesniems – žemesnės, vyresniems – aukštesnės.

Salės kėdės buvo sustumtos prie sienų, nes reikėjo pastatyti du ožius, naudojamus gimnastikos pratimuose, žemesnį – jaunesniems, aukštesnį – vyresniems. Juos reikėdavo, išibėgėjus apžėgiant ir atsiremiant rankomis, peršokti. Per pertraukas moksleiviai galėjo išbandyti savo jėgas ir vikrumą, o kartu ir pasirošti fizinių normų laikymui. Prie virvės net eilės susidarydavo. Vieni greitai pasiekdavo reikiamą žymą, kitiems sunkiau sekdavosi, tačiau visi nusileisdavo saugiai. O prie ožių pasitaikydavo ir nelaimingų atsitikimų. Vienas mokiny skundėsi kojų skausmais, kitas vaikščiojo sugipsuota ranka. Vėliau šokinėti per ožius buvo leidžiama tik lengvai apsirengus, prižiūrint mokytojams.

Naujas dėstomas dalykas buvo rusų kalba. Mokėmės jos stropiai, po šešias valandas per savaitę. Mokytojas Židonis dėstė idomiai, parinkdavo mums gražių, lengvų eilėraščių iš Puškino poezijos. Kiek sunkiau buvo priprasti prie rašybos mums nematytomis raidėmis.

Klasės auklėtoja buvo gamtos mokytoja Adolfina Žvironienė. Ji buvo reikli pamokose, tačiau jautri auklėtinių buities reikaluose. Rūpinosi tuo metu patyrusiais sunkumų.

Mokytojų bei klasės auklėtojų pasikeitimas tuo metu tapo mums lyg ir įprastas. Todėl nenustebome, kai klasės auklėtoju tapo vokiečių kalbos mokytojas Stiklorius. Šis mokytojas į klasę dažnai atėdavo nešinas smuiku. Paaiškinęs reikalingas gramatikos taisykles, užduodavo naują dainos posmą išmokti mintinai, o anksčiau išmoktą dainuodavome pagal mokytojo smuikavimą. Pamokos praeidavo linksmi, bet, gaila, tai truko neilgai, nes mokytojas staiga dingio. Tada jau nujautėme kur. Gailėjome tylėdami.

Netrukus mūsų klasei buvo pristatyta nauja vokiečių kalbos mokytoja ir drauge klasės auklėtoja. Tai buvo universiteto studentė Ina Meiksinaitė, dar labai jauna, kažin ar peržengusi dvidešimtį. Ji buvo naujos ideologijos atstovė, įsitikinusi jos teisingumu ir stengėsi savo mokinius su ja supažindinti. Auklėjamųjų pokalbių metu užsiminė apie pionierių organizaciją. Visa tai mokiniams atrodė svetima, todėl visi tylėjo. Pokalbis visai nesimezgė. Klasėje įsivyrėdavo nejauki tylą. Niekas nedrįso atsiliepti į auklėtojos iškeltas mintis. Tačiau mokytoja buvo kantri ir taktiška. Kai vienas mūsų klasės mokiny peršokdamas per ožį susižeidė ranką, auklėtoja jį aplankė bendrabutyje, atnešdama dovanų: saldinių ir sovietinio rašytojo knygą, išverstą į lietuvių kalbą.

Po poros mėnesių mokytoja ir jos aplankytasis auklėtinis atsidūrė toli už Lietuvos ribų, tik mokytoja – savanoriškai, traukdamasi nuo vokiečių, o jos mokiny išvežtas kaippo tremtynis.

Mokytoja karo metu dirbo *kolchoze*. Gyveno sunkiai. Tačiau jai pavyko susiristi su Amerikos lietuvių katalikų šalpos organizacija, kuri rėmė ją siuntiniais ir taip padėjo išgyventi. Po karo ji grįžo į universitetą, kur ilgus metus sėkmingai darbavosi.

Jos buvęs mokiny Jonas Stakutis, vykstant karui, sulaukė šaukiamojo amžiaus ir buvo paimtas į kariuomenę. Į Lietuvą sugrįžo karininku. Karo pabaiga jau buvo čia pat. Atrodė, kad pokario karjera jam bus užtikrinta. Tačiau Jonas Stakutis, būdamas Lietuvoje, susisieks su partizanais, įstojo į jų būrį ir žuvo nelygioje kovoje.

Mūsų klasėje, vakarinėje pamainoje, mokėsi dešimtos klasės moksleiviai. Tarp jų buvo ir Mikas Untulis – direktoriaus sūnus, gabus piešėjas. Todėl jį klasės sienlaikraštis buvo apipavidalintas meniškai. Mūsų šis jam iš tolo negalėjo prilygti.

Dešimtokų šimtadienio proga Mikas eksponavo salėje keletą stendų su mokytojų šaržais. Didžiausias ir labiausiai nusisekęs buvo inspektoriaus Karolio Dineikos šaržas. Inspektoriui buvo pavaizduotas kaipo karalius šachmatų lentoje ir pastatytas ant jam priklausančio laukelio. Kitų mokytojų šaržai irgi buvo įdomūs, bet mums mažai pažįstami. Tie mokytojai dėstė tik vyresnėse klasėse.

Jautėme, kad mokytojams tapo nelengva. Jie turėjo mokytį taip, kaip buvo nurodyta iš viršaus. Todėl pamokos slinkdavo tyliai, be pašalinių klausimų bei diskusijų. Žinojome, kad prirėks išmokti taip, kaip buvo išdėstyta ir atsakyti taip pat.

Dalis šeštos klasės mokinių, 1943 m. Pirmoje eilėje (iš kairės) – Rimantas Siparis, Rimas Mar-dosas, Algimantas Cibavičius, Vaclovas Mozolis. Antroje eilėje (iš kairės) – Juozas Gudavičius, Antanas Panavas, Pranas Narijauskas-Naris, Zenonas Prašmutas. Stovi (iš kairės) Benediktas Kadzilauskas ir Henrikas Chmieliauskas. Nuotr. iš Antano Panavo asmeninio archyvo

Pasigirsdavo liūdnu žinių apie staigiai dingusius žmones. Prie teismo rūmų, šalia Lukiškių aikštės, staiga tapo uždrausta šaligatviu praeiti. Ginkluoti sargybiniai kreipė praeivius į kitą gatvės pusę. Nejauku būdavo einant į pamokas ar grįžtant iš jų slapta žvilgčioti į nepermatomus rūsio langus, už kurių, kartu su kitais nelaimingaisiais, galbūt, buvo ir mūsų klasės auklėtojas Stiklorius.

Velykų atostogų tais metais nebuvo. Pavasarėjant pradėta ruošti gegužės šventėms. Jei prieš lapkričio šventę buvo daug dėmesio skirta žygiavimui rikiuotėje, tai pavasarį reikėjo ruošti dainų šventei. Repeticijos vykdavo dažnai. Choras buvo didelis. Dirigavo mokytojas Julius Sinius. Viskas atrodė gražiai, tačiau kai kuriuose dainų posmuose buvo melagingų išsireiškimų. Tarp vyresniųjų moksleivių kilo pasipiktinimas. Buvo siūloma tokias dainas boikotuoti. Apie tai savo prisiminimuose rašė buvę moksleiviai Antanas Suraučius ir Algimantas Kalinauskas. Tikrai išmintingi inspektoriaus Karolio Dineikos perspėjimai ir mokytojo Juliaus Siniaus prašymai padėjo išvengti nemalonumų.

Mokslo metų pabaigoje Vilniuje kilo šiltinės epidemija. Daug moksleivių sirgo. Todėl ir mokslo metai pasibaigė blankiai.

1941–1942 mokslo metai ir nacių okupacija

1941-mųjų metų rudenį atvykti į Vilnių buvo nelengva. Reguliaraus susisiektimo traukiniais nebuvo. Geležinkelio stotyse tekdavo laukti atsitiktinio traukinio, kuriuo galima buvo nuvažiuoti kur reikia. Stočių darbuotojai moksleivių atžvilgiu būdavo geranoriški. Pagal galimybes stengdavosi padėti. Tada ir prekiniam vagone stovint važiuoti buvo didelė laimė. Moksleivius nuo Valkininkų atveždavo arkliais. Visi keliaudavo kaip įmynydami. Tačiau ir atvykus nebuvo aišku, kur prasidės pamokos. Tuo metu dar vyko kažin koks kraustymasis mergaičių gimnazijoje, kur mes buvome pakviesti į talką. Vėliau dar ten teko kurį laiką mokytis antroje pamainoje. Tačiau visi buvę nepatogumai užsimiršo, kai mes pradėjome mokytis gimnazijoje prie Šv. Kazimiero bažnyčios, didžiojoje gatvėje. Ten patalpos buvo pritaikytos mokymui, koridoriai šviesūs, platūs, prie jų išsidėčiusios erdvios klasės.

Gimnazijoje vėl buvo atstatyta aštuonių klasių sistema. Mūsų buvusi šeštoji klasė tapo ketvirtąja klase. Tremtis ir karo negandos palietė kai kuriuos mūsų bendraklasius. Gimnazijos direktorius Kazimieras Trukanas, užeidamas į klases, prašė moksleivius laikytis rimties, ne tik gimnazijoje, bet ir visur, kur bebūtų. Kartu primindavo, kad mes, nežinūrint sunkumų, esame laimingi, galėdami tokiu laiku mokytis. Direktoriui turėjo pamokas tik vyresnėse klasėse, tačiau apsilankydavo ir žemesnėse, rūpinosi visais.

Prieš pamokas, kasdien būdavo bendra malda. Į platų, šviesų koridorių išeidavo visos klasės. Kapelionas kun. J. Paukštys po maldos perskaitydavo arba tiesiog pasakydavo kokią nors sentenciją, pritaikytą tai dienai ir kviesdavo moksleivius apie tai pamąstyti. Malda pasibaigdavo posmu visiems žinomos giesmės, kurią užvesdavo moksleivis Aleksandras Bu-

rokas, turėjęs gražų balsą ir gerą klausą. Vėliau sentencijas bei posakius mąstymui kapeliono paraginti pateikdavo patys moksleiviai.

Sekmadieniais dalyvaudavome pamaldose Šv. Kazimiero bažnyčioje. Žiemą, esant šalčiams, pamaldos moksleiviams būdavo laikomos koplyčioje už didžiojo altoriaus. Ten buvo krosnis, kuri šiek tiek šildė.

Mokytojai keitėsi. Klasės auklėtoja buvo mokytoja E. Šimkienė. Dėstė ji fizinę geografiją. Jos įdomios pamokos gerokai praplėtė mūsų akiratį. Ypač aiškinimai apie kultūrą ir civilizaciją, jų panašumus ir skirtumus įvairiose tautosose papildė mūsų žinias apie mus supantį pasaulį. Kaip auklėtoja ji reikšdavo pastabas dėl mūsų elgesio, primindavo apie tvarkingumą ir apie švarumą nelengvose to meto sąlygose. Artėjant frontui prie Lietuvos mokytoja pasitraukė į Vakarus, o iš ten į JAV.

Lietuvių kalbą pradėjo dėstyti V. Dasys, pradėjęs nuo tautosakos. Tačiau dėl mums nežinomų priežasčių jį pakeitė L. Vaitiekūnas, o šį dar greičiau – A. Račinskas, supažindinęs mus su ankstyvąja lietuvių literatūra.

Vokiečių kalbos mokytoja ponija Herta Dzikowska, pratino mus kreiptis į ją vokiškai, nes sakėsi lietuviškai nesuprantanti. Mums, žinoma, dažnai pritrūkdavo kokio nors žodžio, tai pasinaudodavom lenkišku ar rusišku. Dėl to ji nepykėdavo. Mėgdavo pajuokauti, todėl jos pamokos visada baigdavosi linksmi. Išmokė mus giedoti Vokietijos himną ir keletą dainų. Ji pati dainavo gražiai ir iš mūsų to reikalavo.

Didžiausia tu mokslo metų naujiena buvo lotynų kalba. Apie ją anksčiau girdėjome iš vyresnių draugų pasisakymų, kaipo nelengvą mokslą, todėl mokytojo laukėme kiek sunerimę. Mokytojas Jonas Sokolovas atrodė išpūdingai, panašus į menininką, gal rašytoją ar poetą. Jo vešlūs, garbanoti, kiek žilstelėję plaukai tvarkingai sušukuoti beveik siekė apykaklę.

Pirmą pamoką jis klausinėjo mokinių kur kas yra matęs lotyniškų užrašų arba girdėjęs lotyniškų posakių. Pradžioje labai nedrąsiai kai kurie išsitarėdavo nesuprasdami ištartų žodžių reikšmės. Mokytojas tuoj pakartodavo išgirstus žodžius taisyklingai, užrašydavo juos lentoje, išversdavo lietuviškai ir pagirdavo mokinį už pastabumą, o ypač už dėmesį lotynų kalbai. Mokytojo dėmesio paskatinti, mokiniai aktyviau išsakydavo girdėtus lotyniškų posakius ir taip per pamoką lenta buvo jais užpildyta.

Perskaitydami dar kartą užrašytus posakius, mokytojas atkreipė dėmesį į lotynų kalbos rašybos ir tarties ypatybes, kurias reikės žinoti. Pamokos pabaigoje pagyrė mokinius už aktyvų dalyvavimą parenkant lotyniškų posakius ir išreiškė viltį, jog mokiniai susidomės lotynų kalba ir gerai mokysis. Pirmoji lotynų kalbos pamoka, kurios laukta su nerimu, paliko visai gerą išpūdį.

Vėliau per pamokas mokytojo pagyrimų nesigirdėjo, o priešingai, daug kam tekdavo išgirsti papeikimą, pasiklydus gramatikos taisyklėse. Mokytojas buvo reiklus, jaudinosi, net pyko, jei mokiny neišmokdavo ar nežinodavo to, ką privalejo žinoti. Jis būtinai norėjo kiekvieną mokinį išmokyti.

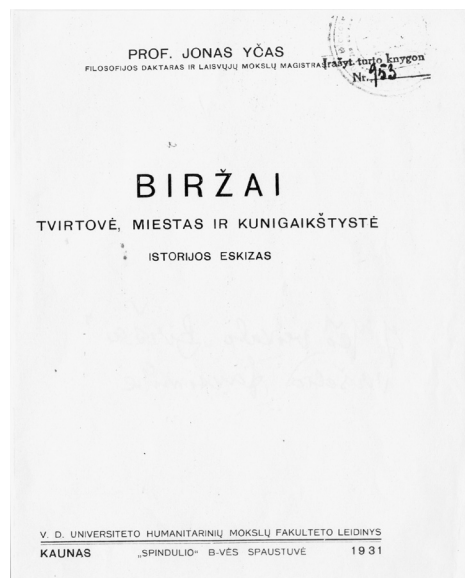
Tarytum meteorai praskriejo atgimstančios Lietuvos padange...

Skiriama Jono Yčo 135-mečiui, Martyno Yčo 130-mečiui

Prof. dr. Jonas ANIČAS, Vilnius

Pradžia Nr. 9 (815)

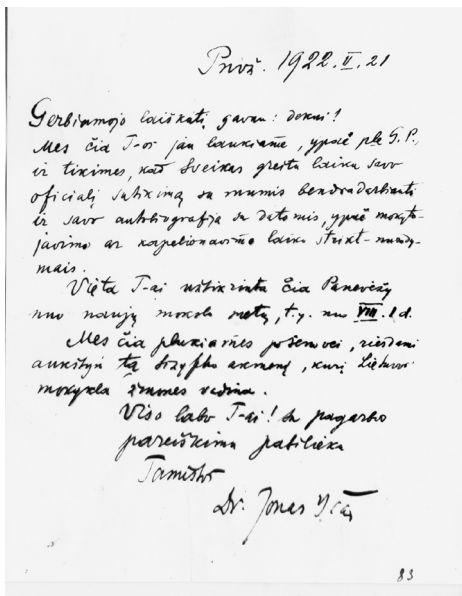
1919 m. J. Yčas nuvyko į Karaliaučiaus universitetą, kuriame gilino istorijos studijas ir apgynė mokslų daktaro disertaciją. Grįžusį iš doktorantūros J. Yčą Švietimo ministerija skiria į Panevėžį vadovauti trimis gimnazijoms. Tada buvusios Panevėžio realinės gimnazijos patalpose (dabar Juozo Balčikonio gimnazija) veikė šios savarankiškos gimnazijos: berniukų, mergaičių ir paralelinės klasės su rusų dėstomąja kalba. 1920 m. birželio 15 d. J. Yčas pradėjo eiti šių mokyklų direktoriaus pareigas. Panevėžio gimnazijose J. Yčas subūrė pedagogų branduolį: rašytojus ir visuomenės veikėjus Gabrielę Petkevičaitę-Bitę ir Matą Grigonį, skulptorių Juozą Zikarą, žymų zoologijos specialistą ir tautotyrininką Jurgį Elisoną, rašytoją kunigą Julijoną Lindę-Dobilą ir kitus. Tai buvo aukštos kultūros ir didelio pedagoginio talento individualybės, su atsidavimu ugdytusios jaunąją kartą. Būdingiausias jų bruožas buvo nuolatiniai pedagoginiai ieškojimai. Didelė pedagoginė patirtis ir asmeninės savybės padėjo direktoriui J. Yčui sukurti pedagogų sutarimo ir bendradarbiavimo atmosferą. J. Lindė-Dobilas vėliau rašė: „Darbas Panevėžio valstybinėje gimnazijoje – tai laimingiausios mano gyvenimo valandos [...] Direktorius J. Yčo išmintingas liberalizmas, mokėjimas suburti visas pedagogines jėgas į pozityvų darbą ir jo autoritetas sudarė mums tiek palankią atmosferą, kad mes ir sutardami, ir atsidavę, ir kartu entuziastingai ir bliviai dirbome mokyklos ir kultūrinimo darbu“ (J. Lindė-Dobilas, „A. a. J. Yčas“, in: *Mūsų kraštas*, 1931 m. gruodžio 31 d.). 1922 m. kovo 13 d. Vyriausybė paskyrė dr. J. Yčą naujai įkurtu Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto ordinariniu profesoriumi. Priimdamas šias pareigas, J. Yčas prašė švietimo ministrą Petrą Juodakį atleisti jį iš Panevėžio gimnazijų direktoriaus pareigų, tačiau ministras nesutiko, nes nebuvo kuo

J. Yčo veikalo „Biržai“ viršelio faksimilė

Prie profesoriaus Jono Yčo kapo 1932 m. Kairėje, pirmajame plane – Martynas Yčas, velionio žmona Ona Yčienė su sūnumis Jonu, Martynu, Adolfu ir dukromis Danute, Onute, už jų – Petras Puodžiūnas, Halina Jakubėnaitė, Adomas Šernas, Januškevičiūtė, Variakojytė, Klibaitė, P. Šimukėnas. Kitoje paminklo pusėje – VDU studentai evangelikai. Nuotr. iš „Mūsų sparnai“, 1966, Nr. 21

J. Yčo 1922 m. vasario 21 d. laiškas J. Linde-Dobilui, kviečiantis mokytojauti Panevėžyje. Šaltinis: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

pakeisti. Tiesa, ministras sutiko, kad profesorius pareigos būtų pirmailės. Prasidėjo prof. J. Yčo gyvenimas „ant ratų“, gerokai pakenkęs sveikatai.

Eidamas ordinarinio profesoriaus pareigas, J. Yčas, kartu su profesoriais Mykolu ir Vaclovu Biržiškėmis, Vincu Krėve-Mickevičiumi, Augustinu Janulaičiu, docentais Ignu Jonynu, Marija Rudzinskaitė-Arcimavičiene ir kitais kūrė *Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos skyrių*, jo katedras ir kitus padalinius, dėję pagrindus nacionalinių istorijos specialistų rengimui. Pagrindinė prof. J. Yčo specializacija buvo Lietuvos istorijos tarpiniai iki Vytauto Didžiojo laikų. Be to, jis dėstė Lietuvos istorijos šaltinius, viduramžių istoriją, prūsų žemės istoriją, vokiečių tautos istoriją, latvių tautos istoriją, vedė seminarus. Prof. J. Yčas išugdė pirmąją profesionalių Lietuvos istorikų kartą: Zenoną Ivinskį, Antaną Kučinską (Kučą), Adolfą Šapoką, Paulių Šležą, Juozą Jakštą, Joną Puziną, Antaną Sužiedėlį ir kt. Prof. J. Yčas padėjo nemažai pastangų, kad Lietuvos universitete būtų įsteigtas *Evangelikų teologijos fakultetas* (1925). 1925 m. balandį Švietimo ministerija paskyrė prof. J. Yčą Klaipėdos krašto direktorijos decernentu (patarėju) švietimo reikalams. Eidamas šias pareigas iki 1927 m. spalio 31 d. jis nemažai nuveikė, stiprindamas lietuviybę Klaipėdos krašte, diegdamas ten lietuviškojo švietimo tradicijas. Savo pašaukimu Jonas Yčas laikė Lietuvos istorijos problemų tyrinėjimą. Jis svajojo atsiduoti vien šiam darbui, tačiau trumpame gyvenimo kelyje, deja, nebuvo lemta šiai svajonei išsipildyti. Daugiausia laiko, kaip matėme, atimdavo kiti darbai, o mokslui – kas likdavo. Tačiau ir tokiomis sąlygomis jis vienas pirmųjų pradėjo lietuvių istoriko akimis tyrinėti Lietuvos istorijos klausimus. Todėl Joną Yčą pagrįstai galima laikyti nacionalinės istoriografijos pradininku. Pirmas

sis J. Yčo darbas iš Lietuvos istorijos (neskaitant minėtojo diplominio darbo Peterburgo Istorijos ir filologijos institute) buvo studijėlė *Kaip lietuviai 1382 m. Maskvoje nuo totorių gynė*. Tai darbas apie lietuvių kunigaikštį – Algirdo anūką – Astiejų (Ostiejų), kuris 1382 m. organizavo Maskvos gynimą nuo Aukso ordos chano Tochtamyšo ir žuvo. 1910 m. darbas buvo paskelbtas Lietuvių mokslo draugijos raštų „Lietuvių tauta“ 1-ame tome. Kita studija – apie Žalgirio mūšį – parašyta remiantis šaltiniais bei literatūra vokiečių, lenkų, rusų, lotynų kalbomis. 1914 m. ji išspausdinta „Lietuvių tautos“ 2-ame tome. 1919–1920 m. Karaliaučiaus universitete J. Yčas tyrinėjo vokiečių XVI a. kronikininko Simono Grunau darbus, jo „Prūsų kroniką“ ir parengė disertaciją „*Simono Grunau, XVI amžiaus kronisto, reikalu*“, už kurią 1920 m. liepos 28 d. universitetas jam suteikė du mokslo titulus: filosofijos daktaro ir laisvųjų menų magistro. Beje, Karaliaučiaus universitete prasidėjo produktyvus J. Yčo bendradarbiavimas su vokiečių mokslininku, daug nusipelniusiu ir Lietuvos mokslui bei kultūrai. Be to, J. Yčas parašė studijinių straipsnių apie Mažąją Lietuvą, Vytautą Didįjį, Janušą Radvilą. J. Yčo mokslinio darbo „gulgubės giesmė“ buvo monografija „*Biržai. Tvirtovė, miestas ir kunigaikštystė*“, išleista 1931 m. Jai medžiagą mokslininkas rinko Švedijos archyvuose.

Jonas Yčas mirė 1931 m. gruodžio 17 d. sutrikus širdies veiklai, eidamas 52-uosius metus. Nekrologe, be kitų dalykų, buvo pažymėta: „Lietuvių ir Lietuvos praeities meilė padarė velionį istoriku. Jis svajojo nuvalyti senų archyvų dulkes ir atskleisti pasauliui lietuvių ir Lietuvos praeitį visoj jos didybėje, kuria ji iš tikrųjų yra buvusi. Per palyginti neilgą savo gyvenimą velionis daug tuo atžvilgiu ir iš tikro padarė. Daug pasiekė, nors ir įvairių sunkių gyvenimo aplinkybių kliudomas“ („A. a. prof. d-ras Jonas Yčas“, in: *Lietuvos aidas*, 1931 m. gruodžio 17 d.). Palaidotas senosiose Kauno evangelikų kapinėse (šalia katalikų kapinių Vytauto prospekte).

Šioje vietoje dera paliesti bene visų skausmingiausią dalyką – prof. Jono Yčo palaikų likimą. Senųjų Kauno kapinių, kuriose 1931 m. gruodžio 20 d. buvo supiltas prof. J. Yčo kapas, nebėra; jos sovietmečiu (apie 1960 m.) buvo dėl politinių motyvų likviduotos, o mirusiųjų palaikai perkelti į kitas miesto kapines. Nesant kam pasirūpinti palaikų perkėlimu, paminklai buvo nugriauti, o kapai užlyginami. Prof. J. Yčo artimiesiems pasitraukus į Vakarų, velionio palaikais niekas nepasirūpino, jie liko ten, kur buvo palaidoti. Beje, toks pat likimas ištiko ten pat evangelikų sklype palaidotų generolo Silvestro Žukausko (1861–1937) ir dr. Juozo Purickio (1883–1934) palaikus.

Martynas Yčas

Gimė 1885 m. lapkričio 13 d. Kai jam buvo penkeri, tėvas, kaip minėta, turėjo emigruoti į Ameriką, nes grėsė ištremimas į Sibirą už draudžiamųjų lietuviškų raštų platinimą. Pradinį mokslą Martynas išėjo Biržų liaudies mokykloje. 1900 m. brolis Jonas nusi-vežė Martyną į Peterburgą, kuriamė pats studijavo, ir parengė jį stoti į gimnaziją. 1903 m. M. Yčas įstojo į Perna-vos (Pernu) gimnazijos trečiąją klasę. Kodėl buvo pasirinkta Perna-vos gimnazija? Tai, matyt, lėmė religiniai ir tautiniai motyvai. J. Yčas, tikintis ir praktikuojantis katalikas reformatas, norėjo, kad brendimo metais Martynas gyventų sau artimoje religinėje aplinkoje. Kita vertus, Pernu buvo stiprus

Rinkimų į Valstybės dūmą metu 1912 m. Iš kairės – pianistės Elena ir Jadvyga Neimanaitės, kompozitorius ir solistas Mikas Petrauskas, advokatas Martynas Yčas. Nuotr. iš „Mūsų sparnai“, 1966, Nr. 21

estų tautinės kultūros centras. Estų kultūra, jų tautinio atgimimo idėjos turėjo stiprios įtakos M. Yčo brendimui. Vėliau jis rašė: „Kiekvieną sykį, kada man tenka aplankyti tą mažą kaimyninę tautelę, juntū, tarytum koks sveikas vėjas ant manęs pūstelėjo, juntū kažkokią ypatingą kultūrą dvelkiant“ (Martynas Yčas, „Tarp igaunių pasidairius“, in: *Vairas*, 1915, Nr. 3, p. 14).

1906 m. Martynas, baigęs Perna-vos gimnazijos šešias klases, išvyko į Tomską pas brolių Joną. Čia jis mokėsi privačiai ir 1907 m. išlaikė abiturso egzaminus. Tais pačiais metais Tomsko universitete pradėjo studijuoti teisę.

Dar gimnazijos suole išryškėjęs Martyno talentas organizuoti ir veikti studijų metais suspindėjo visu ryškumu. Per atostogas su broliu Jonu jis vykdavo į Lietuvą, lankydavosi gimtuosiuose Biržuose, dalyvaudavo Lietuvių mokslo draugijos metiniuose susirinkimuose ir Evangelikų reformatų bažnyčios sinoduose. Publicistiniuose straipsniuose („Laiškai iš Siberijos“), kuriuos spausdino „Vilties“ laikraštis, pliekė carinę Sibiro kolonizavimo politiką, rašė apie Sibiro lietuvių gyvenimą. Šia veikla studentas M. Yčas tvirtai įsiliejo į jaunųjų tautinio atgimimo veikėjų gretas. 1911 m. Martynas Yčas baigė studijas. Jo diplominis darbas „*Evangelikų bendruomenės atsiradimas, organizacija Lietuvoje ir kunigo padėtis joje*“ buvo įvertintas aukso medaliu, o autoriui pasiūlyta likti universitete ir rengtis profesūrai. Tačiau M. Yčas apsisprendė gyventi ir dirbti Lietuvoje. Tais pačiais metais jis atvyko į Kauną ir pradėjo dirbti prisiekusiojo advokato Petro Leono padėjėju.

1912m. Martynas Yčas jau žinomas visuomenės veikėjas. Tais metais vyko rinkimai į Rusijos IV Valstybės dūmą. Visuomenę nustebino ir Dūmą kandidatavusio M. Yčo rinkimų kampanija. Jis surengė koncertų turą po visą Kauno guberniją. Arkliais traukiamu vežimu kartu su kandidatu į Dūmą keliavo žinomas kompozitorius, vargonininkas, pirmosios lietuviškos operos autorius, žaviu tenoru dainavęs Mikas Petrauskas ir dvi profesionalios pianistės – Papilio reformatų kunigo dukros Elena ir Jadvyga Neimanaitės. Koncertuota Linkuvoje, Raseiniuose, Šiauliuose, Panevėžyje, Kėdainiuose, Ukmergėje, Kupiškėje, Rokiškėje, Zarasuose, Biržuose. Šis koncertų turas gerokai pranoko agitacines paskirties rėmus. Tai buvo pirmoji vieša koncertinė kelionė rusų okupacijos metais, kurios metu klasikinė muzika bei lietuviškos melodijos panaudotos tautinei sąmonei žadinti ir stiprinti.

Tęsinys kitame numeryje

Tėviškės aušra

Nr. 7 (7) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2015 m. spalio

Rytų Lietuvos mokyklos

Tautos fondo parama lietuviškomis mokykloms

Vilniuje viešėjo JAV Tautos fondo Paramos skirstymo komiteto pirmininkas **Gintautas ŽEMAITAITIS**. Kartu su kitais Tautos fondo atstovybės Lietuvoje nariais jis lankėsi Rytų Lietuvos švietimo įstaigose, kurias materialiai remia Tautos fondas.

Gintautas Žemaitaitis

Pone Gintautai, Jūsų pavardė skambi, gal esate kilęs iš skalvių arba prūsų?

Esu gilinęsis šiuo klausimu. Didelė tikimybė, kad mano pavardė kažkada galėjo būti Žemaitis. Galbūt ji rodė kilmę iš Žemaitijos ar iš Prūsijos, kur yra pavardė Žemaitaitis. Nežinau, kaip yra iš tikrųjų.

Kiek teko patirti, Jūs save laikote suvalkiečiu, o suvalkiečiai yra laikomi lietuvių tautos elitu.

Aš esu gimęs Suvalkijoje, Vilkaviškio r. Mano tėveliai ir seneliai – Grajauskai ir Žemaitaičiai – taip pat yra kilę iš šio krašto. Sakoma, kad suvalkiečiai yra labai skūpūs. Taip, Suvalkijoje buvo didesni ūkiai, nebuvo baudžiavos, nes ji priklausė Varšuvos kunigaikštystei. Suvalkų kraštas nebuvo Lietuvos dalis iki pat 1914 metų. Suvalkijoje buvo didesni ūkiai, nes žemė gera. Čia iki 1914 m. galiojo Napoleono kodeksą. To metu Didžiojoje Lietuvoje žemė būdavo išdalijama įvairiomis dalimis – vyravo smulkūs ūkiai.

Kokiais keliais atsidūrėte JAV?

Atvykome į Ameriką 1949 m., kai Amerika leido imigruoti maždaug 30 tūkst. lietuvių. Mano tėvelis ir dvi jo seserys turėjo pasirašyti, jei tėvelis negaus darbo, kad šeima mus išlaikys iki gyvos galvos. Taip pat mano tėveliai turėjo pasirašyti, kad niekuomet nemėgins prašyti pašalpos.

Koks buvo Jūsų šeimos likimas 1944 m., Antrajam pasauliniam karui baigiantis?

1944 m. pradėjo artėti Antrasis frontas. Mes pasitraukėme su vokiečių kariuomene, nes tėvelis buvo komunistų partijos priešininkas, o tai tuo metu reiškė, kad ir valstybės priešininkas. Mus rusai surado Pomeranijoje, kur gyvenome vienerius metus. Rusų karininkas mums pranešė, kad esame ieškomi NKVD, o lenkai mums parūpino dokumentus. Tėvelis pasiliko Lenkijoje, o mama su dviem vaikais išvyko į Vakarų Vokietiją kaip vokiečiai. Deja, nei vienas iš mūsų nemokėjo vokiečių kalbos, todėl mums buvo liepta sakyti, kad kalbos neleidimo mokyti fašistas Antanas Smetona. Taip mes

Mickūnų lopšelio-darželio vaikai su svečiais

1946–1947 m. pabėgome į Vokietiją, o 1949 m. iš Vokietijos išvykome į JAV.

Sugrįžkime prie šandienio Tautos fondo tikslo. Jūs aplankėte Mickūnų lopšelių-darželių ir Lavoriškių gimnaziją. Kokie Jūsų įspūdžiai ir koks buvo Tautos fondo įdirbis?

Aktyviai VLIK'o veiklai neabejotinai reikėjo didelių finansinių išteklių. Šiam tikslui buvo įkurtas Tautos fondas, kuris išaugo iš 1941 m. suformuotos rezistencinio Vyriausiojo lietuvių komiteto Finansų komisijos. Ši komisija 1943 m. perėjo į VLIK'o rankas ir buvo pavadinta Tautos fondu. 1991 m. buvo svarstomas klausimas, ar mes užsidarysime. Dr. K. Bobelis norėjo, kad mes užsidarytume, o visus pinigus pervestume į Lietuvos iždą. O Juozas Giedraitis siūlė palaikyti lietuvių veiklą Lietuvoje. Iš pradžių daugiau lėšų buvo skiriama politiniams laikraščiams, bet pagal JAV įstatymą mes negalime skirti pinigų politinėms organizacijoms, tad nusprendėme skirti daugiau dėmesio mokykloms. Juozui Giedraičiui ir Jurgui Valaičiui atrodė ypač svarbu paramą skirti Rytų Lietuvos mokykloms. Mes skiriame stipendijas ir studentams.

Džiaugiuosi, nes aplankytuose darželiuose buvo labai smagu, vaikai puikiai pasirodė. O Lavoriškių gimnazijos pastatas išties puikus.

Skiriate dideles paramas. Ar yra nepavykusių projektų?

Mes turime pasitikėti Paramos skirstymo komitetu Vilniuje, kurie pataria kam ir kiek skirti lėšų. Žinoma, mes ne visada sutinkame su jų nuomone.

Gal galėtumėte daugiau papasakoti apie save, savo šeimą?

Lavoriškių gimnazijos pirmaklasiai. Mokytoja Erika Rynkunienė (dešinėje) ir mokytojos padėjėja Loretta Milto (kairėje)

Šeimoje buvo du broliai ir viena sesuo. Kai tėvelis sužinojo, kad vyksime į JAV, atsirado dar viena sesuo – skirtumas tarp vyriausio brolio ir jauniausios sesers buvo 17 metų. Aš turėjau prižiūrėti Aldoną. Tėvai norėjo, kad visi vaikai mokytųsi universitetuose. Aš įstojau į universitetą, į inžinerijos specialybę, bet dėl tėčio sužeidimo turėjau išeiti. Po to nusprendžiau, kad man labiau prie širdies finansai ir kitame universitete baigiau ekonomiką. JAV susipažinau su būsima žmona Irena Deigyte, 51 metus truko mūsų santuoka, susilaukėme dviejų vaikų – Jono ir Rūtos. Mums buvo svarbu duoti vaikams lietuviškus vardus, kuriuos ir amerikiečiai galėtų išgirsti. Turime 15 ir 12 metų vaikaičius, deja, jie nemoka lietuvių kalbos, jų tėvas yra amerikietis. Praėjusių metų gruodžio mėnesį mano žmona mirė.

Gimnazijos fojė kabo nuotraukos, skirtos Prezidentės Dalios Grybauskaitės apsilankymui 2014 m. rugsėjo 1-osios šventėje

nemokėjo lietuviškai kalbėti, bet buvo tikri patriotai.

Dėkojame už pokalbį.

Kalbiname Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėją **Joną VASILIAUSKĄ**.

Ką galite papasakoti apie šių metų Vilniaus ir Šalčininkų rajonų lietuviškų mokyklų tinklą?

Keletą metų situacija jau yra stabili. Truputį gaila, kad Šalčininkų rajone mažėja gyventojų skaičius, taip pat mažėja ir moksleivių skaičius. Šalčininkų rajone gimnazijos toliau priima vaikus. Atsirado dvi naujos gimnazijos: Dieveniškų „Ryto“ gimnazija ir „Silo“ gimnazija Baltojoje Vokėje. Labai padidėjo vaikų, norinčių patekti į darželius valstybine kalba, skaičius. Šiomet pastatytas naujas Avižienių darželis, kur priimamos trys naujos grupės. Plėtėsi ir Bukiškių skyrius, kuris yra Riešės gimnazijoje. Taip pat Buivydiškių gimnazijoje esantis Sudervės skyrius. Reikia pasidžiaugti, kad Vilniaus rajone atsirado Eitminiškių gimnazija, kurioje mokoma lietuvių kalba. Joje mokosi 200 vaikų. Gimnazija turi labai geras perspektyvas. Švietimo ministerija skiria labai daug dėmesio Rytų Lietuvos ugdymo įstaigoms.

Gal papasakotumėte, su kokiomis problemomis tenka susidurti?

Darželio steigimas turėtų būti savivaldybės funkcija. Bet pagal Švietimo įstatymą darželius gali steigti ir kiti. Vienai grupei, ją steigiant tose pačiose patalpose, reikalinga 20 tūkst. eurų suma, o grupės išlaikymui kasmet reikia 25 tūkst. eurų. Darželiuose labai trūksta auklėtojų.

Darželių tinklas yra augantis. Per 5-erius metus Švietimo ir mokslo ministerija įsteigė 24 darželių grupes. Šiuo metu, remiantis įvairių šaltinių duomenimis, dar 600 vaikų norėtų lankyti darželius Vilniaus rajone. Yra darželis Sudervėje, kuriame su mokyklinukais jau yra 100 vaikų, o 20 dar laukia eilėje. Šiai situacijai įtakos turi tai, kad aplink yra kolektyviniai sodai, kuriuose kuriasi jaunos šeimos. Jaunoms šeimoms reikalingas valstybinis darželis, nes privatūs kol kas dar yra jiems per brangūs. Yra jaunų šeimų, turinčių įvairių kreditų, tad mokėti 300 eurų per mėnesį privačiame darželyje jiems yra sudėtinga. Taigi mes stengiamės padėti.

Dėkojame už pokalbį.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Gimnazistai: Anastasija Malyševa, Monika Jakšto, Justina Aželionytė, Albert Krevski, Andrej Knyšov, Eduard Černiavski, Danielius Puchalski

Nr. 7 (7)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. spalio

Tėviškės aušra

Po ryškiomis giedro rudens žvaigždėmis Pačiabatų miške

Tomas BAGDANAVIČIUS, Šalčininkų šaulių 11-osios kuopos būrio vadas

Š. m. spalio 3–4 d. Gerviškių apylinkėse (Šalčininkų r.) Pačiabatų miške vyko Šalčininkų jaunųjų šaulių taktinės lauko pratybos. Mažesnieji įgijo daugiau teorinių žinių, o vyresnieji stiprino kovinius įgūdžius.

Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės (Vilniaus apskr.) Šalčininkų šaulių 11-oji kuopa jau daugybę metų tobulina savo jaunųjų šaulių kovinius įgūdžius prie Gerviškių esančiame Pačiabatų miške. Šis savaitgalis buvo skirtas mažiau pažengusių jaunųjų šaulių koviniams įgūdžiams įtvirtinti. Be to, vadovaujami patyrusių vadų, jie įgijo taktinių bei teorinių žinių, reikalingų kasdienybėje.

Anot Šalčininkų šaulių 11-osios kuopos vado vrs. Eimanto Tamulyno: „Jau nebereikia bėgioti ir kontroliuoti kiekvieno šaulių būrio, nes daugelis jaunųjų šaulių jau turi daug patirties ir eina vadovaujančias pareigas. Man malonu, kad mūsų nepamiršta ir aplanko kadaise buvę jaunieji šauliai (dabar rikiuotės šauliai) – studentai, kariai, kariūnai. Džiaugiuosi ne tik tuo, kad daviau daug naudingų žinių, bet ir išmokiau mokyti.“

Kai jaunesnieji mokėsi įsikurti nakvynei miške (šalinės iš karčių bei skujų aplink laužą), organizuoti sargybą, o vyresnieji kovojo tarpusavyje, kuopos vadovybė aptarė ateities planus ir siekius. „Džiaugiuosi, kad nebe telefonu, elektroniniu paštu, o gyvai galime aptarti rūpimus klausimus, išklausti kiekvieno nuomonę ir padaryti tam tikras išvadas. Jau susitarėme dėl kitų pratybų!“ – sakė Vilniaus Užupio gimnazijos jaunųjų šaulių būrio vadovas ats. vyr. lt. dr. Vidmantas Kuprevičius.

Pernakvojus miške, pratybų uždarymo ceremonijoje, žvelgdamas į kažkur netoliese už horizonto esančią Baltarusijos sienos pusę, kuopos vado pavaduotojas dim. srž. Juozas Bronius Bagdanavičius teigė: „Tuomet, kai kiti linksmi ir nenaudingai (vartodami daug leistino ir neleistino) arba tiesiog

Teorinė paskaita apie higienos sąlygas miške. Tomo Bagdanavičiaus nuotr.

tinginiaudami praleidžia savo savaitgalį namuose, mes, šauliai, čia ir dabar, rūpinamės mūsų šalies gerove, ugdome patriotiškumą ir dirbame išvien.“ „Taip pat nepraleidome progos pagrybauti“, – pridūrė Šalčininkų r. Jašiūnų „Aušros“ gimnazijos jaunųjų šaulių būrio vadovas, muzikos vyr. mokytojas, šaulys Vytautas Latonas.

Pasibaigus formalumams ir oficialioms kalboms, jaunieji šauliai, belaukdami transporto namo, linksmi leido laiką su naujais draugais ir saulės nutviekstame žydinčiame lauko geltonyje tvykstelėjo po keletą asmenūkių atminčiai.

„Nedaug kur galima išmokyti daug naujo ir naudingo Tėvynės labui, parsivežti namo

daug šiltų prisiminimų bei susirasti naujų draugų ir draugių“, – pasakojo Vilniaus Antano Vienuolio progimnazijos jaunosios saulės Laura Janušauskaitė ir Vanesa Vysocka.

Pratybos baigėsi, bet neilgam – mūsų laukia nauji iššūkiai ir daug darbų...

Spaudai rengė ats. vyr. lt. dr.
Vidmantas KUPREVIČIUS,
Vilniaus Užupio gimnazijos jaunųjų
šaulių būrio vadovas

→
Jaunosios saulės (iš viršaus į apačią): Laura
Janušauskaitė, Vanesa Vysocka ir Laura
Vozniakaitė. Nuotr. iš asmeninio albumo

Rytų Lietuvos mokyklos

Regioninių mokyklų 5–10 klasių mokinių lietuvių, anglų, rusų kalbų diktantų konkursas „Rašau be klaidų 2015“

Irina GIMŽŪNIENĖ, Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos lietuvių kalbos vyr. mokytoja

Šių metų rugsėjo 25 d. Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje įvyko Regioninių mokyklų 5–10 klasių mokinių lietuvių, anglų, rusų kalbų diktantų konkursas „Rašau be klaidų 2015“. Konkurse dalyvavo Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos, Lavoriškių gimnazijos, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos, Juodšilių „Šilo“ gimnazijos bei Riešės gimnazijos 5–10 klasių mokiniai.

Geriausiai lietuvių kalbos diktantą parašė ir prizines vietas užėmė:

5–6 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Silvija Karmonaitė (Riešės gimnazija),

II vieta – Kornelija Balandytė (Riešės gimnazija),

II vieta – Austėja Gumbrevičiūtė (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

III vieta – Emilija Gimžūnaitė (Turgelių „Aistuvos“ gimnazija).

7–8 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Rokas Žekonis (Riešės gimnazija),

II vieta – Kamilė Bacevičiūtė (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

III vieta – Justas Daukšas (Riešės gimnazija).

9–10 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Marta Solodovnik (Šalčininkų

Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

II vieta – Monika Gornostajūtė (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

III vieta – Paulius Mušauskas (Riešės gimnazija),

III vieta – Kotryna Verbylaitė (Riešės gimnazija).

Geriausiai anglų kalbos diktantą parašė ir prizines vietas užėmė:

5–6 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Džiugas Pažusis (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

I vieta – Martynas Albertas Ramanauskas (Riešės gimnazija),

II vieta – Dominik Gerasimovič (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

II vieta – Eimantas Šukys (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

III vieta – Dominyk Narbutas (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

III vieta – Danielius Tumilovič (Juodšilių „Šilo“ gimnazija).

7–8 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Augustas Daukšas (Riešės gimnazija),

II vieta – Laurita Vabuolaitė (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

III vieta – Valentina Krulikovskaja (Turgelių „Aistuvos“ gimnazija).

9–10 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Gabrielė Kuliominaitė (Riešės gimnazija),

II vieta – Lina Tamašauskaitė (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija),

III vieta – Diana Bezujevskytė (Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija).

Geriausiai rusų kalbos diktantą parašė ir prizines vietas užėmė:

7–8 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Karina Kutko (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

II vieta – Laura Aleksaitė (Turgelių „Aistuvos“ gimnazija),

III vieta – Inga Sušinskaja (Turgelių „Aistuvos“ gimnazija).

9–10 klasių amžiaus grupėje:

I vieta – Denis Voitechovskij (Turgelių „Aistuvos“ gimnazija),

II vieta – Diana Perkova (Juodšilių „Šilo“ gimnazija),

III vieta – Sebastian Jan Zubovič (Juodšilių „Šilo“ gimnazija).

Visiems dalyviams bei juos konkursui ruošusiems mokytojams įteikti padėkos raštai ir diplomai.

Šių metų renginį rėmė ir prizus įsteigė: Knygynas „Kalbos“ Vilniuje, 6 klasės mokinių tėveliai Irina ir Rolandas Gimžūnai, Amerikos lietuvis, Lietuvii bendruomenės narys Džordžas Stankevičius.

Diktantų konkurso „Rašau be klaidų 2015“ dalyviai ir jų mokytojai

Grafai Komorovskiai Rokiškio krašte

Buvęs Lenkijos Respublikos prezidentas Bronislovas Marija Komorovskis susitiko su buvusiais Kavoliškio dvaro darbuotojais.

Buvęs Lenkijos Respublikos prezidentas Bronislovas Marija Komorovskis, Biržų rajono savivaldybės kanceliarijos skyriaus vyr. specialistas Dalius Mikelionis, Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėjas Petras Blaževičius apžiūri Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijas.

Atkelta iš 1 p.

Kurmenės dvarą Žemgaloje, Kavoliškį, Gikonis, Skrebiškį, Ratkūnus, Syrutiški, Pabiržę, Kvetkus, vėliau Panemunėlį. Rokiškio kraštas – žymių Komorovskių giminės atstovų giminė. Kavoliškio dvare gimė buvusio Lenkijos Prezidento Bronislovo Marijos Komorovskio tėvas Julius Komorovskis. Kavoliškio dvaras garsėjo turtinga biblioteka. XX a. pradžioje jos fonduose buvo apie 5 000 egzempliorių, surinktų ne vienos kartos. Bibliotekoje, anot žinovų, buvo daug unikalių senosios raštijos egzempliorių.

Ypatingo dėmesio nusipelnę saldumynų verslas, XX a. pradžioje vystytas ir klestėjęs Kavoliškyje. Tuomet miestelyje veikė Elizos Rómer-Komorovskos iškurtas saldumynų fabrikėlis „Delicje“, savo produkcija garsinęs Kavoliškį visoje Europoje.

XX a. pradžioje Kavoliškyje buvo gaminama 43 rūšys meduolių, 7 rūšys biskvitų, 38 rūšys karamelių, irisų, šokoladų, 5 rūšys sūrelių. Šioje parodoje eksponuojamos buvusio Lenkijos Prezidento B. M. Komorovskio dovanos Rokiškio krašto muziejui ir eksponatai iš muziejaus rinkinių, susiję su grafų Komorovskių gyvenimu ir veikla Rokiškio krašte.

Iš buvusio Lenkijos Prezidento B. M. Komorovskio Rokiškio krašto muziejus gavo įdomių žemėlapių kopijų, tarp kurių

yra 1800 m. Kavoliškio dvaro žemėlapis, 1922 m. Kavoliškio dvaro planas su savininkų sąrašu. Taip pat ir unikalų 1804 m. Kriaunų Rómerių dvaro valdos žemėlapi bei 1897 m. Rusijos štabo sudarytą žemėlapi su teritorijomis, į kurias įėjo ir Komorovskių valdos. Prezidentas doveno ir Kavoliškio dvarų nuotraukų kopijas, Elizos Rómer-Komorovskos saldumynų fabriko Kavoliškyje produkcijos etikečių kopijas, Prezidento B. Komorovskio prosenelių E. Rómer-Komorovskos ir Zigmundo Leopoldo Komorovskio fotografijos kopiją. Per ilgą savo veiklos laiką Rokiškio krašto muziejus yra sukaupęs nemažą eksponatų, susijusių su grafų Komorovskių veikla Rokiškio krašte, rinkinį. Turime keletą XX a. pradžios autentiškų Komorovskių giminės atstovų fotografijų, iš kurių į mus žvelgia jauna Prezidento B. M. Komorovskio prosenelė grafienė E. Rómer-Komorovska, grafitės Sofija ir Felicija Komorovskos. Taip pat muziejuje yra saugomi originalūs E. Rómer-Komorovskos saldumynų fabriko gaminių įpakavimai ir etiketės, buvusių Kavoliškio bei Ratkūnų dvarų bibliotekų knygos su grafų Komorovskių atspaudais. Įdomiausia ir labiausiai istorikų tyrimų reikalaujanti šio rinkinio dalis – E. Rómer-Komorovskos saldumynų fabriko apskaitos knygos. Jose

galima rasti unikalių informacijos apie žaliavos gaminamiems saldumynams užsakyti kiekius ir kilmę, produkcijos realizavimo kelius ir kitą informaciją. Vienas iš įdomesnių eksponatų tai 1940 m. rugsėjo 14 d. grafo Hektora Komorovskio ranka lietuvių kalba rašyta pažyma dėl buvusio dvaro virėjos Onos Tervidaitės atlyginimo, kurio jai nenori mokėti dvaro komitetas.

2015 m. spalio 13 d. Rokiškyje viešėjo buvus Lenkijos Respublikos Prezidentas

B. M. Komorovskis. Pirmiausia svečių delegacija susitiko su Rokiškio rajono savivaldybės meru Antanu Vagoniu. Rokiškio krašto muziejaus menėje Prezidentui buvo įteiktos Rokiškio garbės piliečio regalias. Įžanginį sveikinimo žodį taręs Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius sakė, jog tai didžiulis įvykis ne tik Rokiškiui, bet ir visai Lietuvai. Ministras padėkojo garbingam svečiui už dvišalių santykių tvirtinimą.

Pagerbtas regalias Prezidentas pabrėžė, kad Rokiškis yra ir visada bus jo giminė. Rokiškio krašte Komorovskių giminė gyveno daugiau nei 300 metų. Įteikus Rokiškio krašto garbės piliečio regalias, Prezidentas buvo pakviestas aplankyti Rokiškio krašto muziejaus parengtą parodą „Grafai Komorovskiai Rokiškio krašte“. Šioje parodoje eksponuojamos B. M. Komorovskio dovanos Rokiškio krašto muziejui ir muziejaus rinkinių eksponatai, susiję su Komorovskių giminės gyvenimu ir veikla Rokiškio krašte. Iš Rokiškio krašto muziejaus delegacija išvyko į Kavoliškį, kur gimė B. M. Komorovskio tėvas ir yra palaidotas Prezidento prosenelis Zigmantas Leopoldas Komorovskis.

Aplankęs prosenelio kapą, Prezidentas susitiko su vietos bendruomenės nariais, su senaisiais Kavoliškio dvaro darbuotojais ir pasodino ažuoliuką ant „Komorovskio kalnelio“. Iš Kavoliškio svečių kortėžas grįžo į Rokiškio krašto muziejų, kur susipažino su muziejaus dvaro kultūros ir Liongino Šepkos drožinių ekspozicijomis.

Giedriaus Kujelio nuotr.

Kavoliškio MTS, išsikūręs buvusiuose dvaro rūmuose, 1960 m. Nuotr. iš RKM 2092

Latvijoje atidengtas paminklas karaliui Mindaugui

Iškilmingas šv. Mišias Agluonos bazilikoje aukojo apaštališkasis nuncijus arkivyskupas Pedro Lopez Quintana, devyni vyskupai ir apie trisdešimt kunigų iš Latvijos ir Lietuvos

Atkelta iš 1 p.

Pirmasis žinomas liudijimas apie Mindaugą kapavietę Agluonoje mus pasiekė iš XVIII a. To meto raštuose minima, jog 1618 m. Agluonoje, šalinant seno bokšto griuvėsius, buvo rasta juodo marmuro antkapinė plokštė, liudijanti Mindaugo kapą su išlikusiu teksto nuorašu. Jis skelbia, kad „šioje žemėje ilsisi Mindaugas, kunigaikštis lietuvis, kuriam gyventi ir mirti buvo garbė [...] Karaliumi iš kunigaikščių [...] tapęs pirmuoju [...] Stabų garbintojas dvilypis [...] Ir nebūdamas saugus klasta žiauriai [...] nužudytas išganymo metais 1263 rugsėjo 12.“

Remiantis šia istorine legenda, Mindaugas gali būti palaidotas Agluonoje, pilkapyje į vakarus nuo Agluonos katalikų bazilikos, prie dabartinių kapinių, arba jo palaikai buvę perkelti į Agluonos baziliką po altoriumi, kur prie pirmo pilioriaus ir dešinę nuo altoriaus dominikonai buvo pritvirtinę atminimo lentą su užrašu „Didžiajam Lietuvos valdovui Mindaugui“.

Karaliaus Mindaugo ir karalienės Mortos kapavietę pažymėta paminklu, įamžinančiu jų žūtį vietą.

Paminklas pastatytas bazilikos šventoriuje. Lėšų darbams surinkta iš privačių rėmėjų, prisidėjo ir Lietuvos bei Latvijos savivaldybės. Latvijos Dailės akademijos profesorius Osvaldas Zvejselnieks, kviesdamas paremti paminklo statybą, yra pasakęs: „Turėtume suprasti, kad tai nėra paminklas kažkokiam svetimšaliui valdovui. Tai buvo vienintelė baltų karalių šeima mūsų istorijoje, kurios šaknys siekia Latviją.“ Mindaugas su latvių kilmės žmona Morta ir jų vaikais primena bendras lietuvių ir latvių šaknis. Paminklas iškilo atkaklių dviejų iniciatyvinės grupės narių Lietuvos ambasadoriaus Latvijoje Ričardo Degučio ir kunigo dr. Rimanto Gudelio dėka. „Yra susidaręs stereotipas, kad valdovas mėn turi būti pakylėtas, išaukštintas, joti ant žirgo ar didelio pjedestalo. Tačiau su architektais Jonu Anuškevičiumi ir Vyteniu Izokaičiu paminklą kūręs skulptorius Vidmantas Gylėlis pasirinko

kitaip pavaizduoti Mindaugą. Agluonoje stovės ne karo žygyje kovojantis valdovas, o šeimos žmogus. Jis čia, namie, su besilaukiančia Morta ir judvieju sūnumi Rukliu. Mindaugas beveik žmogaus ūgio, nedaug išdidintas. Kaip tautų vienytojas, jis turėjo būti ne tik kilnus, bet ir žmogiškas bei atviras, – sakė skulptorius Vidmantas Gylėlis.

Bronzinė beveik 2 tonas sverianti skulptūra papuošė Agluonos bazilikos šventorių. Bazilika gerai žinoma ne tik latviams, ji yra pagrindinė jų katalikiška šventovė, bet ir viso pasaulio piligrimams. Lietuviai kartu su jais plūsta į šią šventovę per Žolinę vadinama Marijos dangun ėmimo švente.

Paminklas buvo atidengtas minint Baltų vienybės dieną (rugsėjo 22-ąją). Rugsėjo 20 d., sekmadienį, paminklo atidengimo iškilmės Agluonoje prasidėjo iškilmingomis šv. Mišiomis bazilikoje. Jas aukojo apaštališkasis nuncijus arkivyskupas Pedro Lopez Quintana, 9 vyskupai, apie 30 kunigų iš Latvijos ir Lietuvos. Iš Lietuvos liturgijoje dalyvavo Kauno arkivyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius, Kaišiadorių vyskupas Juozas Matulaitis, Telšių vyskupas Jonas Boruta, Vilniaus arkivyskupijos vyskupas Arūnas Poniskaitis, iniciatyvinės grupės paminklo statybai narys kunigas dr. Rimantas Gudelis, kunigai Mindaugas Šlaustas, Gediminas Tamošiūnas. Šv. Mišių metu giedojo Agluonos bazilikos choras, grojo Panevėžio rajono muzikos mokyklos lengvosios muzikos orkestras (vadovas Kęstutis Plančiūnas), kurį sudaro apie 80 grojančių ir giedančių moksleivių. Po šv. Mišių vyko paminklo atidengimo ceremonija. Prie paminklo kalbėjo Latvijos ir Lietuvos kultūros ministrai, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, Latvijos kardinolas Janis Pujata. Paminklą atidengė Lietuvos Respublikos kultūros ministras Šarūnas Birutis kartu su Latvijos kultūros ministre Dace Melbarde. Lietuvos ir Latvijos

himnus giedojo Latgalijos jungtinis choras, montažą lietuvių kalba vedė Panevėžio dramos teatro aktorius Albinas Keleris.

Paminklo atidengimo iškilmės dalyvavo virš 1 000 lietuvių. Tai maldininkai iš Panevėžio, Zarasų, Kupiškio. Vien iš Kupiškio dalyvavo apie 200 žmonių. Tai, kaip minėta, maldininkai, Trečiojo amžiaus universiteto studentai, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos nariai, rajono tarybos nariai, tremtiniai. Dalyvavo svečiai iš Šiaulių, Rokiškio, Vilniaus, Kauno, Karaliaus Mindaugo profesinio rengimo centro dėstytojai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atminties rūmų atstovai, Latvijos lietuvių bendruomenė. Į šventę per tris dienas žemaitukais atėjo Pakruojų dvarą valdančio Giedriaus Klimkevičiaus organizuoto žygio dalyviai, žygeivius lydėjo ir legendinis šuo Alšis, kuris prieš metus su 10 raitelių nuo Baltarusijos nušuočiavo iki Juodosios jūros.

Latvijos vyskupas Janis Bulis kreipėsi į šventės dalyvius ragindamas liepos 6 d. paskelbti piligrimystės diena Agluonoje.

Āldonos Ramanauskienės nuotr.

Žygio dalyviai

Lietuvos diplomatinės istorija

Smūgis Lietuvos diplomacijai 1940 m. vasarą

1940 m. vasarą Antrasis pasaulinis karas ėgavo pagreitį. Vakaruose frontas buvo pralaužtas, kai birželio 14 d. ryte nacistinė vokiečių kariuomenė įžengė į Paryžių. O tos pačios dienos vėl vakarą, jau vidurnaktį, TSRS Liaudies komisarų tarybos pirmininkas Viačeslavas Molotovas įteikė Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Urbšui, buvusiam Maskvoje, ultimatumą. Lietuvos Vyriausybė birželio 15 d. 7 val. ryte savo posėdyje (paskutinis vyriausybės posėdis), net neįvardydamą agresijos ir nepareiškusi protesto, nutarė priimti visus TSRS vyriausybės reikalavimus, tikėdama jos gera valia ir tarptautinės teisės laikymusi. Negana to, Lietuvos vyriausybė, norėdama išvengti didelio tautos kraujo praliejimo, ne tik negynė Nepriklausomybės, bet net ėmė teisinti agresorių. Tos pačios dienos ryte savo telegramoje J. Urbšys iš Maskvos nurodė Užsienio reikalų ministerijos valdininkams sudaryti Kaune reziduojantiems užsienio diplomatams išpūdį, jog Kremliaus reikalavimai yra ne ultimatumas, o tik saugumo pageidavimas. Birželio 16 d. prezidento pareigas einantis Antanas Merkys, kalbėdamas per radiją, pabrėžė, jog nauji Raudonosios armijos daliniai į Lietuvą „atvyko kaip draugiška sąjunginė kariuomenė [...] tik dėl pačios Lietuvos ir Sovietų Sąjungos didesnio saugumo sumetimų.“ Valstybės vadovai kvietė gyventojus išlaikyti tvarką bei rimtį krašte, „vengti nepagrįstų gandų“. Pats J. Urbšys iki savo gyvenimo pabaigos buvo įsitikinęs, jog Lietuva 1940 m. birželį neturėjo alternatyvos. Manoma, kad gėdingai kapituliacijai alternatyva buvo. Jei ne ginkluotas pasipriešinimas, tai bent simbolinis šūvis ar politinis pasipriešinimas: ultimatumo atmetimas ir Lietuvos vyriausybės pasitraukimas į užsienį (ką ir padarė prezidentas Antanas Smetona). Tačiau Lietuvos vadai pasirinko kapituliaciją, tikėdamiesi išvengti represijų. Deja, jų neišvengė.

„Voruta“ pateikė keletą klausimų Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozui SKIRIUI.

Ar Lietuvos valdžia, pirmiausia diplomatai, neižvelgė gresiančio pavojaus Lietuvos Nepriklausomybei, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui?

Iki karo pradžios Lietuvos valdžia, išprausta tarp trijų galiūnų, matė tik vieną priešininką – Lenkiją, kuri valdė užgrobtą Vilniaus kraštą. Vokietija, o tuo labiau bolševikinė TSRS, buvo laikomos jei ne sąjungininkėmis, tai bent galimomis talkininkėmis susigražinant Vilnių. Tik 1939 m. rudenį rusams įsteigus Lietuvoje karines bazines, komplikavosi Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, padėtis. Pradėta galvoti apie katastrofinės valstybei pasekmes. Stiprėjant bolševikinei agresijai ir nepamatuotiems Maskvos reikalavimams, tik 1940 m. birželio 1 d. J. Urbšys visiems Lietuvos pasiuntiniams išsiuntė šifruotą telegramą: „Jeigu čia mus ištiktų katastrofa, tai užsieniuose likusios mūsų diplomatus šefu laikykite Lozoraitį, pirmuoju pavaduotoju Klimą, antruoju Šaulį.“ Po minėtos telegramos pasiuntiniai daugiau negavo jokių paaiškinimų dėl „diplomatinės šefo“ teisų. Tačiau nė vienam iš jų nekilo jokių abejonių dėl šio paskyrimo tikslingumo ir šiuo klausimu nebuvo tarpusavio nesutarimų. Tokiu būdu buvo parengtos pradinės sąlygos Lietuvos diplomatinei tarnybai (LDT) užsienyje susiformuoti. Tiesa, galima pasakyti, kad dar 1938 m. Lietuvos veikėjas prof. Kazys Pakštas kalbėjo valdžios sluoksniuose, jog reikia iš anksto ruoštis galimai valstybės katastrofai, bet į tai nebuvo sureaguota.

Kas atsitinka su Lietuvos užsienio reikalų ministerija, susikūrus Justo Paleckio vadovaujamai taip vadinamai Liaudies vyriausybei?

1940 m. birželio 17 d. sudaryta, prižiūrint TSRS pasiuntinybei Kaune, nauja Vyriausybė, kurioje svarbius vadovaujančius postus gavo gerai Lietuvoje žinomi asmenys: rašytojas prof. Vincas Krėvė-Mickevičius, buvęs premjeras Ernestas Galvanauskas, generolas Vincas Vitkauskas. Tai silpnino ne tik Lietuvos visuomenės, bet ir LDT užsienyje budrumą; tikėtasi, kad, išskyrus vadinamąjį smetonių režimą, Lietuvoje daugiau niekas nesikeis. Tuometinio užsienio reikalų ministro V. Krėvės birželio 22 d. telegramoje

Prof. dr. Juozas Skirius
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

visoms pasiuntinybėms rašoma, kad „naujoji Vyriausybė sudaryta konstitucine tvarka, valstybės santvarkos esminiai pagrindai nepakeisti, teisėta nuosavybė neliečiama, numatomas politinės santvarkos pakeitimas bus vykdomas įstatymais.“ Birželio 26 d. savo telegramoje Lietuvos pasiuntinybei Berne rašė, jog naujoji Vyriausybė „bus lojali tarptautiniams pažadams, kartu saugos Lietuvos nepriklausomybę“. Reikia manyti, kad tuo metu ir pats V. Krėvė tikėjo tuo, ką rašė, kas klaidino ir užsienyje likusius Lietuvos diplomatus. Birželio 21–27 d. vyko naujojo užsienio reikalų ministro susitikimai su Lietuvoje reziduojančiais užsienio diplomatais. Jų prisistatymas ministrui, o vėliau ir einančiam pareigas prezidentui J. Paleckiiui stiprino naujos Liaudies vyriausybės padėtį tarptautinės teisės požiūriu. Užsienio atstovai tokia savo laikysena pripažino valdžios tęstinumą ir naują vyriausybę kaip kompetentingą partnerį sprendžiant klausimą su kitų kraštų vyriausybėmis. Tiesa, tas tęstinumas užsienyje buvo suprantamas kaip stipriai apkarpytas. Pavyzdžiui, birželio 22 d. B. K. Balutis iš Londono pranešė, jog D. Britanijos vyriausybė į įvykius Lietuvoje, kaip ir visose Baltijos šalyse, žiūri besivystančios dramatos Europos kontekste ir nekaltina dėl to Lietuvos. O štai pasiuntinys Vašingtone P. Žadeikis nurodė, kad JAV vyriausybė dabartinį politinį kursą Lietuvoje laiko prosovietiniu ir pavojingu Lietuvos Nepriklausomybei.

Užsienio reikalų ministerijoje vyko pirmiausia pertvarkymai iš viršaus. V. Krėvei į talką buvo atsiųstas komunistas Pijus Glovackas, kuris užėmė Lietuvos URM generalinio sekretoriaus postą. Praktiškai jis tapo ministerijos valdytoju. Labai svarbaus Politikos departamento direktoriumi buvo paskirtas kairiųjų pažiūrų žurnalistas Juozas Jurginis (vėliau garsus istorikas). Tuos įvykius stebėjusio Danijos diplomato C. G. Vorsae nešokiravo dalies Lietuvos URM valdininkų „dingimas nežinia, kur“, nes, anot jo, „tautiškai nusiteikusių politikų suėmimai visiškai atitiko lietuviškas susidorojimo su politiniais priešininkais tradicijas. O tai, kad Lietuvos URM generalinio sekretoriumi tapo ką tik į laisvę po keliolikos kalinimo metų išėjęs komunistas, reiškia tik tiek, jog jam už ilgus nelaisvės metus turi būti atlyginta gerai apmokama tarnyba ir valdžia visam ministerijos personalui, nes buvę Politikos ir Ekonomikos departamentų vadovai paliko šalį“ (iš jo pranešimų Danijos vyriausybei birželio 22 ir 28 d. d.). Danijos diplomato, kaip ir kitų, nuomone, padėtis Lietuvoje buvo ganėtinai stabili, nes, anot jų, naujos vyriausybės pareiškimai ir komunistinių demonstracijų reikalavimai buvo nuosaikūs. Tačiau tai buvo tik pradžia, pasirošimas URM, kaip Nepriklausomybės simbolio, likvidavimui.

Kaip reagavo į įvykius Lietuvoje lietuvių diplomatai užsienyje? Kada įvyko jų „praregėjimas“?

Gana įvairiai, bet be didelio entuziazmo. Objektivos informacijos apie tikrą padėtį Lietuvoje mūsų diplomatams trūko. Pradžioje vieni įvykius sutiko su atsargiu pritarimu – Jurgis Šaulys Berne, Vytautas Gylis Stokholme, Povilas Žadeikis Vašingtone, K. Škirpa Berlyne; kiti abejodami – Bronius K. Balutis Londone, Kazys Girdvainis Vatikane, Kazys Graužinis Buenos Airėse, Stasys Lozoraitis Romoje. Visi puikiai suprato, kad tai okupacija. Tačiau ir vieni, ir kiti maksimaliai siekė nepakenkti Lietuvai, jos gyventojams, kurie jau buvo bolševikų gniaužtuose. Tiesiog vengė nepasvertų žingsnių, kad neišprovokuotų represijų ir pagreitintos sovietizacijos. Buvo vilčių, kad tai laikina ir truks iki karo pabaigos.

„Praregėjimas“ įvyko, kai Lietuvos pasiuntinys Berlyne K. Škirpa rizikuodamas pakluso užsienio reikalų ministro prašymui atvykti tarnybiniiais reikalais į Lietuvą. Birželio 26–29 d. d. būdamas Kaune turėjo progos pamatyti, išgirsti ir susidaryti nuomonę apie padėtį krašte, vyriausybėje. Slapta grįžęs į Berlyną, liepos 1 d. parengė pranešimą ir išsiuntinėjo savo kolegoms kitose šalyse. Jo nuomone, „naują vyriausybę tenka žiūrėti kaip į Sovietų politikos Lietuvoje įrankį.“ Birželio pabaigoje ministro V. Krėvės viltys ką nors pozityvaus padaryti Lietuvos labui jau buvo labai sumažėjusios. Liepos 4 d. S. Lozoraitis slapta atvyko į Berlyną, kur kelias dienas tarėsi su K. Škirpa Lietuvos reikalais. Buvo prieita prie išvados, kad nutrūkus Maskvos ir Berlyno „draugystei“, K. Škirpa įteiks notą Vokietijos užsienio reikalų ministerijai dėl Lietuvos suverenumo atkūrimo. Tačiau „draugystė“ dar kurį laiką gyvavo, todėl ir planuota nota nebuvo įteikta. Pirmiau buvo uždaryta Lietuvos pasiuntinybė nei prasidėjo karas tarp Vokietijos ir TSRS. Diplomatai suprato, kad sovietizacijos procesą Lietuvoje sustabdys tik būsimas karas tarp Vokietijos ir TSRS.

Tik tada, kai Liaudies seimo sprendimu Lietuva buvo įjungta į TSRS sudėtį, pasipylė visų Lietuvos pasiuntinių protesto raštai užsienio šalių vyriausybėms bei protesto telegramos į Lietuvą.

Ar Liaudies vyriausybė bandė ir kaip bandė kontroliuoti Lietuvos diplomatus užsienyje?

Užsienyje dirbantys Lietuvos diplomatai jautė tam tikrą nepasitikėjimą naująja valdžia, o ir naujoji valdžia puikiai suprato, kad diplomatai anksčiau ar vėliau nusišuks nuo jos, taps negailestingais kritikais. Iš tiesų, ministerijoje buvo ieškoma būdų, kaip juos sukontroliuoti, bent neutralizuoti. Pirmas bandymas – tai ministerijos telegramos pasiuntiniams, kviečiant juos tarnybiniu reikalu („pranešimą padaryti“). Pasiuntiniai, tarsi nujausdami kažką negero, lyg susitarę dėl sveikatos „sutrikimų“ atsisakė vykti į Kauną. Tai rodo, kad jau vyksta jų koordinavimas, jau dirba diplomatijos šefas ir jo komanda. Diplomatai suvokė, kad jiems nuvykus į Lietuvą ne tik jų likimui grėstų pavojus, bet ir per juos būtų bandoma uždaryti tebeveikiančias Lietuvos atstovybes.

Diplomatų protestai prieš Lietuvos valstybės panaikinimą ir jos inkorporavimą į TSRS reiškė, kad jų ryšiai su Liaudies vyriausybė, kaip okupantų įrankiu, yra nutraukiami. Į protestus komunistinė valdžia reagavo griežtai. P. Glovackui rekomenduojant, Ministrų taryba nutarė iš protestą pareiškusių pasiuntinių atimti Lietuvos pilietybę, konfiskuoti jų turtą ir uždrausti grįžti į Lietuvą. Pirmasis liepos 23 d. nukentėjo K. Škirpa, o po jo ir visi kiti. Tačiau tai nesutrukdė jiems ir toliau eiti savo pareigų, nes Vakarų šalys nepripažino Lietuvos aneksijos.

Bolševikai ir toliau ieškojo būdų, kaip kontroliuoti Lietuvos pasiuntinybes, nes jos buvo valstybės turtas. Nepavyko įgyvendinti P. Glovacko sumanymo perduoti Lietuvos pasiuntinybių kitiems asmenims, juos paaukštinant, iš to paties pasiuntinybių personalo. Tokių įgaliojimų atsisakė

pasiuntinybės Londone patarėjas Henrikas Rabinavičius, konsulas Čikagoje Petras Daužvardis, pasiuntinybės Berlyne patarėjas Juozas Kajeckas.

Išmėginti ir kiti būdai. Aneksavus Lietuvą, Latviją ir Estiją, Kremliaus vadovybė nurodė tų šalių URM įsakyti savo diplomatinėms misijoms ir konsulatams užsienyje oficialiai nutraukti savo veiklą, tuoj pat perduoti atstovybių turtą ir archyvus artimiausiai TSRS atstovybei toje šalyje, o patiems (visam personalui) grįžti į tėvynę. Rugpjūčio 8 d. P. Glovackas išsiuntė Lietuvos pasiuntinybėms ir konsulatams nurodymą, jog jų veikla nuo šios dienos sustabdoma, o atstovybės likviduojamos. Nutraukiamas jų finansavimas. Be to, visų atstovybių personalui buvo išplatintos anketos, kurias reikėjo užpildyti norint tapti naujos valstybės – TSRS – piliečiais. Nė vienas Vakaruose dirbęs Lietuvos atstovas nepakluso prosovietinės valdžios reikalavimui grįžti į Lietuvą. Tikėtina, kad į Lietuvą negrįžo 131 atstovybių darbuotojas ir jų šeimos nariai. Tiesa, tik pasiuntinybėje Londone dirbęs atašė Jonas Jakobas apsisprendė grįžti. Daugeliui toks jo poelgis buvo nesuprantamas. Ėjo kalbos, kad ji įkalbėjo žmona, kuri priklausė D. Britanijos TSRS draugystės organizacijai Londone.

Ar daug buvo Lietuvos atstovybių, kurias užėmė TSRS atstovai?

Būtina pasakyti, kad 1939 m. Lietuva turėjo 15 pasiuntinybių, 8 generalinius konsulatatus, 7 garbės generalinius konsulatatus, 45 konsulatatus ir garbės konsulatatus ne tik Europoje ir Amerikoje, bet Azijoje bei Afrikoje. Tiesa, per karą vokiečiams okupavus Čekoslovakiją, Lenkiją, Belgiją, Daniją ir kitas šalis, Lietuvos atstovavimas ten buvo nutrauktas. Taigi ir atstovybių skaičius 1940 m. sumažėjo.

Pirmiausia, be vargo bolševikinių diplomatų buvo perimtos Lietuvos atstovybės su visu turtu ir archyvais Tarybų Sąjungoje, Estijoje ir Latvijoje, kurios ir taip jau buvo priklausomos nuo Maskvos. Išliko nepalietos Lietuvos atstovybės Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Didžiojoje Britanijoje, Vatikane. Tose šalyse, kurios nepripažino aneksijos nė de jure, nė de facto. Šveicarijos Vyriausybė garantavo, kad Lietuvos pasiuntinybės diplomatinis imunitetas nebus atšauktas. Pasiuntinys J. Šaulys dirbo toliau. Sovietams sunkiai sekėsi perimti pasiuntinybę Berlyne. K. Škirpa iš anksto pasirūpino – dalį archyvo sudegino, kitą dalį perkėlė į draugiškos pasiuntinybės patalpas laikinam saugojimui, kaip ir su vertingesniu pasiuntinybės turtu, kuris vėliau buvo pervežtas į Kauną. Tiesa, perkeltas archyvas žuvo vieno bombardavimo metu. Būtina pasakyti, kad ten buvo ir Lietuvos pasiuntinybės Prahoje archyvas, kurį pasiuntinys Edvardas Turauskas 1939 m. kovo 15 d. perkėlė į Lietuvos pasiuntinybę Berlyne. K. Škirpa darant spaudimą iš vokiečių valdžios pusės, jis su pasiuntinybės personalu (pats didžiausias personalas tarp visų Lietuvos pasiuntinybių) rugpjūčio 14 d. buvo priverstas apleisti pasiuntinybės ištuštintą pastatą, atiduodant raktus ne Maskvos diplomatams, bet Vokietijos URM vadovybei. Vokiečiai pastatą perdavė rusams.

Nukelta į 12 p.

Diplomatai Jurgis Savickis, Edvardas Turauskas ir Petras Klimas su žmona Brone Klimiene Graše, Prancūzija, 1941–1942 m. Nuotr. iš LCVA. Tv. 02-128

Mažeikių muziejų prisimenant

Albertas RUGINIS, Mažeikiai

Ėjo neramūs 1946-ieji, pokario metai. Gyvenome Mažeikiuose, Saulės g. 16. Kartą pavakaryje užėjo nematytas pusamžis inteligentiškas žmogus ir pasiprašė nakvynės. Mes, keturių asmenų šeima, gyvenome viename kambaryje, tad svečiui paklojome ant stalo... Rytą žmogus, pavaišintas pusmarškone koše pasisakė, kad yra atsiųstas atkurti Mažeikių muziejų ir pakvietė mano tėvą Joną Ruginį dirbti muziejaus salės prižiūrėtoju. Tėvas buvo siuvėjas, sovietinė valdžia vertė jį stoti į organizuojamą siuvėjų artelę. Tėvui nestojus, Finansų skyriaus inspektoriai vis tikrindavo, ar tėvas nesiuva ir skirdavo baudas. Todėl tėvas apsidžiaugė gavęs valdišką darbą. Taip direktoriaus Strickos priimtas dirbti į muziejų, jame išdirbo iki senatvės.

Mažeikių muziejus įsikūrė J. Tumo-Vaižganto pradinės mokyklos pastato 3-čiame aukšte (dabar – muzikos mokykla). Patalpa buvo didelė su vienu plačiu langu galinėje sienoje. Kartą tėvas per tą langą stebėjo, kaip ant priešais esančios ligoninės remontuojamo stogo užbėgo subintuotas žmogus, o ji vijosi saugumiečiai. Žmogus pribėgęs stogo kraštą šoko žemyn ir liko gulėti nejudėdamas. Dar tėvas pasakojo matęs, kaip, tikriausiai, 1947 m. vasarą muziejaus lango lygyje per Mažeikius keletą dienų pavieniai ir grupėmis skrido skėriai. Daugiau jų matyti neteko.

I muziejų užėjęs Mažeikių kultūros skyriaus vedėjas Petras Rupeika, pamatęs pilnas lentynas išrikiuotų šventųjų medinių statulėlių, pasakė, kad čia ne bažnyčia, o muziejus ir visus šventuosius ir rūpintojėlius liepė išnešti į palėpę, buvusią virš muziejaus lubų (visos statulėlės per 1955 m. sausio mėnesį įvykusį muziejaus gaisrą sudegė). Vietoje liaudies meistrų sukurtų skulptūrų muziejaus stenduose išdėstė Mažeikių batų fabriko „Apavas“ produkciją – batus ir kurpalius.

Direktorius Stricka dar ir mokytojavo vakarinėje mokykloje. Pajutęs, kad juo domisi saugumas, iš Mažeikių išvyko nežinoma kryptimi. 1948 m. muziejus gavo naują direktorių Feliksą Maksvytį, kilusį iš Šakių r. Barzdų k. Jis prieškariu Kaune vadovavo prekybos bendrovei „Malda“. 1933 m. atvyko į Šiaulius, kur garsus kalendorių leidėjas, knygyno „Lietuvainis“ savininkas Liudvikas Jakavičius, išvelgdamas jauno verslininko gebėjimus, perdavė Maksvyčiui savo knygyną ir knygų leidybą. Maksvytis įsteigė knygyną „Žiedas“. Per 10 jo veiklos metų Maksvytis „Titnago“ spaustuvėje išspausdino ir išplatino virš 500 000 egzempliorių įvairios pasaulietinės ir religinės literatūros, maldaknygių. Pirmas sovietmetis nespėjo pakenkti knygyno veiklai. 1944 m. sovietams grįžus knygynas buvo uždarytas. Feliksas Maksvytis organizavo pagrindinio Lietuvos

Mažeikių J. Tumo-Vaižganto pradžios mokyklos pastatas, kuriame 1934–1955 m. buvo Mažeikių muziejus. Nuotr. iš Mažeikių muziejaus fondų

išlaisvinimo komiteto Šiaulių skyrių. Buvo Šiaulių Šv. Petro ir Povilo sugriautos bažnyčios atstatymo komiteto narys.

1948 m. valdžia išplėšė knygyno sandėlį, visas ten dar buvusias knygas sukrovė į aštuonis sunkvežimius ir nuvežė prie Salduvės kalno sudegino. Kai suėmė vieną iš jo organizuoto komiteto narių, Maksvytis skubiai paliko nuosavą mūrinį namą su visais baldais ir su šeima išbėgo į Mažeikius. Jo name apsigyveno Šiaulių prokuroras.

Mažeikiuose prisiglaudė pas chirurgę Stefaniją Žilinskaitę ir jos vyrą, anglų kalbos mokytoją Adomą Kazlauską. Jų pastangomis Maksvytis buvo įdarbintas Mažeikių muziejuje, kol 1950 m. Mažeikių saugumas pradėjo domėtis jo buvusia veikla Šiauliuose. Tada jis išvyko į Marijampolę, vėliau į Šilutę, po to į Kauną, kol 1953 m. buvo suimtas, bet po Stalino mirties paleistas. Dirbo Kauno antikvariato knygyne.

Pats F. Maksvytis vėliau knygoje „Maldaknygių, knygų ir žurnalų laužas“ apie Mažeikius prisiminė:

„Mažeikių muziejaus patalpos buvo tik patenkinamos. Vilniuje kultūros-švietimo darbo komiteto prie Ministrų tarybos pirm. Vytautui Girdžiui, kurį pažinojau iš ankčiau, papasakojau, kaip išvengiau tremties ir paprašiau lešų muziejaus remontui. Užsakiau specialų inventorių ir per 5 mėnesius įrengiau archeologijos, istorijos ir etnografijos skyrius. 1948 m. pabaigoje dalyvavau 3 mėn. muziejaus darbuotojų kursuose, buvau jų seniūnu. Egzaminus išlaikiau su

pagyrimo raštu. Grįžęs įrengiau gamtos skyrių. Mokyt. Julius Šlekys mokėjo daryti paukščių ir žvėrelių iškamšas. Nemažai iškamšų išgijome Jelgavoje ir Rygoje. Buvo jų sukaupta apie 200 vienetų. Buvo padarytos vitrinos. Įvairius standus apiformino Dailės instituto studentai Mečislovas Ostrauskas ir Jonas Švažas. Įkūriau kraštotyros būrelį. 1950 m. buvau iškviestas į saugumą ir tardomas. Skubiai nuvykęs į Vilnių paprašiau, kad mane perkeltų į kitą muziejų. Pasiūlė Marijampolę. Ten ir išvykau.“

Aš 1948 m. rudenį perėjau mokytis į vakarinę mokyklą, kad dienomis galėčiau už tėvą dirbti muziejuje. Muziejus Dailės instituto studentui Jonui Švažui užsakė nutapyti didelį Stalino portretą ir paveikslo „Sevastopolio gynyba“ kopiją. Nutapytus paveikslus padėjau pernešti į muziejų iš Švažo tėvo geležinkelininko namelio („Butkos“), ten Švažas juos tapė. Benešant Stalino paveikslą užėjo smarki liūtis, o paveikslo dažai dar neišdžiuvę. Paveikslą apdengėme savo švarkais, patys permirkome, bet „tėvelį“ Staliną išgelbėjome. Švažas sužinojęs, kad liaudies kūryba sukrauta palėpėje paprašė leisti keletą jų pasiimti. Sutartą dieną atidaręs duris lubose, Švažo padedamas, ilindau į palėpę ir per angą rodžiau šventuosius, kurie man gražesni, kurie naujesni, gražiau nudažyti, bet Švažas pasirinko man visai negražius senus išblukusius Rūpintojėlius ir šventuosius. Padėkojęs pasakė, kad kai aš ūgtelėsiu į vyrus, tai „aplaistysime“ tuos šventuosius. Deja, neteko. O skulptūros, iš-

gelbėtos nuo gaisro, ir dabar kur nors puošia kokią interjerą ar kolekciją.

1949 m. kovo mėn. prie muziejaus buvo įkurtas kraštotyros būrelis, kuris išaugo iki 50 narių. Pirmininku išrinkome moksleivį A. Čyžą. Išleidome sienlaikraštį „Kraštotyra“, kurį gražiai, tautinėmis spalvomis apiformino gimnazistas, būsimasis Dailės instituto rektorius Vincas Gečas. Redaktoriumi – Joną Šiliną. Būreliui vadovauti ėmėsi gimnazijos mokytoja Vanda Abromonytė. Ją, kaip pagrindžio organizacijos „Sakalų štabas“ narę saugumui suėmus, būreliui vadovavo mokytojas Julius Šlekys. Aš pas jį mokiausi daryti paukščių iškamšas.

1949 m. balandžio 24 d. kraštotyros būrelis surengė Juozo Tumo-Vaižganto mokyklos salėje viešą vakarą, suvaidinome Žemaitės veikaliuką „Mūsų gerasis“, režisavo mokytojas Vytautas Krulickas. Vaidino gimnazistai Šilinas, R. Virkutis, Alg. Stončius, M. Navickas, Praspaliaukas, Stonytė, Kačerauskaitė, Mikužytė. Iš gauto pelno būrelis per Atvelykį iškėlė margučių šventę. Kažkas iš būrelio pranešė valdžiai. Muziejaus direktorius Maksvytis miesto vykdomajame komitete buvo griežtai įspėtas, kad tai daugiau nepasikartotų.

1949 m. gegužės 11 d. kraštotyros ir gimnazijos istorikų būrelio organizuotoje išvykoje į Daubarų piliakalnių dalyvavo apie 100 gimnazistų. Mokytojas Nagius ir Mozuraitis pakalbėjo apie Daubarų Viešvietėnų praeitį. Išmatavome piliakalnius. Sugiedojome „Tautišką giesmę“ (Ją buvo galima giedoti iki 1951 m.). Kiekvienam padalijo po keletą sausainių ir saldinių, suvalgėme savo sumuštinčius, nusifotografavome.

Priešais piliakalnius prie Stulpo upelio santakos su Viešetės upeliu esančiuose senkapiuose vingiavo nuo karo užsilikę fronto apkasai. Visur mėtėsi iškastų žmonių kaulai, o alksniai buvo apkabinėti žmonių kaukolėmis.

Apžiūrėję Jazdausko plytinę ir karjerus, per buvusį šventą Gojų mišką, kur Viešėtė įteka į Ventą, nuėjome iki Stulpino vandens malūno. Ten tada buvo įrengta elektrinė, kuri tiekė elektrą Mažeikių miestui. Jos pylimą kiekvieną pavasarį visos Mažeikių įmonės talkos būdu remontuodavo.

1949 birželio 26 d. į muziejų atėjo civiliš-kai apsirengę Mažeikių saugumo leitenantai Padlatovas ir Suldinas. Patikslinę mano pavardę liepė eiti kartu, sakiau, kad negaliu tarnybos palikti, turiu budėti... Liepė užrakinti muziejų ir raktus atiduoti mokyklos sargui Adomui Litvinui. Mane išvedė į Mažeikių MGB. Tuo metu direktorius Maksvytis buvo kursuose Maskvoje. Grįžęs manęs nerado, nes aš iš sovietinio lagerio į Mažeikius grįžau tik po penkerių su puse metų.

Smūgis Lietuvos diplomatijai 1940 m. vasarą

Atkelta iš 11 p.

Lietuvos pasiuntinybė Prancūzijoje savotiškai skilo pusiau. Vokiečiams užėmus Paryžių, ten jau nebuvo pasiuntinio P. Klimo, kuris su dalimi personalo, ministro J. Urbšio nurodymu, pasitraukė kartu su Prancūzijos vyriausybe į Pietus (Vichy miestas). P. Klimas, pasitraukdamas, įgaliojo Stasį Bačkį tvarkyti visus pasiuntinybės reikalus. Jis bandė išsaugoti vertingesnius pasiuntinybės daiktus ir archyvą juos perkeldamas į privačios bendrovės patalpas. Spaudžiamas prancūzų valdžios, rugpjūčio 24 d. S. Bačkis, P. Klimo nurodymu, Paryžiaus policijos prefektūrai atidavė pasiuntinybės pastato raktus. Juos priėmęs pareigūnas pareiškė, kad jis turi raktus perduoti TSRS ambasadai.

Panašus likimas iškito Lietuvos pasiuntinybes Italijoje ir Švedijoje. S. Lozoraitis, siekdamas išlaikyti pasiuntinybę Romoje, susitarė su pasiuntiniu prie Šventojo Sosto S. Girdvainiu, kuris perėmė Lietuvos atstovybės pastatą su visu inventoriu. Net pasiuntinys S. Girdvainis persikėlė į S. Lozoračio perduotą pasiuntinybę. Nepaisant to, Vatikanas, paprašytas Italijos užsienio reikalų ministerijos, nesutiko patvirtinti tokio sandėrio, todėl pasiunti-

nybės pastatas per italų rankas rugpjūčio 27 d. atiteko TSRS ambasadai, tačiau be baldų ir archyvų, kurie liko Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto. Pokalbio metu su tuometiniu Italijos užsienio reikalų ministru S. Lozoraitis suklaidino pasakydamas, kad pasiuntinybės archyvas yra sudegintas.

Buvo ir kuriozinių atsitikimų. Pavyzdžiui, Lietuvos garbės konsulas Pietų Afrikoje, Johannesburge, negalėjo likviduoti konsulato, nes Pietų Afrikos Sąjungoje TSRS atstovybės neegzistavo ir nebuvo kam perduoti turto ir archyvų. Nors pastangų ta linkme buvo. Reikia pasakyti, kad Lietuvos atstovai, jeigu tik buvo galimybė, priešinosi, reiškė oficialius protestus, nepakluso įsakymui likviduoti diplomatinės misijas. Ten, kur negalėjo atsispirti ir buvo priversti atstovybę likviduoti, tai jie atliko viešai deklaruodami kaip prievartinį ir neteisėtą aktą.

O koks likimas pačios Užsienio reikalų ministerijos ir jos archyvų?

Dar prieš sovietams okupuojant Lietuvą, diplomatinės veteranas B. K. Balutis Politikos departamento direktoriui E. Turauskui rekomendavo būti pasiruošus sunaikinti slaptojo archyvo (taip pat ir asmenų) bylas. Jam

pritarė S. Lozoraitis. Žinoma, kad birželio 14–15 d. kelios ministerijos darbuotojos degino dokumentus. Latviai savo archyvą sugebėjo išplukdyti į Švediją ir dabar turi beveik pilną gerai sukomplektuotą ministerijos archyvą. O mes ne!

Nuo rugpjūčio 9 d. veikė LTSR Ministrų tarybos sudaryta Likvidacinė komisija, kuriai pirmininkavo pats P. Glovackas. Tikra likimo ironija – komisijos nariai buvo ir keli diplomatai, stovėję prie ministerijos ištakų, kurie, matyt, neturėjo pasirinkimo. Komisija rūpinosi ministerijos ir jos įstaigų užsienyje turto, tvarkė dokumentų bylas, sprendė darbuotojų reikalus (!). Pradžioje tikėjosi ministeriją likviduoti iki rugpjūčio 25 d., tačiau pratešus užsienio atstovybių Kaune išsikėlimo terminus, buvo pratęstas ir ministerijos funkcionavimas. Jau 1940 m. rugsėjo 15 d. ministerijos neliko.

Minėjote apie užsienio atstovybes Kaune. Koks jų likimas? Kuri iš jų paskutinė išsikėlė?

Lygia greta Lietuvos atstovybėms užsienyje buvo likviduojamos ir užsienio valstybių atstovybės Kaune. Rugpjūčio 9 d. P. Glovackas D. Britanijos pasiuntiniui T. Prestonui pasakė, kad „savo pasiuntinybes užsieniuose nuo vakar dienos likvida-

vome ir todėl užsienio pasiuntinybės pas mus taip pat turės nutraukti savo veikimą. Dėl išvažiavimo datų tuo tarpu nėra nieko nutarta.“ Maskva oficialiai reikalavo, kad užsienio atstovybės Lietuvoje iki rugpjūčio 25 d. nutrauktų savo veiklą. Atstovybėms šis terminas atrodė nerealias. Terminas buvo pratęstas. TSRS pasiuntinybės Kaune sekretorius F. Moločkovas rugpjūčio 23 d. paskambino P. Glovackui ir pranešė, kad JAV, D. Britanijos, Prancūzijos pasiuntinybėms ir Japonijos konsulatui išvykimo terminas atidedamas iki rugsėjo 5 d., o visoms kitoms – iki rugsėjo 1 d. Šie terminai netaikyti Vokietijos pasiuntinybei, jai padarydami išimtį siūlė tik sumažinti pasiuntinybės tarnautojų skaičių vokiečių repatriacijos iš Lietuvos funkcijoms atlikti.

Taigi buvo galutinai sunaikintas dar vienas, nors ir likęs formalus, Lietuvos valstybingumo simbolis – Užsienio reikalų ministerija. Iš 43 užsienio valstybių, palaukusių su Lietuva diplomatinius santykius, 28 viena ar kita forma 1940–1941 m. pareiškė nepripažįstančios Lietuvos inkorporavimo į TSRS sudėtį.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Baltarusių kalba Metodistų bažnyčioje

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Viena iš Metodistų bažnyčios, XX a. 2–3 deš. aktyviai veikusios Vilniaus krašte, judėjimo krypčių buvo veikla, susijusi su gyventojais baltarusiais. Metodistai – krikščioniška protestantų denominacija, susikūrusi XVIII a. Jungtinėje Karalystėje. Metodistų bažnyčios įkūrėjas žymus anglų pastorius Džonas Veslis (*John Wesley*, 1703–1791) (*Кэ, III, 367–370*). Terminas *metodistai* kilo iš taip pasivadinusios mažos Oksfordo studentų grupės, vėliau išaugusios į atskirą Bažnyčią.

Dauguma baltarusių su dideliu entuziazmu priėmė mokymą, o Bažnyčios veikla reiškėsi tarp baltarusių inteligentų ir studentų jaunimo. Didžiausias Metodistų bažnyčios šalininkas buvo senatorius Aleksandras Vlasas (balt. *Аляксандр Уласаў*), kuris ne tik aktyviai dalyvavo metodistų gyvenime, tačiau ir prisidėjo prie jų idėjų plėtos, ypač savo gimtinėje – Radaškonyse (Radaškovičiuose, balt. *Радашковічыне*). Pagrindinis jo veiklos ramstis buvo Radaškonių (Radaškovičių) baltarusių gimnazija.

Metodistų veikla tarp baltarusių sukėlė ir neigiamų reakcijų: nuo skirtų įbauginti iki karo veiksmų. Žinoma, dauguma veikėjų, kurie nusivylė stačiatikių ir katalikų tikėjimu, ieškojo trečios religijos, trečios Bažnyčios, kuri galėtų iš vienos pusės suvienyti baltarusius, o iš kitos pusės – pasipriešinti rusifikacijai, kurią vykdė Stačiatikių bažnyčia, ir polonizacijai, kurią vykdė Katalikų bažnyčia. Todėl visai suprantama ir logiška, kad dauguma baltarusių veikėjų susižavėjo Metodistų bažnyčios mokymu ir jos idėjų skleidimu, juolab kad ir pačios Bažnyčios veikėjai jiems buvo palankūs. Matosi, kad ieškodami misijinių akcijų šalininkų, jie surasdavo tas nišas, kur buvo galima sėti savo mokslo grūdus ir surasti pasekėjų, nes ir patys buvo atsidūrę ne ką geresnėje situacijoje. Katalikų bažnyčia turėjo svarbiausią įtaką valstybėje, ne visada buvo palankiai nusiteikusi kitų religinių srovių / krypčių atžvilgiu.

Reikia pabrėžti, kad tarp baltarusių Metodistų bažnyčia didelės įtakos taip ir neigijo. Tam labai priešinosi ir Lenkijos valstybė, ir daugybė kitų, pirmiausia konservatyvioji baltarusių gyventojų dalis, nenorėjusi keisti tėvų tikėjimo. Daug kas pastebėjo, kad naujas mokymas neaprepia visų bendruomenės sluoksnių: dėl šio veiksnio baltarusiai nejautė simpatijos naujam, svetimam, amerikietiškam mokymui. Ir nors iš pradžių praktiškai visas baltarusių elitas Rytų Lietuvoje buvo persismelkęs metodizmo idėjomis, tai laikui bėgant jo įtaka vis blėso ir blėso.

Labai dažnai prieš metodistų mokymą pasisakydavo baltarusių religiniai veikėjai, pavyzdžiui, kun. Adomas Stankevičius (balt. *Адам Станкевіч*), ne vieną kartą smerkęs Vilniaus baltarusių gimnazijos jaunimą už tai, kad dalyvavo Metodistų bažnyčios veikloje, arba, kaip rašė, metodistų sektoje. Ne ką gražiau rašė ir kun. Andrius Cikota (balt. *Андрэў Цікота*), prilyginęs metodizmą ateizmui, ir kiti veikėjai.

Vienai ar kitaip, tačiau XX a. 2–3 deš. ši Bažnyčia veikė Vilniaus krašte tarp baltarusių, atlikinėjo apeigas baltarusiškai ir leido baltarusių kalba metraščių „Kristaus mokymo žiburys“ (balt. *„Сьветач Хрыстовае навукі“*). Dauguma veikėjų baltarusių gyvenimą pateikdavo per dokumentus.

Informacija apie metodistų veiklą Radaškonyse (Radaškovičiuose)

Praeitų metų spalio mėn. senatorius Vlasas su dviem amerikiečiais, mokytojais, kurie priklauso metodistų sektai, atvyko į savo Migukų (balt. *Мігоўкі*) dvarelį Radaškonių (Radaškovičių) parapijoje, kad pastatytų ten mokyklą metodistams. Apie tai sužinoję vietiniai stačiatikių ir Romos katalikų dvasininkai pradėjo iš sakyklų niekinti Vlaso ir jo mokytojų ketinimus. Dėl šios priežasties santykiai tarp Vlaso ir vietinės dvasininkijos buvo nutraukti. Atsižvelgiant į gyventojų nuomonių apklausas dėl mokyklos įsteigimo ir į karingą abiejų konfesijų dvasininkų poziciją buvo padaryta išvada, kad Vlaso projektai nesulauks visuomenės palaikymo.

Pinigai metodistų mokyklos steigimo turėjo būti skirti pardavus nebaigtą statyti metodistų mokyklą Klerisove prie Varšuvos, nes metodistų veikla nesulaukė naujų pasekėjų ir dėl to jie nutarė mokyklą perkelti į Migukus. Pastatas buvo suplanuotas

Metodistų laikraščiai baltarusių kalba. Iš autoriaus asmeninio archyvo

Parėkuose iš Daksniano, bet jis pardavimą vis vilkino, kol galiausiai niekam nieko nepardavė, nes nenorėjo remti metodizmo plėtos.

Senatoriui Vlasui agituoti už metodistų Bažnyčios idėjas padėjo dvarelio valdytojas Vernikovskis (balt. *Верніковскі*), kuris įvardijamas kaip paliegęs, nenormalus ir nepopuliarus žmogus tarp vietinių gyventojų, kuris finansiškai buvo priklausomas nuo savo maitintojo Vlaso. Radaškonių gimnazijos dėsnytojas Zabčinskis (balt. *Забчыньскі*), kilęs iš Krokuvos, išsilavinęs ir energingas žmogus, buvo prасčiausiai iš visų pasiruošęs skleisti metodistų idėjas jaunimo baltarusių gimnazijoje.

Vlaso ir amerikiečių metodistų ketinims nebuvo lemta išsipildyti. Tam trukdė: a) valdžios baimė; b) patirties stoka; c) nepasitikėjimas Vlasu, kurio nesiruošė rinkti net per kitus parlamento rinkimus ir galiausiai d) šmeižtas prieš metodistus.

Senatorius Vlasas buvo metodistų idėjų šalininkas, tai rodo ir tas faktas, kad visi jo trys vaikai buvo leidžiami mokyti iš metodistų mokyklą Klerisove, taip pat viešai rodoma didelė garbė bučiuojant kandidatui į sektos vyskupus ranką, nors jis buvo gero kai jaunesnis už jį.

Į metodistų veiklą įsitraukė ir Radaškonių (Radaškovičių) parapijos mokytoja, 20-metė kaimo mergina, Maksimo, 7 diecezijų žemių valdytojo Sicevičiuose, dukra. Jos įsitraukimas į metodistų veiklą aiškinamas tuo, kad ji turėjo progą bendrauti su tokia įtakinga asmenybe, kaip senatorius Vlasas.

„Jos veikla apsiribojo tik tuo, kad ji bandė savo bendraamžius įtikinti atvykti mokyti į mokyklą. Tačiau daug mokinių ji nepritraukė. Ji išvis beveik nieko nepadarė metodistų idėjų skleidimui.

Kai kurie baltarusių mokiniai Radaškonyse [Radaškovičiuose] pareiškė norą mokyti Klerisove, tačiau jų tėvai tam prieštarauja.

Mikalojaus Durovičiaus charakteristiką aš jau persiuntęs esu vaivada iš savo 1925 m. kovo 25 dienos rašte [...]. Daugiau neturiu ką pridurti, nebent tai, kad neseniai Durovičius atvyko į Vilnių į baltarusių mokytojų kursą, kur vyksta mokytojų tautinių mažumų mokykloms pasiruošimas. Apie Durovičiaus veiklą, susijusią su metodistų sekta, nieko nepavyko tikslaus surinkti [...].

Vilniaus seniūnas Nitaslauskis [balt. *Нітаслаўскі*].

1925 m. liepos 8 d.“ (LCVA, f. 51, ap.1, b. 2 l. 3–3 v. Vertimas iš lenkų kalbos – A. A.)

Iš Užsienio ministerijos bylų

„[...] Pranešu apie plačiai vykdomą metodistų politinį atspalvį turinčią propagandą tarp baltarusių gyventojų:

1. Š. m. rugpjūčio 16 d. Alechnovičių namuose įvyko susirinkimas, kurį organizavo Metodistų bažnyčia. Susirinkimo metu buvo supažindinama su Baltarusijos valstiečių-darbininkų bendruomenės programa ir agituojama į ją įsitraukti;

2. Š. m. rugpjūčio 21 d. metodistų

bute Varšuvoje, Makatovskių g. 12, įvyko Baltarusių-Varšuvos komiteto narių susirinkimas, kuriame komiteto sekretorius E. Liaukovičius papasakojo apie tolesnės veiklos programą. Komitetas, vadovaujamas E. Liaukovičiaus, siekė suburti visus baltarusius, kurie gyvena visoje Lenkijoje. Susijungimas yra įmanomas tik turint bendrą tikėjimą, kuris galėtų suvienyti visus baltarusius. Susivieniję vieno tikėjimo baltarusiai turi kovoti prieš vadovų iš Minsko priespaudą. Liaukovičius tvirtino, kad nereikia bijoti represijų iš Minsko, nes bus amnestija visiems veikėjams ir organizacijoms, kurie veikė prieš Sovietų Baltarusiją.

3. Vilniaus metodistų komiteto sudėtį sudarė: senatorius Vlasas (vadovas), pasiuntinys Taraškevičius, Vera Šnitko-Taraškevičienė (pasiuntinio Taraškevičiaus žmona), Gabrielius Bildziukevičius, pasiuntinys Avsianik, kažkoks Nedveckis (atvyko iš JAV) ir Krakovskis. Visi jie priklausė anksčiau minėtai Baltarusijos valstiečių-darbininkų partijai.

Vilniaus metodistų bažnyčios superintendantas yra Varšuvoje gyvenantis Čembensas.

Spėju, kad Metodistų bažnyčios veikla neatitinka tų reikalavimų, kuriuos kelia metodistai Varšuvoje (*vide reskrypt Minwew*¹ 1925 m. gegužės 6 Nr. 1759), nes joje yra per daug politinės agitacijos.

Delegato Ul. Dvarakovskio (Ул. Двароўскі) vardu

1925 m. rugsėjo 4 d.“ (LVCA, f. 51, ap. 1, b. 2, l. 185–185 ad. Vertimas iš lenkų kalbos – A. A.)

Metodistų bažnyčios veikėjų Vilniaus krašte sąrašas

„Marazovičius Jonas (balt. *Маразовіч Ян*) – Jašiūnų paštas (пошта Яшуны), Vilniaus pavietas, Naujasodžio kaimas (balt. *в. Навасёлкі*).

Liaukovičius Ilja (balt. *Ляўковіч Ілля*) – Varšuva, Nobogrodskio g. 58-11 (balt. *вул. Наваградская*).

Smalenskaja Marija (balt. *Смаленская Марыя*) – Radaškonių [Radaškovičių] paštas, Vilniaus pavietas, Vilniaus žemė, Sičevičių kaimas (balt. *в. Сычэвічы*).

Protas Aleksandr (balt. *Протас Аляксандр*) – Dysnos (balt. *пошта Дзісна*) paštas, Jaznos bendruomenė (balt. *гміна Язна*), Vilniaus žemė, Zabaloščės palivarkas (balt. *фальварак Забалоўце*).

Kabiaka Liuba (balt. *Кабяка Люба*) – Dysnos paštas, Jaznos bendruomenė, Baciankių kaimas (balt. *в. Бацянькі*) III.

Durovičius Mikalojus (balt. *Дуровіч Мікалай*) – Viazino paštas (balt. *пошта Вязьнін*), Vilniaus žemė, Liudnikų kaimas (balt. *в. Леднікі*).

Miatla Ignatas (balt. *Мятла Ігнат*) – Dysnos paštas, Vilniaus žemė, Mikalajavo bendruomenė (balt. *гміна Мікалаёва*), Kuchciankų kaimas (balt. *в. Кухцяні*).

A. Vlasas – senatorius.“

Dokumente nenurodyta data. Apytikslė data – 1925 m. – A. A.

(LVCA, f. 51, ap. 1, b. 2, l. 188. Vertimas iš lenkų k. – A. A.)

Informacija su priedais „Slaptai“

„Valdžia turi informacijos, kad tarp Radaškonių [Radaškovičių] gimnazijos baltarusių mokinių paplitusi metodistų propaganda. Labiausiai tai pastebima tarp gimnazijos internate gyvenančio jaunimo, apie 30 berniukų ir 15 mergaičių.

Internatui vadovauja senatoriaus Ulaso žmona, o propagandą tarp mokinių vykdo Elžbieta Šašman (balt. *Альжбета Шаўман* (lenk. *Elżbeta Szacmanówna*)) iš Smalenskajos.

Į internatą dažnai atvažiuoja pats senatorius su kitais metodistų veikėjais, o internato valgykloje kartu su jaunimu vyksta bendros šv. Mišios.

Darbo dienomis mokiniai, stebint internato administracijai, susirenka bendrai maldai.

Reikia atkreipti dėmesį, kad internate gyvenančių vaikų tėvai nežino apie jiems daromą metodistų įtaką.

1926 m. balandžio 6 d.“ (LVCA, f. 51, ap. 1, b. 160, l. 26. Vertė iš lenkų k. – A. A.)

Vilniaus vaivada nuo Vilniaus seniūno

„Išnagrinėjus tikrus atvejus, aiškėja, kad Vilniaus pavieto teritorijoje metodistų veikla yra aktyvi tik Radaškonių [Radaškovičių] baltarusių gimnazijoje dėl Jochano-Vito iš Vilniaus, Elžbietos Šašman iš Klerisovo, Marijos Smalenskajos, kuri gyvena Sirečių kaime Radaškonių bendruomenėje.

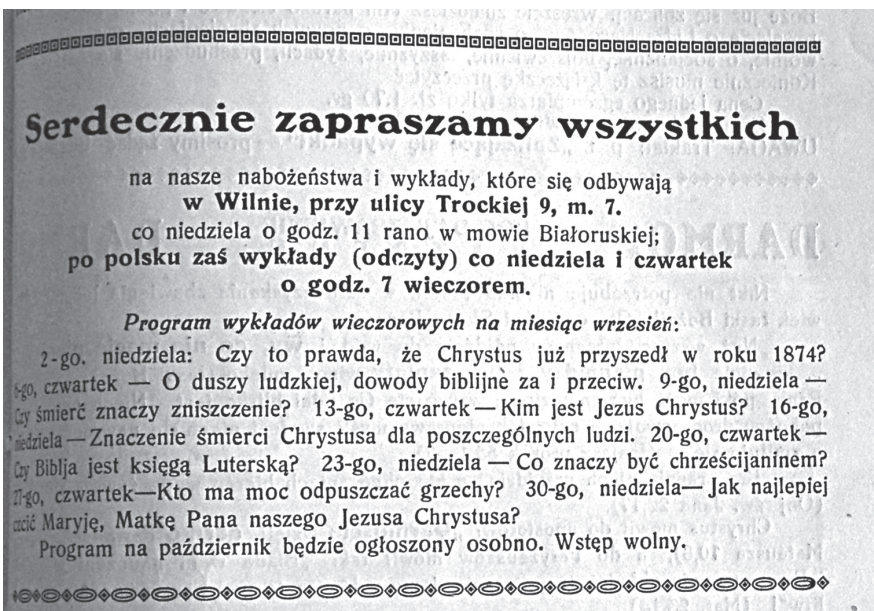
Savo veiklą metodistai plėtoja tarp internato mažamečių vaikų, kurių yra apie 50. Kartais atvažiuoja Vitas, kuris skaito paskaitas.

Metodistų veikla turi įtakos tik internato mokiniams, o už jo ribos nesiplečia [...].

1926 m. lapkričio 17 d.“ (LVCA, f. 51, ap. 1, b. 160, l. 9. Vertimas iš lenkų k. – A. A.)

Tęsinys kitame numeryje

¹ Lot. *Vide reskrypt Minwew* – žiūrėti Ministerijos reskriptą.

Kvietimas dalyvauti baltarusiškose ir lenkiškose pamaldose. Iš autoriaus asmeninio archyvo

Vilniaus lietuvių laikraščiai lenkų kalba

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, 1918 m. pabaigoje vokiečių kariuomenė traukėsi iš Rusijos, o įkandin jos į Lietuvą slinko bolševikai. Gruodžio gale Lietuvos vyriausybė iš Vilniaus persikėlė į Kauną. Vokiečių okupacinė kariuomenė ir jų valdžios organai iš Vilniaus ėmė kraustyti gruodžio 31 d. Mieste buvę ginkluoti lenkų legionieriai 1919 m. sausio 1 d. pakėlė maištą. Tačiau sausio 5 d. į Vilnių įžengė Raudonosios armijos dalys. Vilnių okupavusius bolševikus 1919 m. balandžio 19 d. vėl pakeitė lenkų okupantai – pulkininko V. Prażmowski-Belinos (Prażmowski-Belina) raitininkų rinktinė ir pėstininkų batalionas, netrukus sustiprinti kitomis pajėgomis. Balandžio 25 d. pasirodė pirmasis „Nepriklausomosios Lietuvos“ numeris. Tai buvo vienintelis tuo metu Vilniuje ėjęs lietuviškas laikraštis lietuvių kalba. Jo leidimas nutrūko 1919 m. gruodžio pabaigoje. „Nepr. Lietuva“ buvo atgijusi 1920 m. liepos 17–22 d., tačiau ją uždarė liepos vidury Vilniuje vėl pradėjusi veikti bolševikų valdžia; 1997 m. išleista „Žurnalistikos enciklopedija“ – toliau ŽE – klaidingai rašo, kad bolševikų revoliucinis komitetas laikraštį baudęs 1919 m. gruodžio 22 d., nors tuomet Vilniuje šeiminkavo lenkai, o komunistinis komitetas laikraštį iš tikrųjų uždarė 1920 m. liepos 22 d. Laikantis 1920 m. liepos 12 d. sutarties tarp Lietuvos ir Rusijos valstybių, Raudonoji armija rugpjūčio 27 d. iš Vilniaus pasitraukė ir į miestą įžengė Lietuvos karinės dalys. Deja, spalio 9 d. Vilnių okupavo lenkų generolo L. Želigovskio kariuomenė.

Besikaitaliojusių valdžių laikotarpiu Vilniuje lietuviai ėmėsi leisti savo laikraščius ir lenkų kalba. 1919–1924 m. išėjo jų daugiau kaip trys dešimtys, iš kurių apie pusę buvo vienadieniai. Pastarieji leidiniai pakeisdavo lenkų valdžios uždarytus dienraščius ir savaitraščius. Rašinyje paliesime tik kelis laikraščius, vadovaudamiesi Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) saugoma teismuose jiems iškeltų bylų medžiaga. Procesai teismuose kartais tęsdavosi po kelių metų, kai laikraščiai būdavo seniai sustabdyti. Šen ten pasiremsime bibliografo Vytauto Steponaičio knyga „Vilniaus lietuvių spauda 1919–1928“ (Kaunas, 1931) bei kitais leidiniais. „Iš visų tų laikraščių retas savaime baigė savo dienas, šiaipgi visi buvo uždarami, o kiti, bylas išnagrinėjus, vėl leisti, kad, kai kuriam laikui praėjus, vėl būtų uždaryti“, – rašoma V. Steponaičio knygos p. 34.

Głos Litwy

1919 m. gegužės 15 d. išėjo dienraščio *Głos Litwy* („Lietuvos balsas“) pirmasis numeris. Nuo pat pradžių jis neišvengė lenkų cenzūros, nors laikinasis spaudos įstatymas vadinamųjų Rytų Žemių valdybos žurnale buvo paskelbtas tik liepos 17 d. (*Dziennik urzędowy zarządu Ziem Wschodnich*). Pilietybės klausimas Vilniuje dar nebuvo sutvarkytas, tačiau įstatymas reikalavo, kad leidėjas ir redaktorius turėtų būti tik Lenkijos pilietis. Todėl administracijos organai labai lengvai galėjo neduoti lietuviui leidimo laikraščiui leisti. Lenkijoje laikraščio numerio konfiskavimą pagal 1919 m. vasario 7 d. įstatymą būtinai turėdavo patvirtinti teismas, tuo tarpu Vilniuje užtėko administracinės valdžios sprendimo.

Głos Litwy Nr. 1 – 52 leidėju pasirašė Mykolas Biržiška, kitų numerių, Nr. 53 – 169, – Aleksandras Paulavičius.

Vilniaus apygardos teismo 1919 m. liepos 15 d. nutarimu tos dienos *Głos Litwy* Nr. 50 konfiskuotas už lenkų kariuomenės puolimo per demarkacijos liniją įvertinimą. Tačiau byla atsakingąją redaktore pasirašiusiai Aldonai Čarneckaitėi (*Czarnecka*) iškelta už kitą rašinį: liepos 18 d. teismas apkaltino redaktore už straipsnį „Teismai“ (LCVA, fondas 129, apyrašas 2, byla 717). Straipsnyje, pasirašytame kriptonomu Ik., kritikuojami vietos lenkų teismai. „... Teisėtvarkos įgyvendinimas vyksta vėžlio žingsniu ir didžiulėje paslapyje. Iki šiol nieko nežinome apie teismų ir taikos teisėjų kompetenciją, nežinome, kokia neformali teisė ir kokia teismo procedūra pas mus galios. Užtat iš teismo pastatė iškabinato skelbimo žinome, kad mokesčiai už teismą bus brangūs...“

Valdžia ižiūrėjo valstybės įstaigų negerbimą. Anot archyvo bylos, laikraščio numeris išleistas 2000 egz. tiražu ir buvo pardavinėjamas; konfiskuota 90 egz.

Dėl straipsnio „Teismai“ A. Čarneckaitė liepos 16 d. tardė miesto policijos kriminali-

nio skyriaus komisaras Mečislavas Bžeskis (*Brzeski*). Redaktorė kalta neprisipažino, sakė, jog straipsnyje „nemato jokių ypatybių, už kurias būtų galima bausti, o ji spausdinti bei išleisti į apyvartą sutikusi visiškai sąmoningai, tačiau straipsnio autorias pavardės pasakyti negalinti“. Pasak Čarneckaitės, atspausdinta apie 1 200 laikraščio egzempliorių, iš kurių neparduotų likę apie 150 egz. M. Bžeskis Nr. 50 ieškojo redakcijos patalpose Šv. Ignoto skersgatvyje (dabar Šv. Ignoto gatvė) Nr. 5, bt. 5. Rado 37 egz. Policija rugpjūčio 16 d. konfiskavusi dar 53 egz.: 1 egz. Abramo Krynicos kioske Pylimo ir Šv. Stepono gatvių kampe, 19 egz. pas „Švyturio“ knygyno valdytoją Stanislovą Jackevičių Šv. Jono gatvėje ir 33 egz. pas Stanislovą Kulickį Didžiojoje g. 40, bt. 21. A. Čarneckaitė išipareigojo be teismo ar policijos leidimo iš Vilniaus neišvykti, o apie gyvenamosios vietos pasikeitimą pranešti.

Apygardos teismo prokuroro įstaiga Čarneckaitėi prikišo kaltinimą, kad straipsnyje rašoma, jog „mažiau pasiturintiems visuomenės sluoksniams teismas dėl brangumo tapo neprieinamas“. Apygardos teismas 1919 m. liepos 22 d. nutarė bylą nagrinėti rugpjūčio 1 d. Tai buvo pirmoji Vilniaus lietuvių spaudos byla, kurių vėliau ir sukaičiuoti neįmanoma. Be to, dažnai sunkoka susigaudyti, pagal kokius baudžiamuosius įstatymus – senuosius Rusijos ar naujuosius Lenkijos – teisti kaltinamieji.

Kaltinamosios priesaikai priimti į teismo posėdį iškviestas kunigas S. Mažeika (jam užmokėtos 3 vokiečių markės). Evangeliko M. Bžeskio priesaiką priėmė teismo vicepirmininkas A. Pronevičius (*Proniewicz*). Advokatas Andrejevas prašė jo ginamąją išteisinti, ypač dėl jauno amžiaus (21 m.), arba skirti „galimai švelnesnę bausmės priemonę“.

Teismo nuosprendis paskelbtas rugpjūčio 14 d., kaltinamajai nedalyvaujant. A. Čarneckaitė nubausta 7 dienų areštu, jai priteistos teismo išlaidos, *Głos Litwy* 88 egzempliorius nutarta sunaikinti ir pareikalau-

ta, kad teismo nuosprendis, jam išgaliojus, būtų paskelbtas artimiausiam dienraščio numeryje. Nuosprendis išgaliojo rugpjūčio 28 d. Rugsėjo 10 d. A. Čarneckaitė uždaryta į policijos areštinę. Į Apygardos teismo kasą spalio 9 d. ji įmokėjo 3 vokiečių markes teismo išlaidų.

Prokuroro pavaduotojo liepos 15 d. nurodymu, policijos kriminalistai stengėsi išsiaiškinti, kas yra straipsnio „Teismai“ autorius. Tačiau tardymo ir teismo protokoluose jo pavardės nėra.

Aldona Čarneckaitė, medicinos studentė, gimusi 1898 m. anuometinės Kalvarijos apskritys Aštriosios Kirsnos dvare (dabar Lazdijų r.). Teismo bylos metu gyveno Didžiosios Pohuliankos (J. Basanavičiaus) g. 37. Gimnazijos mokslus pradėjusi Kaune, tęsė juos Vilniuje ir baigė Voroneže 1916 m. Studijavo Peterburgo medicinos institute. Grįžusi į Lietuvą 1918 m., dirbo Valstybės Tarybos raštinėje J. Basanavičiaus sekretore ir tarnavo meteorologijos stotyje. Dalyvau-dama lietuvių moksleivių organizacijose, Nijolės slapyvardžiu rašinėjo į moksleivių žurnalus. Iš lenkų arešto paleista 1919 m. rugsėjo 17 d. Po kelių savičių slapta išvyko iš Vilniaus. Aukštąjį medicinos mokslą 1924 m. baigė Berlyne. A. Čarneckaitė-Birutavičienė 1924–1943 m. dirbo vaikų ligoninėse Kaune, aktyviai dalyvavo motinų ir vaikų globos organizacijose, buvo Vytauto Didžiojo universiteto asistentė, bendradarbiavo „Medicinos“, „Motinos ir vaiko“ žurnaluose. Baltijos motinos ir vaiko komiteto narė, Tartu mieste Estijoje leisto komiteto žurnalo *Pro juventute Baltica* lietuvių skyriaus redaktorė. Viena iš Lietuvos pediatrių draugijos organizatorių. Dėstė bendrosios higienos ir vaikų auginimo kursų Žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje. Už talką kuriant Lietuvos kariuomenę ir patriotinį darbą Vilniaus labai apdovanota Vyčio kryžiumi. 1945–1949 m. dirbo vaikų gydytoja persikėlėliu stovyklose Vokietijoje. 1949 m. atvyko į JAV. Minėtoje ŽE mokslo darbuotoja Genovaitė Burneikienė, straipsnelio ir apie „Nepriklausomąją Lietuvą“ autorė, Aldoną Čarneckaitę vadina A. Čarnecka.

Tarp teismo bylos dokumentų buvęs A. Čarneckaitės kaltės daiktinis įrodymas – *Głos Litwy* Nr. 50 – 1970 m. vasario 26 d. iš archyvo bylos kažkodėl išimtas.

Głos Litwy tikrasis redaktorius buvo Mykolas Biržiška. A. Čarneckaitė atsakingąją redaktore pasirašinėjo 1919 m. gegužės 15 d.–rugsėjo 7 d. (Nr. 1 – 96). Po jos laikraštį pasirašinėjo Vladislavas Rakauskas (Nr. 97–169; *Rakowski*, 26 metų Vilniuje gimęs lenkas, baigęs Vilniaus prekybos mokyklos 4 klases).

1919 m. lapkričio 28 d. Nr. 163 laikraštis išspausdino informaciją „Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą“ (*Wybory do Konstytuandy Litewskiej*). Mat Lietuvos Lai-kinojį vyriausybė Kaune 1919 m. lapkričio 20 d. priėmė Steig. Seimo atstovų rinkimų įstatymą. Patvirtinta 10 rinkimų apygardų, Lietuvos valstybės teritorija laikant žemes net už vadinamosios Kerzono linijos. Į apygardoje, apėmusioje 4 apskritis, buvo ir Suvalkų apskritis, VII apygardoje – Vilniaus ir Švenčionių apskritys, VIII apyg. – Ašmenos, Lydos ir Volkovysko apskritys, IX apyg. – Bialoviežo, Bielsko ir Balstogės apskritys, X apyg. – Sokulkos, Gardino ir Augustavo apskritys. Informacijoje išdėstyta rinkimų tvarka, rašoma, kas turi rinkimų teisę ir kt.

Głos Litwy ats. redaktoriumi pasirašęs V. Rakauskas atsakomybėn patrauktas jau lapkričio 28 d., nors numeris konfiskuotas tik kitą dieną. Lapkričio 29-ąją apie pusiaudienį policija padarė kratą redakcijoje ir paėmė rastus 63 egz. V. Rakauskas kaltu neprisipažino ir pasiteisinimui paaiškino, kad „kalbamą laikraščio numerį pateikęs karo cenzūrai, kuri minėto straipsnio neišbraukė“ (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 719). V. Rakauskui gruodžio 3 d. užvesta byla. Apygardos teismas, gruodžio 4 d. susipažinęs su prokuroro gruodžio 1 d. siūlymu laikraščio Nr. 163 areštuoti, ne tik patvirtino numerio areštą, bet ir nutarė laikraštį uždaryti. Jo paskutinis numeris (169) išėjo gruodžio 5 d.

Apygardos teismo tardytojas S. Lopacinskis (*Lopaciński*) 1920 m. kovo 15 d. nutarė pateikti V. Rakauskui kaltinimus pagal Baudžiamojo kodekso (BK) ir Baudžiamojo

proceso kodekso (BPK) atitinkamus straipsnius. V. Rakauskas tardytas kovo 20 d. Paaiškėjo, kad laikraščio numerį cenzūravo nuo 1919 m. spalio iki 1920 m. kovo vidurio karo cenzūroje dirbęs legionų 5 pulko 20-metis kapralas Henrikas Gromskis (*Gromski*). Jo žodžiais, „mūsų cenzūra svarbiausią dėmesį atkreipdavo į tai, kad laikraščiuose nebūtų atskleistos karinės paslaptys“. Nr. 163 cenzorius išbraukęs porą pastraipų ir leides spausdinti. Cenzorius teisinėsis, jog nepaisant to, kad straipsnį praleidęs, politiniu požiūriu atsakomybė už jį tenka redaktoriui. Teismo tardytojas 1920 m. kovo 30 d. nutarė bylos aktus persiųsti Apygardos teismo prokurorui. Prokuroro įstaiga gegužės 15 d. nusprendė, kad V. Rakauskas laikraščio straipsniu „kursė gyventojus dalyvauti tokiuose rinkimuose, kitaip tariant rėmė kėsinimąsi į Lenkijos Respublikos teritorijos ir Rytų Žemių Civilinės Valdybos žinioje esančios srities vientisumą“. Apygardos teismas birželio 10 d. nutarė pratesti V. Rakausko bylą, nors jos tęsinio archyvo byloje nėra. Ir tik 1938 m. vasario 3 d. Vilniaus apygardos teismas BK 87 str. pagrindu nutarė bylą nutraukti dėl senaties.

1919 m. gruodžio 4 d. uždarytą *Głos Litwy* pakeitė gruodžio 12 d. išėjęs *Echo Litwy* („Lietuvos aidas“).

Antrą kartą *Głos Litwy* pasirodė po dešimties mėnesių, kai Vilniuje tvarkėsi Želigovskio „sukilėliai“ (pirmasis numeris išėjo 1920 m. spalio 14 d.). Gruodžio 21 d. laikraštis vėl uždarytas ir trumpam buvo atgimęs 1921 m. rugpjūčio 31 d., bet rugsėjo 11 d. uždarytas trečiąkart. Dar kartą leisto atsinaujinti laikraščio Nr. 68 (573) pasirodė 1921 m. gruodžio 13 d. Iki 1922 m. sausio 12 d. dienraštį pasirašinėjo M. Biržiška, paskui J. Lastauskienė. Laikraštis varė agitaciją, kad gyventojai nedalyvautų rinkimuose į vadinamosios Vidurinės Lietuvos, L. Želigovskio užgrobtų teritorijų, seimą. Lietuvių agitacijai bent kiek atspirti lenkai 1922 m. sausio 6 d. netgi išleido provokacinį laikraštėlį *Przyszłość Litwy* („Lietuvos ateitis“), apie kurio pasirodymą lietuvių laikraštis savo skaitytojus perspėjo iš anksto; laikraštį palai-kis labai panašus į *Głos Litwy* (seimo rinkimai surengti sausio 8 d.).

Głos Litwy 1922 m. sausio 25 d. Nr. 20 vedamajame straipsnyje „Persekiojimai“ (autorius Galingas – Vladas Sakavičius) rašoma: „Lenkų pykčio nuodinga taurė liejasi per kraštus! Su veidmainiška draugystės lapės kauke pakirsta mūsų laisvo gyvenimo gerovė...“ „Lietuvos, mūsų Tėvynės sostinėje, mums uždrausta viešai galvoti! [...] Mus varo lauk iš mūsų žemės! [...] Ilydo čia į mūsų kraštą smurtu. Išėis iš čia mūsų galios įveikti. [...] Gaivus tiesos vėjelis nupūs nuo mūsų žemės amžiais iškeruojusių dulkių klotus ir svies jiems į akis“. Prokuratūros sausio 28 d. įsakymu laikraštis uždarytas. Policija konfiskavusi ne tik Nr. 20, bet ir paskutinį sausio 28-osios Nr. 23. Tik ŽE *Głos Litwy* leidimą „pratęsusi“ iki vasario 4 d.

Redaktorei J. Lastauskienei iškelta byla. Tardymas vyko 1922 m. balandžio 18 d., o byla Apygardos teismas nagrinėjo birželio 30 d. V. Steponaitis rašo (kn. p. 101): „Prokuroras savo kalboj išsišoko tardamas, jog jis reikalauja keršto už padarytą nusikaltimą. Gynėjas Vrublevskis pabrėžė, jog iš teismo galima reikalauti vien tik teisybės, o ne keršto. Vėliau net teismo pirmininkui teko tą ispūdį švelninti, prokuroro išsišokimą pavadinus *lapsus linguae*“ (Lotyniškai *lapsus linguae* – apsirikimas kalbant.) Advokatas Tadas Vrublevskis įrodė, kad straipsnyje visai nėra lenkų ir lietuvių pjūdymo. Priešingai, nurodytas toks kilnus kovos ginklas, kaip nuolatinis, nenuilstamas visuomeninis darbas. Tai Varšuvos spaudoje tautų pjūdyms siekia aukščiausią laipsnį. Teismas nuteisė redaktore 2 mėn. kalėjimo. Prokurorui pareikalavus redaktorė buvo suimta, nes kaip kitos valstybės pilietė galėjusi pabėgti. Gynėjui pareiškus, kad jis paduos apeliaciją, teismas sutiko už 100 tūkst. markių užstatą J. Lastauskiene paleisti.

Julija Lastauskienė 1921 m. dar pasirašiusi vienadienį laikraščio redaktore: gruodžio 2 d. *Hela* ir gruodžio 3 d. *Litwo, ojczyzna moja!*, nors abiejų laikraščių faktiškasis redaktorius buvo M. Biržiška.

Lietuvos bažnyčios istorija

Kankinė Adelė Dirsytė ir palaimintasis Paulius VI

Saulius Augustinas KUBILIUS

Rugsėjo 26 d. Katalikų bažnyčia pirmą kartą švęs palaimintojo popiežiaus Pauliaus VI liturginį minėjimą. Tai brangi diena ir krikščionių bendruomenei Lietuvoje: sukanka Dievo tarnaitės Adelės Dirsytės mirties 60 metinės. Jos beatifikacijos byla, pradėta prieš penkiolika metų, yra neužbaigta. Tačiau ką Pramislavos vienkiemyje, Kėdainių r., gimusi Dirsytė turi bendro su 262-uju Bažnyčios popiežiumi iš italų Montinių šeimos? Atsakymas nevienareikšmis. Adelė Dirsytė (1909–1955) ir Džiovani Batista Montinis (1897–1978) yra amžinininkai, savo kraštų katalikiškos visuomenės ugdytojai, Dirsytė – Lietuvos moterų, Montini – Italijos akademinio jaunimo. Abu dėl Antrojo pasaulio karo liko priešingose padalyto pasaulio pusėse. Ir jų likimai nepanašūs: Dirsytė bedievių pasmerkta Gulagui, kuriame žūsta; Montinis jau po Dirsytės mirties išrenkamas popiežiumi Pauliumi VI.

Sovietinio karo tribunolo nuteista mokytoja ir partizanų talkininkė Adelė Dirsytė, fiziškai izoliuojama ir psichologiškai traumuojama kalėjimu, etapais ir katonga atšiauriausiose Europos ir Azijos vietose, tačiau neatsiskiria dvasiškai nuo Bažnyčios ir iki mirties liks ištikima šiam ryšiui. Nepaisydama akivaizdaus pavojaus, suburia jaunas lietuves kalines, slapta telkia mergaites ir moteris maldai ir mąstymui. Guodžia ir stiprina ne tik artimųjų, tėvynės ilgesys ir iš gimtinės pasiekiančios žinios: Gulago kalinės meldžiasi, gieda, šlovina, o kai galima, atlieka dvasinę išpažintį ir priima dvasinę Komuniją. Ir primygtinai meldžiasi Romos Popiežiaus intencija.

Adelės Dirsytės gyvenimo kryžiaus kelias artėjo prie aukščiausios viršūnės, kai iškilusis Vatikano prelatas ir būsimas popiežius Montinis buvo paskirtas Milano arkivyskupu 1954 m.

Adelė Dirsytė (1909–1955)

Džiovani Batista Montinis (1897–1978) – popiežius Paulius VI

lapkritį. Pokario Italijoje kai kam atrodė, kad neseniai ir naujas pareigas paskirtas Vatikano valstybės sekretorius vidaus reikalams Montinis kažkuo neįtikio ir todėl buvo ištremtas iš Vatikano. Milanai, didžiausia pasaulyje ir viena iš seniausių Bažnyčios vyskupijų, Montiniui buvo pirmoji jo tarnystės katedra ir ganytojiškos veiklos mokykla. Čia Montinis susidūrė su didžiaisiais naujųjų laikų iššūkiais Bažnyčiai, kuriems sprendimų ieškojo, vėliau ir kaip popiežius Vatikano II susirinkimo sužadinto atvirumo ir dialogo dvasioje. Vienas didžiųjų Montinio rūpesčių Milane – darbininkijos, sužavėtos ateizmo ir marksizmo, socialinė gerovė ir atkrikščioninimas (naujas evangelizavimas).

Sovietų Sąjungos Tolimųjų Rytų Magadano srityje buvo 1952–1953 m. žiema, kai Dirsytė iš lagerio pasiuntė kalinei Pranutei rankų darbo maldaknygę „Marija, gelbėki mus“ pažymėjusi, kad ji pati sukūrė maldas, o maldaknygę įrišo kitos kalinės. Maldaknygę atkeliavo iš kalėjimų zonos į „laisvąjį pasaulį“. JAV katalikų kunigas Lionginas Jankus paliudijo, kad jam maldaknygę atsiuntė „Henrikas iš Lenkijos“. Nėra žinių, kas jis, kaip ir iš kur gavo maldaknygę. Po kelerių metų šių maldų

itališką vertimą gavęs Milano arkivyskupas, jau ir kardinolas Džiovani Batista Montinis liko sužavėtas šiuo „aukščiausios vertės dokumentu“. Montinis asmeniniame laiške draugui, italų katalikų intelektualui ir žurnalistui Federikui Alesandriniui 1962 m. atvirai pareiškė, kad „lietuvačių tremtinių (sic) maldos jį sujaudino“. Būsimas popiežius parašė, kad šių „Šventosios Dvasios įkvėptų maldų vieta – autentiškos krikščioniškos literatūros aukso knygoje.“

Dievo tarnaitės maldos visos kupinos patikėjimo gailestinguoju Dievu. Gailestingumo tema yra tarsi raštas autorės maldų juostoje. Vienas pavyzdys iš daugelio yra „Malda į Girkalnio Gailestingumo Motiną“:

„Paklydom, suvargom, sušalom. Gailestingumo Motina, ir vėl nepalikai mūsų vienu vargo ir suspaudimo dienose, ir vėl nusileidai iš dangaus didžios šviesos spindėjime ant mūsų krauju apšlakstytos žemės (...). Leiski vėl mums visiems giedoti padėkos ir meilės himnus. Gailestingumo Jėzui ir Tau, Gailestingumo Motina, kuri pažadėjai išmesti visų kalčių atleidimą. Amen.“

Viena trumpiausių Dievo tarnaitės Dirsytės maldų, „Viskas Jėzui, diena ir naktis“, primena Montinio vyskupišką šūkį „In nomine Domini“ (liet. Vardan Viešpaties) – Viskas vardan Viešpaties. Beje, Montinis į savo vyskupišką herbą ruošėsi įrašyti kitą šūkį, į jį įkomponuodamas savo pavardę Montini (ital. Monti – kalnai): „Cum Ipso in Monte“ (liet. Su Juo ant kalno). Jaunas vyskupas persigalvojo: atsisakė šūkio, anot jo artimų patarėjų, tinkančio labiau vienuoliui, kontempliatyvaus gyvenimo atsisakyti. Jis juk vyko į Milano arkivyskupiją ne tam, kad atsisikurtų nuo žmonių, o būtų jų ganytoju, vyskupu.

„In nomine Domini“ 1963 m. tapo ir naujojo popiežiaus Pauliaus VI devizu. Viešpaties vardu per penkiolikos metų trukmės pontifikatą (1963–1978) Paulius VI vadovavo dialogo su pasauliu ieškančiam Bažnyčiai, siekiančiam kur kas aiškiau ir suprantamiau perduoti Evangelijos žinią. Ne visada jam pavykdavo, ne visur

tai buvo galima, nors stengėsi dialogą vesti kuo plačiau, tiek vidinį Bažnyčioje, tiek su pasauliu, taip pat ir su tais, kurie buvo kurti krikščionybėi arba persekiojo jos tikinčiuosius. Tačiau to nedarė bet kokia kaina. Atsivėrus dialogo su Europos ateistiniais režimais frontui Šventasis Sostas vardan jo neatsisakė nusistatymo nepripažinti Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos aneksijos, o toliau jį išlaikė: Paulius VI per visą savo pontifikatą leido veikti Lietuvos Respublikos diplomatinei atstovybei prie Šventojo Sosto, nors politiniame valstybių žemėlapyje Lietuvos nebebuvo. Paulius VI taip pat leido testuoti sovietiniam režimui neįtikusius Vatikano Radijo transliacijas lietuvių kalba. Vis dėlto Rytų bloko bažnyčių represavimas, įskaitant visų Sovietų Sąjungos katalikų izoliavimą nuo Romos, buvo Bažnyčios vienybės tragedija, dėl kurios Paulius VI kentėjo kartu su „Tylos Bažnyčia“.

Pauliui VI nuoširdžiai rūpėjo Lietuvos Bažnyčios gyvastingumo palaikymas, kaip ir iš Lietuvos migravusių lietuvių katalikų pastoracijos stiprinimas. Kelios Lietuvos vyskupijos gavo naujus administratorius: vyskopus Juozą Matulaičių-Labuką 1965 m., Juozapą Pletkų 1967 m., Romualdą Krikščiūną ir Liudą Povilonį, MIC, 1969 m. Pirmuoju užsienio lietuvių vyskupu su plačiais įgaliojimais Europoje Paulius VI paskyrė kun. Praną Brazi, MIC, 1964 m., tačiau ganytojas po sielovadinės misijos Miunchene netikėtai mirė 1967 m. Romoje. Jo vietoje naujuoju vyskupu užsienio lietuviams 1969 m. paskyrė Antaną Deksnį. Tai konkretūs ir reikšmingi palaimintojo Pauliaus VI sielovadinio rūpesčio gestai, kaip ir tas, kuriuo leido užsienio lietuviams 1970 m. šv. Petro bazilikos grotose pastatyti koplyčią tautos kankiniams atminti. Vienas šios koplyčios paminklas skirtas maldaknygės „Marija, gelbėki mus“ autorei, Dievo tarnaitėi Adelei Dirsytei.

Post scriptum. Rugsėjo 26 d. taip pat yra palaimintojo Pauliaus VI gimtadienis. Jis gimė Koncėnos miestelyje, prie Milano 1897 m. Tą pačią dieną 1955 m. Chabarovske, Rusijos Federacijoje, mirė Dievo tarnaitė Adelė Dirsytė.

Lietuvos kaimų istorija

Butėnų kaimo diena

Raimondas GUOBIS, kraštotyrininkas, muziejininkas, Svėdasai

Š. m. rugpjūčio 22 d., šeštadienį, pirmą kartą istorijoje švęsta tradicine tapsianti Butėnų kaimo (Anykščių r.) diena. Šiomet ji buvo skirta rašytojo, kan. Juozo Tumo-Vaižganto krikšto tėvui Augustinui Žvirbliui ir prieš šimtmetį griaudejusio Didžiojo karo įvykiams Butėnuose atminti. Per šventę buvo prisiminti Žaliosios Rimkai, skaitoma Vaižganto kūryba, diskutuota, kodėl gi rašytojas nebuvo palaidotas Svėdasuose.

Istorinė popietė buvo saulėta ir maloniai šilta. Didelis būrys, gerokai per šimtą butėniečių, kraštiečių bei svečių susirinko Butėnų kaimo panteone – aukso smilčių kapinių kalnelyje. Melstasi už lygiai prieš šimtą metų rusų kazokų kardais sukapotą A. Žvirblį, visus čia besilinsčius bei visus jau amžinybėje esančius butėniečius. Dievo globos ir palaimos prašyta gyviesiems. Įtaigiai skambėjo iš storo XX a. pradžios maldyno „Aukso altorius“ skaitomos maldos. Viltingoji šv. Augustino malda: „[...] Sutvertojau mano, išnaikink mannyje neapykantą, o apdovanok mane ramumu širdies. Tėve, maloningiausias, duok man stiprų tikėjimą, didžią viltį, karštą meilę [...]“

Senajoje A. Žvirblio sodybvietėje, kur dabar stūkso Damijono Prūso namai bei Roberto Vilučio sodyba, tebėra gerokai daugiau nei šimtmetį stovintis stilingas, meniškasis akmenų ir plytų mūro tvartas, pirmiausia sugiedojome himno ritmu skambančią dainą „Taj Butėnų ulyčela“. Buvo prisimintas šis ypatingas sodietis. Kalbėjau ilgokai, nes buvo ką pasakyti, mat buvęs XIX a. pabaigoje pats turtingiausias ir, matyt, protingiausias ar gudriausias. Valdė pusanatro valako žemės, dalyvavo visuomeniniame gyvenime – tarnavo kaimo bendruomenės seniūnu bei valščiaus viršaičiu. Jam ir kitiems sumaniems sodiečiams rūpinantis įkurta kaime 1910 m. rusiška liaudies mokykla (narodnaja), kuri veikė iš jo išnuomotose patalpose. Po poros metų mokyklos namai sudegė – mat mokytojo ruso dukraitė negrabiai išpylusi iš virdulio žarijas sukėlė didelį gaisrą. To didžiulio namo vietoje ir buvo pastatytas tebestovintis dukros Bražiūnienės šeimai skirtas namas, dabar priklausantis Damijono Prūso giminei. Daugiau nei prieš

šimtą metų statytas namas dar ir šiandien yra gražiausių architektūrinių formų, sakykume, moderniausias pastatas kaime. Dar pridėjus tos pačios sodybos reliką – akmenų, betono deriniais perpintomis sienomis besipuikuojanti tvartą – tai jau senosios Lietuvos paminklinis kampelis. Jei dar būtų išlikusios puošniosios, dviejų aukštų su balkonais ir ypatingos erdvės rūšiais klėtos. Deja, jos kolchozmečio barbarų nepergyveno.

Mokytas, protingas ir suktas žmogus buvęs Augustinas – neblogai išmanė įstatymus, valščiaus reikalus, daug kam pagelbėdavo, sako, net ir iš tarnybos caro kariuomenėje išsisukti, tad gaudavo ir „dovanų“. Žuvo Didžiojo karo frontui ties Butėnais užstrigus nuo caro kazokų kardų, kuomet jie reikalavo pinigų užspėdę vienkiemyje, kur jau buvo statomi betono mūrai. Jo krikšto sūnus Vaižgantas „Pragiedruluose“ rašydamas apie apsišvietusių valstietį, visuomenininką ir sodžiaus valdininką Niaura, matyt, bus sumanijo dėdės paveikslą panaudojęs. Tą ištrauką Augustino proproanūkis Simas Baronas turėjo skaityti.

Dr. Eglė Rimkutė, kilusi iš Žaliosios

Rimkų, besigiminiavusių su Vaižgantu, papasakojo apie savo giminę, dėdės Kazimiero Rimkaus mokslus Kaune, kanauninko paramą, tapsmą inžinieriumi, Lietuvos vandens kelių direktoriumi, jo gyvenimą po karo tolimojoje Amerikoje, kur buvo techninis vadovas stant vieną nuostabiausių tiltų – JAV Dalevaro memorialo tiltą, ir jo vaikų nutautėjimą. Perskaityta „Pragiedrulių“ ištrauka apie Šventąją, jos pakrantes, čia spindintį Rojų stebuklingą, šviesą pasaulio dvasingą, kokios ir prie Eufrato ar Gango nesurasi.

K. Rimkus buvo Vaižganto testamentu vykdytojas, bet ar teisingai testamentas buvo išpildytas, kodėl kanauninkas nebuvo palaidotas Svėdasuose, kur jo palaikai yra dabar? Į visus šiuos klausimus būtume atsakę kartu su Vaižganto muziejaus Kaune vedėju Alfu Pakėnu, tačiau jo nesulaikėme. Nebuvo ir labai laukto svėdasiškio aktorius Ferdinandas Jakšis – visur, kur norėtų, nebesusėpė. Užsimezgė gyva diskusija su nuosprendžiu: reikėjo laidoti Svėdasuose. Nebeskaitėme ir ištraukų iš Didžiojo karo baisybės ir pamokas primenančios apysakos „Rimai ir Nerimai“. Didžiulės A. Žvirblio palikuonių genties vardu

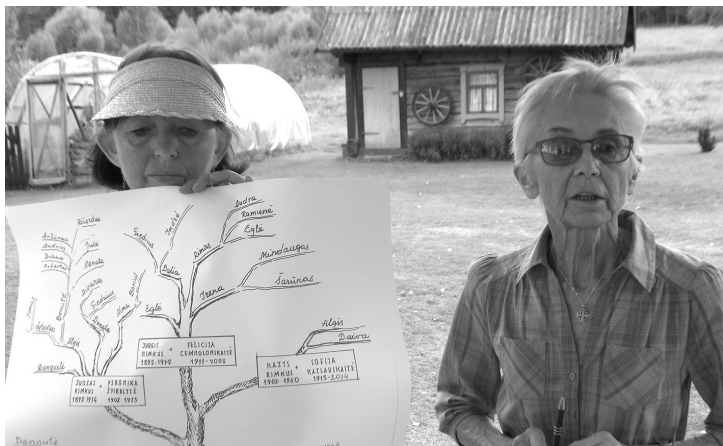
kalbėjo televizijos laidų vedėja, gydytoja Janina Budreikienė.

Buvo pateikta statistinių duomenų iš XIX–XX a. Butėnų, pastebėta, kad ypač didelė buvusi Žvirblių giminė – 1909 m. jų gyvenė net 80, o tai buvo ketvirtadalis viso kaimo gyventojų. Nuolat daugiau nei 300 sodiečių turintis kaimas buvęs jaunas – buvę ir šimtas, o kartais ir gerokai daugiau dar dešimties metų amžiaus nesulaukusių vaikų.

Čia pat kiemelyje eksponuoti Butėnų moterų audiniai ir kitokie dailieji rankdarbiai. Populiarias melodijas saksofonu grojo Algirdas Baronas, jam pritarė ir žinomas dainas dainavo būrelis butėniečių. Padangei dėl žinios nelemtosios apsiniaukus, visi, dar saulei aukštai danguje spindint, išsiskirstė.

Nežinau, ar pirmoji Butėnų diena nusisekė, bet labai gera, verta ir teisinga, yra tai, kad susirinkome ir prisiminėme ypatingą šio kaimo žmogų A. Žvirblį, matyt, čia kartais viešėjusi jo krikšto sūnų J. Tuma-Vaižgantą ir Didįjį karą. Kitamet vėl susirinksime, tik tema jau bus kita – ją nulems istorinio įvykio sukaktis arba vienos iš daugelio giminės istorija.

Raimondo Guobio nuotr.

Dr. Eglė Rimkutė kalbėdama apie giminystę su Vaižgantu išskleidė giminės medį

Butėnų ir apylinkių istorija giliai susidomėjusios žaviosios butėnietės. Iš kairės: Alma, Sigutė, Jurgita, Jolita ir Lendrina

Lietuvos piliečių pavardės rašyti lenkiškomis raidėmis – nesąmonė

Atkelta iš 1 p.

vavardžiai su rytų slavų kilmės priesagomis -ovič, -evič. Pietryčių Lietuvoje gyventojų pavardžių struktūra nesiskiria nuo kitur Lietuvoje vartojamų pavardžių struktūros, tik pačios pavardės yra labiau sulenkintos. Daugumas jų turi atitikmenis kituose Lietuvos regionuose.

Nuėmus šių pavardžių lenkišką apvalkalą (fonetiką, darybos priemones), lieka lietuviški asmenvardžiai, iš kurių tos pavardės ir buvo padarytos. Senovėje lietuvių antroponimijos pagrindą sudarė dvikamieniai asmenvardžiai, tokie kaip Min-daugas, Gin-tautas, Tar-vydas, Žy-bartas ir kt. Supainioti lietuviškų ir lenkiškų dvikamienių asmenvardžių neįmanoma, nes Lenkijoje jau viduramžiais tokie asmenvardžiai buvo retenybė. Lietuvos asmenvardžių formos neretai yra apaugusios slaviškomis priesagomis, iškraipytos slavų fonetikos, pvz., Viš-taras – Viš-tor-skij, Žy-bartas – Žy-bart-ovič ir pan.

Atlikus lenkakalbių Vilnijos gyventojų pavardėse glūdinčių krikštavardžių kilminę analizę, aišku, kad dauguma jų pasiekė Lietuvą iš Rytų, per rytinius slavus, o ne iš Vakarų per lenkus (tokių net pusantro karto mažiau). Krikštavardinės pavardės yra padarytos ne tik iš kanoninių krikštavardžių formų, bet ir iš liaudiškų jų variantų su gausiomis lietuviškomis priesagomis. Pavyzdžiui, šalia Petras, jose slypi ir Petrelis, Petrulis, Petrukas, Petrikas, Petrutis, Petrūnas, Petrėnas, Petrušis, kuriuos visus lengva atpažinti žvelgiant į atitinkamas sulenkintas pavardes Petrelevič, Petrul, Petruk, Petrik, Petruc, Petrunin, Petreniec, Petrušin. Akivaizdu, kad šios pavardės atsirado lietuviškoje aplinkoje.

Kilmės požiūriu dauguma kitakalbių Pietryčių Lietuvos gyventojų yra lenkiškai ir gudiškai kalbantys lietuviai. Tą suprasti ir galbūt grįžti į lietuviybę visada turi būti

paties kitakalbio sąmoningas apsisprendimas, kuriam negali būti prievartos, tačiau ir turi būti sudarytos galimybės. Pavardė neatsiejama nuo vartojamos kalbos ir savo šaknų pripažinimo.

Lietuvai 1939 m. atgavus Vilnių, naujoji valdžia suskubo atkurti valstybę šiame krašte. Tarp visų prasmingų reformų buvo parengtas ir krašto gyventojų pavardžių atlietuvinimo planas. Pagrindu jam tarnavo Antano Salio parengtas asmenvardžių žodynas, kuriame buvo pateiktos sulenkintų Vilniaus krašto pavardžių ir vietovardžių atlietuvinimo taisyklės. Jis dirbo kalbos patarėju prie Vidaus reikalų ministerijos sudarytoje pavardžių komisijoje, taip pat atgauto Vilniaus krašto vietovardžių ir pavardžių komisijoje. Savanoriško atlietuvinimo proceso įgyvendinti nespėta, ypač dėl karo ir vėlesnio Armijos Krajovos siautėjimo Lietuvoje. Tačiau pati knyga išlikusi ir labai praverstų radus politinės valios ir drąsos ją išleisti ar tiesiog pagal paskirtį panaudoti joje sukauptas žinias.

Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos valstybės pareiga yra ne ištrinti iš viešosios erdvės ir kasdienio gyvenimo lietuviškas krašto gyventojų pavardžių formas, bet švietimo priemonėmis informuoti žmones apie jų pavardžių ir pačių gyventojų kilmę. Būtina sudaryti sąlygas įvairiakalbiams mūsų šalies gyventojams be prievartos, tik laisvai apsisprendus, grįžti prie protėvių kalbos. Jūsų valdoma ministerija ir socialdemokratų partija, regis, neigia istorinę tiesą apie šį kraštą ir kartu ne saugo, o laiduoja paskutinius nutautėjusių kitakalbių gyventojų simbolinius ryšius su lietuvių tauta.

Akad. prof. habil. dr.
Zigmas ZINKEVIČIUS
Šaltinis: www.alkas.lt.

www.kibinas.lt

„Karališka senoji kibininė“ – Sausių k. , LT-21401 Trakų r. (Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km), tel./faks. +370 5 243 2444, mob. tel. +370 65908454, +370 659 08452, el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

„Senoji kibininė“ – Karaimų g. 65, LT-21104 Trakai, tel./faks. +370 5 285 5865, mob. tel. +370 659 72132, +370 659 08452, el. p. senoji@kibinas.lt

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.
Lucretius

Skaudžią netekties valandą, mirus mamai Sofijai, nuoširdžiai užjaučiame Lietuvos Respublikos Seimo narį Rytą KUPČINSKĄ ir lenkiamės šviesiam mirusiosios, nepalūžusios visose gyvenimo negandose ir išauginusios vaikus ir anūkus Lietuvos patriotais, atminimui.

„Vilnijos“ draugijos Kauno skyrius

Skelbimas dėl aukciono

Šalčininkų r. Jašiūnų „Aušros“ gimnazija skelbia netinkamo (negalimo) naudoti ir nereikalingo ilgalaikio ir trumpalaikio materialiojo turto pardavimą viešajame aukcione.

Nr.	Pavadinimas	Įsigijimo metai	Kiekis	Vieneto pardavimo kaina (Eur)
1.	Asmeninis kompiuteris <i>VECTOR AK08.M1</i>	2008	1	30,00
2.	Nešiojamas kompiuteris <i>Lenovo 3000/N200T2310</i> (su klaviatūra, pele, krepšiu)	2008	1	30,00
3.	Kompiuteris su priedais (su pele, klaviatūra)	2009	1	30,00
4.	Nešiojamas kompiuteris <i>HP COMPAQ PRESARIO CQ61-315SN</i>	2009	1	30,00
5.	Televizorius <i>Taurus</i>	1996	1	10,00

Trumpalaikis turtas: patefonas *Školnyj*, muzikinis centras, planšetiniai kompiuteriai, USB atmintinė (8 GB), XX a. rašytojų portretai, ikimokyklinio ugdymo priemonės (žaidimai, abėcėlė ir pan.), stovas kalendoriui, skylmuša, kalkuliatorius, bareljefas *Vilnius*, kilimas, kilimėlis, mokinių suolai, kėdės, mokytojų stalai, spintos, sporto inventorius (trumpa apranga, kamuoliai, stalo teniso kamuoliukai), šiukšlių dėžės, grindų šluotos, kotai, kibirai, skysto muilo dozatoriai, smūginis ir elektrinis grąžtai, grąžtų rinkinys, pjūklas, dalgis, grėblys, kirvis, užvalkalai, paklodės, užvalkalai pagalvėms.

Aukcionas vyks 2015 m. lapkričio 13 d. 10 val. Jašiūnų „Aušros“ gimnazijos rūsyje, J. Sniadeckio g. 8, Jašiūnų mstl., Šalčininkų raj.

Parduodamą turtą galima apžiūrėti nurodytu adresu 2015 m. lapkričio 2–12 d. nuo 9 val. iki 16 val. Kreiptis į direktoriaus pavaduotoją ūkio reikalams Danutę Dzindziletienę arba tel. 8 380 35268.

Neparduotas pirmajame aukcione turtas bus parduodamas kitame aukcione, kuris vyks 2015 m. lapkričio 20 d. 10 val., jame neparduotas turtas bus parduodamas trečiame aukcione, kuris vyks 2015 m. lapkričio 27 d. 10 val. tuo pačiu adresu.

Aukciono laimėtojas už įsigytą turtą atsiskaito per 3 darbo dienas pavedimu į DNB banką, sąskaitos nr. LT944010044400331716.

Aukcionas nemokamas.

Atsakingas asmuo – direktoriaus pavaduotoja ūkio reikalams Danutė Dzindziletienė.

Užs. Nr. 2

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265

Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +370 6 561 5021

Atitaisymas

„Vorutos“ Nr. 8 (814) straipsnyje „Mėginimai sukurti baltarusių katalikų nacionalinę Bažnyčią“ (p. 13) turėtų būti minimas vyskupas E. Ropas (*E. von Ropp*), o ne Edvardas Ropė.

„Vorutos“ Nr. 9 (815) straipsnyje „Mėginimai sukurti baltarusių katalikų nacionalinę Bažnyčią“ (p. 13) turėtų būti Rytų, o ne Vakarų Lietuva ir Vakarų, o ne Rytų Baltarusija. Taip pat Rytų Lietuvos lietuviai ir baltarusiai, o ne Vakarų Lietuvos lietuviai ir baltarusiai; Vakarų Baltarusijos katalikai, o ne Rytų Baltarusijos katalikai.

Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Redakcija

Kitas numeris išeis lapkričio 28 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai
0135, 0136

© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šeštieji leidimo metai.
Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė.
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp.l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117.
Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.

Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: *Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje.*

Laikams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com
Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadlonykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).